

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**KÜRTÇE MASALLAR İLE GRİMM KARDEŞLER
MASALLARININ MOTİFLER AÇISINDAN
KARŞILAŞTIRILMASI**

Veysel TANRIKULU
16939002

Danışman
Doç. Dr. Hayreddin KIZIL

Diyarbakır 2017

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**KÜRTÇE MASALLAR İLE GRİMM KARDEŞLER
MASALLARININ MOTİFLER AÇISINDAN
KARŞILAŞTIRILMASI**

Veysel TANRIKULU
16939002

Danışman
Doç. Dr. Hayreddin KIZIL

Diyarbakır 2017

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Kürtçe Masallar ile Grimm Kardeşler Masallarının Motifler Açısından Karşılaştırılması” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim sadece Dicle Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☐ Tezimin...yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

08/12/2017

Veysel TANRIKULU

KABUL VE ONAY

Veysel TANRIKULU tarafından hazırlanan “Kürtçe Masallar ile Grimm Kardeşler Masallarının Motifler Açısından Karşılaştırılması” adındaki çalışma, 08/12/2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Hayreddin KIZIL

Yrd. Doç. Dr. Necat KESKİN

Yrd. Doç. Dr. Hacı ÖNEN

ÖNSÖZ

Tıpkı diğer toplumlarda olduğu gibi Kürt toplumunda da masallar çok sevilmekte ve halen canlı bir şekilde söylenmeye devam edilmektedir. Masallar, tarih boyunca Kürtlerin yaşamından hiçbir zaman eksik olmamıştır. Soğuk kış gecelerinde dinleyenlerin yüreklerini ısıtan masallar, bazen çocukları keyiflendirmiş bazen anlatıldığı topluluğa keyifli anlar yaşatmış, bazen de çocuklara öğütler vermiştir.

Masalların birçok özelliği vardır, bunlardan en önemlisi evrensel oluşlarıdır. Bir bölgede anlatılan bir masalın dünyanın başka bir bölgesinde de karşımıza çıkabildiğini görmekteyiz. Masallar da tıpkı insanlar gibi göç edebilirler, başka coğrafyalara geçebilirler. Bu özellikten dolayı kimi Kürtçe masalların, komşu milletlerin masalları, hatta binlerce kilometre ötede bambaşka bir coğrafyadaki masallarla benzediğini görebilmekteyiz. Aynı şey diğer yerler için de geçerlidir. Dünya masalları incelendiğinde Avrupa'dan Hindistan'a benzer masalların karşımıza çıkabildiğini görmekteyiz.

Dünyanın en popüler, en tanınmış masalları hiç şüphesiz Alman Grimm Kardeşler'in derledikleri masallardır. Grimm Kardeşlerin derledikleri bu masallar tarafımızdan okunduğunda kimi masalların konu ve içerik olarak Kürtçede de olduğu tarafımızdan tespit edilmiştir. Fakat her iki kültüre ait benzer masalları inceleme ve karşılaştırma ile ilgili herhangi bir çalışma bugüne kadar yapılmamıştır. Bu nedenden ötürü Grimm Kardeşler'in masalları ile Kürtçe masalları karşılaştırma gereği duyduk. Bu

karşılaştırma ile hem Kürtçe masalların diğer ulusların masalları kadar zengin olduğu, hem de masalların evrensel olduğu gerçeği bir kez daha ortaya çıkacaktır.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; masal ile ilgili terimlerin açıklamasına ve masalların dağılışı teorilerine yer verdik. İkinci bölümde Kürtçe masallar ve Alman Grimm Kardeşler'in masalları hakkında bilgi verdik. Üçüncü bölümde ise benzerlik tespit ettiğimiz masalları Stith Thompson'un The Motif Index of Folk Literature'inde yer alan motif sırasına göre karşılaştırdık. Sonuç bölümünde de ulaşılan neticeleri paylaştık. Şüphesiz konunun bu tezle bitmeyeceğine inanıyoruz. Gelecek süreçlerde de benzer masalların bulunacağına ve benzer çalışmaların artacağına/gelişeceğine inanıyoruz.

Son olarak bu çalışmada büyük emeği geçen, büyük sabrıyla bana birçok şey öğreten, yol gösteren tez danışmanım, değerli hocam Doç. Dr. Hayreddin Kızıl'a teşekkür etmek istiyorum. Tez hazırlama sürecinde maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen sevgili aileme; annem Mukadder Tanrıkulu'na, babam Bahattin Tanrıkulu'na, kardeşlerim Ramazan ve Dilan Tanrıkulu'na teşekkür ediyorum. İyi ki varsınız. Tezimin hazırlık sürecinde bana yardımcı olan arkadaşlarım; Seda Ademoğlu, Aycan Özdoğan, Hamit Aydın, Mehmet Aksakal ve Şahin Kayaalp'e de teşekkürlerimi bir kez daha sunmak istiyorum.

Veysel TANRIKULU

Diyarbakır 2017

ÖZET

Bu çalışmada Grimm Kardeşler'in dört masalı ile Kürtçenin Kurmanci lehçesine ait dört masal karşılaştırılmıştır. Her iki dile ait masallar Stith Thompson'un Motif İndeks Listesindeki motiflere göre karşılaştırılmıştır. Tezin karşılaştırma bölümünde; önce masalların özeti verilmiş, daha sonra liste sırasına göre masalarda aynı ve farklı olan motiflerin karşılaştırmaları yapılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda görülmüştür ki her iki milletin masalları birbirine çok benzemektedir. Bu çalışmayla masalların evrensel olma özelliği bir kez daha kanıtlanmıştır. Yine bu çalışmayla Kürtçe masalların motif açısından zenginliği olduğu ortaya çıkmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde terimsel olarak folklor, masal, motif, formel ve tip kavramlarının tanımı yapılmıştır. Bölümün devamında masalların sınıflandırılmasına ilişkin fikirler, masalların kaynağına ilişkin görüşler ve masal inceleme metodları paylaşılmıştır. İkinci bölümde Grimm Kardeşler'in hayatı ve çalışmaları ve Kürtçe masalların tarihi hakkında bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde ise masallar motiflere göre karşılaştırılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Masal, Karşılaştırma, Grimm Kardeşler, Motif, Kürtçe Masallar, Stith Thompson

ABSTRACT

In this study, four fairy tales of Grimm brothers and four Kurdish tales in Kurmanci dialect have been compared. The tales in both languages have been compared according to Stith Thompson's motif index list. In comparing part of this treatise, first summary of the fairy tales have been written and after that comparison of the same and different motives of the fairy tales have been done following the list order. As result of the comparison, it could be seen that the fairy tales of both nations are very similar to each other. With this study, fairy tales's universal feature has been proved once again. And with this work, it has became clear that Kurdish tales are very reach in term of motifs.

In the first part of our study, definition of folklore, fairy tale, motif, formal and type concepts have been explained terminologically. In continuation, ideas about the classification of the fairy tales, views on the sources of fairy tales and methods of examining fairytale are shared. In second part, information given about Grimm brothers' life and their work and about history of Kurdish fairy tales. And in third part the fairy tales have been compared according to the motifs.

Key Words

Fairy tale, Comparison, Grimm Brothers, Motif, Formal, Stith Thompson

KURTE

Di vê xebatê de çar çîrokên Birayên Grimm û çar çîrokên kurdiya kurmancî hatine berawirdkirin. Çîrokên her du gel li gor Motîf Îndeksa Stith Thompson hatine berawirdkirin. Di beşa berawirdkirinê de pêşî me cih dan kurteya çîrokan, dawiyê jî li gorî rêza indeksê, motîfên hevpar û ên ji hev cuda hatin tespîtkirin. Bi vê berawirdê me dît ku çîrokên kurdiya kurmancî û Almanî yên Birayên Grimm mîna hev in. Bi riya vê xebatê carekî din gerdûnbûna çîrokan hat îspatkirin. Di vê xebatê de dewlemendiya çîrokên kurdî alî motîfan de hat dîtin.

Di tezê de di beşa yekemîn de wek têgeh; folklor, çîrok, motîf, formel, tîp hatine pênasekirin. Berdewama beşê de li ser polînkirin, çavkanî û metodên li ser vekolînên çîrokan de agahî hatine dayîn. Beşa duyemîn de derheqê jiyan û xebatên Birayên Grimm de û dîrokçeya Çîrokên Kurdî de agahî hatine dayîn. Beşa sêyemîn de jî her çar çîrok li gor motîfan hatine berawirdkirin.

Peyvên Sereke

Berawirdkirin, çîrok, Birayên Grimm, Motîf, Formel, Stith Thompson

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
KURTE	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR	X
GİRİŞ	1
1. AMAÇ	2
2. KAPSAM VE YÖNTEM.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. FOLKLOR.....	5
1.1.1. Folklorun Özellikleri ve Fonksiyonları.....	6
1.1.2. Folklorun Diğer Bilimlerle İlişkisi.....	9
1.1.3. Folklor ve Masal (Çîrok).....	11
1.2. MASAL (ÇÎROK)	13
1.2.1. Kürt Edebiyatında “Çîrok” Kelimesi Üzerindeki Tartışmalar	15
1.2.2. Masalın (Çîrok) Tanımı.....	18
1.2.3. Masalların Fonksiyonu ve Özellikleri	19
1.2.3.1. Masalın Fonksiyonu (İşlevi):	20
1.2.3.2. Masalın Biçim Özelliği:	21

1.2.3.2.1. Masalın Bölümleri:	22
1.2.3.3. Masalın İçerik Özelliği:	24
1.2.3.4. Dil ve Üslup Özellikleri:	26
1.2.4. Masallarda Tip, Motif ve Formel	27
1.2.4.1. Tip (Type)	27
1.2.4.1.1. Dünya Masal Tipleri Kategorisinden Bazı Örnekler	28
1.2.4.2. Motif.....	30
1.2.4.3. Formel	34
1.3. MASALLARIN KAYNAĞI	35
1.3.1. Masalların Kaynağına Yönelik Kimi Fikirler	37
1.3.1.1. Tarih Öncesi Görüş (Mitoloji Okulu)	37
1.3.1.2. Tarihi Bakış (Hindoloji Okulu).....	38
1.3.1.3. Etnografik Görüş (Antropoloji Okulu).....	40
1.4. MASALLARIN SINIFLANDIRILMASI	41
1.4.1. Masal Türleri	47
1.4.1.1. Hayvan Masalları (Çîrokên Ajalan):	47
1.4.1.2. Olağanüstü Masallar (Çîrokên Neasayî):	48
1.4.1.3. Realist Masallar (Çîrokên Rasteqîn):	48
1.4.1.4. Zincirleme Masallar (Çîrokên Zîncîreyî):	49
1.5. MASAL İNCELEME YÖNTEMLERİ.....	49
1.5.1. Tarihî-Coğrafî Fin Metodu.....	49
1.5.2. Antropolojik Metod.....	50
1.5.3. Psikanalitik Yöntem	51
1.5.4. Propp Metodu.....	52
1.5.5. Axel Olrik'in Epik Kanunlar Metodu	53

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRTÇE MASALLAR VE GRİMM KARDEŞLERİN MASALLARI

2.1. KÜRTÇE MASALLAR.....	56
2.1.1. Kürtler ve Masal.....	57

2.1.2. Kürt Toplumunda Masal Anlatıcıları	58
2.1.3. Kürt Masalları Üzerine Çalışmalar	61
2.1.4. Kürtçe Masalların Günümüzde Kullanımı	62
2.2. GRİMM KARDEŞLER VE DERLEDİKLERİ MASALLAR	64
2.2.1. Grimm Kardeşler'in Hayatı ve Çalışmaları	64
2.2.2. Grimm Kardeşler'in Çalışmaları Üzerine Tartışmalar.....	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MASALLARIN KARŞILAŞTIRILMASI

3.1. MASALLARIN BENZERLİĞİ ÜZERİNE	70
3.1.1. Kürtçe Masallarla Alman Grimm Kardeşlerin Masallarının Karşılaştırılması	71
3.2. MASALLARIN KARŞILAŞTIRILMASI	73
3.2.1. Elik ve Fatik Masalı ile Grimm Kardeşlerin Hansel ve Gratel Masalının Karşılaştırılması	73
3.2.1.1. Elik ile Fatik Masalının Özeti:	73
3.2.1.2. Hansel ile Gratel Masalının Özeti:	73
3.2.1.3. Motiflerin Karşılaştırılması.....	74
3.2.2. Kürtçe Elik, Fatik û Manga Belek Masalı ile Alman Grimm Kardeşlerin Cinderella Masalının Karşılaştırılması.....	81
3.2.2.1. Elik, Fatik û Manga Belek Masalının Özeti.....	81
3.2.2.2. Cinderella Masalının Özeti	82
3.2.2.3. Motiflerin Karşılaştırılması.....	83
3.2.3. Kürtçe Zira Kerê Masalı ile Alman Grimm Kardeşlerin Bremen Kenti Çalgıcıları Masalının Karşılaştırılması	92
3.2.3.1. Zira Kerê Masalının Özeti.....	92
3.2.3.2. Bremen Kenti Mızıkacıları Masalının Özeti	93
3.2.3.3. Motiflerin Karşılaştırılması.....	93
3.2.4. Kürtçe Çûçika Zêrîn Masalı ile Grimm Kardeşler'in Kurul Sofram Kurul Masalının Karşılaştırılması	101
3.2.4.1. Çûçika Zêrîn Masalının Özeti	101

3.2.4.2. Kurul Sofram Kurul Masalının Özeti.....	102
3.2.4.3. Motiflerin Karşılaştırılması.....	103
SONUÇ.....	110
KAYNAKÇA	114

KISALTMALAR

<i>akt.</i>	Aktaran
<i>bkz.</i>	bakınız
<i>C.</i>	Cild
<i>Çev.</i>	Çeviren
<i>Ed.</i>	Editör
<i>Haz.</i>	Hazırlayan
<i>M.Ö.</i>	Milattan Önce
<i>M.S.</i>	Milattan Sonra
<i>s.</i>	sayfa
<i>S.</i>	sayı
<i>yay.</i>	Yayınları
<i>yy.</i>	yüzyıl

GİRİŞ

Masallar; olağanüstü gerçekler, mucizeler, iyiliğin ve güzelliğin başarısı, ailelerin birbirine kavuşmaları, kötülerin yenilgisi gibi iyiliğin binlerce yıllık geçmişini, hayal dünyamızın uçsuz bucaksız dünyasını karşımıza çıkarmaktadır. Masallarda kötülerin cezalandırılması, zalimlerin yenilmesi ile toplumun adalet vicdanı tüm somutluğuyla karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle masalların bize öğreteceği çok şey vardır.

Hamelink'e göre, tarihçiler uzun yıllar sözlü edebiyata "güvenilmez bilgi kaynağı" olarak baktılar. Akademik araştırmalar ve incelemelerde sözlü edebiyatı, bilimsel bir kaynak olarak kabul etmediler. Bu nedenle araştırmacılar sadece yazılı kaynaklara güvendiler onları esas aldılar. Fakat Portelli ve Vansina'nın çalışmaları bizlere sözlü kültürün tarih öncesinden bilgiler verdiğini gösterdi. Sözlü edebiyatın anlattığı bu tarih, zenginlerin ve güçlülerin tarihi değil, köylülerin ve sıradan insanların tarihiydi (Hamelink, 2016).

Masalların sözlü kültür içerisinde önemli bir yere sahip olduğu anlaşıldıktan sonra birçok araştırmacı masallar konusuna eğilmiş onlar hakkında çalışmalar yapmıştır. Kürt araştırmacıların masal çalışmaları 19. yüzyılda başlamış¹ ve o dönemden bu güne kadar bu çalışmalar devam etmektedir. Kürt masallarına dair yapılan çalışmalar yakın döneme kadar masal derlemeleri üzerineydi. Son yıllarda ise masal karşılaştırmaları,

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz.Mele Mahmudê Beyazidî, Camî'eya Risaleyan û Hikayetan Bi Zimanê Kurmancî, Haz. Ziya Avcı, Lîs Yay., Diyarbakır, 2010.

analizleri, sınıflandırmaları üzerine de Kürtçe alışmalar yapılmıştır ve gün geçtikçe bu çalışmaların sayısı artmaktadır. Örneğin, 2011-2016 yılları arasında yazılmış Kürtçe tezlerden yirmi beşi folklor alanı üzerinedir (Aykaç, 2017: 123). Bu tez çalışmasında Kürtçenin Kurmancî lehçesine ait dört masal ile Alman Grimm Kardeşlere ait dört masalın Stith Thompson'un Motif Index of Folk Literature eserinde yer verdiği motiflere göre karşılaştırılması yapılacaktır.

1. AMAÇ

Her ne kadar masalların teması evrensel olsa da her bölge, her halk kendine özgü dokunuşlarla, sembollerle ve anlatışla masalların konusunu zenginleştirmiştir. Bu kültürel zenginliğe karşı günümüzde kapitalizmin ve modernizmin tek bir kültürü ön plana çıkarması diğer kültürleri de yok olmakla baş başa bırakmaktadır. Masallar zerine yapılan bilimsel çalışmaların, masalları yok olma tehlikesine karşı bir koruma işlevi gördüğünü düşünüyoruz. Bu anlamda Kürtçe masallar üzerine birçok derleme çalışması yapılmıştır.² Birçok derleme çalışması olmasına rağmen Kürtçe masallar üzerine bilimsel analiz ve karşılaştırma çalışmalarının az sayıda olması bizi bu çalışmaya yönelten nedenlerin başında gelmektedir. Bilimsel analiz çalışmalarıyla masalların dünyası daha iyi anlaşılmakta ve masalın dünya edebiyatındaki konumu belirlenebilmektedir. Bu alışma ile Kürtçe masallar konusunda araştırma yapmak isteyenlere ve Kürt folkloru alanında çalışma yapmak isteyenlere bir katkıda bulunmak istiyoruz.

Kürtçe masallar; diğer ulusların masalları ile benzerlik gösteriyor mudur, dünya masalları ile ortak motiflere sahip midir sorusuna cevap bulmak için Kürtçe ve Almanca masallarının motifler açısından karşılaştırmasını yaptık. Bu alışmada Kürtçe masalların konusunun ve motiflerinin dünya masal örnekleriyle ortak olabileceğini göstermek istiyoruz. Kürtçe masallar ile Almanca masalların ortak motiflerini karşılaştırarak masalların evrensel olma boyutunu bir kez daha göstermek istiyoruz.

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Tez içinde 1.3. Kürt Masalları zerine çalışmalar (s.63)

2. KAPSAM VE YÖNTEM

Bu çalışmada dört Kürtçe masal ile dört Almanca masala yer verilmiştir. Almanca masalları Grimm Kardeşlerin yine kendilerine ait olan Kinder und Husmarchen (Aileler ve Çocuklara Masallar)(Grimm ve Grimm, 1999) kitabından seçtik. Bu kitaptan alınan masallar Hansel ve Gratel, Sinderella, Bremen Kenti Mızıkacıları ve Kurul Sofram Kurul masallarıdır. Amacımız masal derlemesi olmadığı için Kürtçe masalları yeniden derleme yoluna gitmedik. Karşılaştırılan Kürtçe masallardan Elik û Fatik masalı Fedli Zaman tarafından derlenmiş ve 2016 yılında yayınlanmıştır (Zaman, 2016: 116-121). Elik, Fatik û Manga Belek masalı Zinarê Xamo tarafından derlenmiş ve 2011 yılında yayınlanmıştır (Xamo, 2011). Zira Kerê masalı Hogir Berbir tarafından derlenmiş ve 2013 yılında yayınlanmıştır (Berbir, 2013). Çûçika Zêrîn masalı da Hilmi Akyol tarafında derlenmiş ve 2008 yılında yayınlanmıştır (akt. Tarduş, 2015: 121-126). Çalışmamızda kullanacağımız Kürtçe masalların varyantları hakkında bilgilere de yer verdik. Araştırmamıza konu olan Almanca masalların Türkçesi mevcut olduğundan çeviri yoluna gitmedik. Kürtçe masalların Türkçe çevirileri olmadığından Türkçeye çevirilerini yaptık. Her iki dilin ortak masallarının özetlerine çalışmamızda yer verdik.

Motifler, masalların en küçük ve en temel yapı taşlarıdır ve masal geleneğinde kendilerini koruyabilmişlerdir (Thompson, 1946: 415). Motifler, masalların daha iyi anlaşılmasını sağladığı gibi evrenel yönünü de güçlendirmektedir. Masal karşılaştırma çalışmalarında dünya genelinde kullanılan yöntemlerden biri de Stith Thompson'un The Motif Index of Folk Literature'dir. Bizler de masal karşılaştırmasında Stith Thompson'un The Motif Index of Folk Litareture'sini kullandık. Öncelikle birbirine benzeyen masalarda kullanılan ortak motifleri tespit ettik. Ortak motiflerin tespitinde diğer varyantlardan da yararlandık. Ortak olan motiflerin karşılaştırmalarını The Motif Index of Folk Literature (Thompson, 1958) eserinde yer alan motif sırası ve numarasına göre yaptık. Benzer motiflerin her iki masalda nasıl kullanıldıklarını açıkladık. Ayrıca benzerlik tespit edilen motiflerin numaraları ve başlıkları parantez içinde italik bir şekilde verilmiştir. Örneğin, (K500–K699. *Kandırma yoluyla kurtuluş*), (H1050–

H1089.Paradoks görevler), (J1810.Fiziki fenomenlerin yanlış anlaşılması) vb. motif karşılaştırmalarının sonunda Kürtçe masallarda yer alıp Grimm Kardeşler masallarında yer almayan motiflere de yer verdik.

Tez çalışmamızın içeriği üç bölümden ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Birinci bölümde konumuzun Kavramsal ve Kuramsal Çerçevesini verdik. Birinci bölümün ilk başlığında “folklor” terimini açıkladık. Daha sonra folklorun diğer bilimlerle ilişkisine ve masal-folklor ilişkisine yer verdik. İkinci başlıkta kavramsal olarak masal konusuna değindik. Bu başlıkta masalın tanımı, masal fonksiyonlarının ve özelliklerinin, masalların bölümlerinin açıklamasını yaptık. Birinci bölümün diğer başlıkları; “Tip, Motif ve Formel”. “Masalların Sınıflandırılması”, “Masalların Kaynağı”, ve “Masal Araştırma Metotlarından” oluşmaktadır.

İkinci bölümde Kürtçe ve Grimm Kardeşlerin masalları hakkında bilgi verdik. Üçüncü bölümde ise benzerlik tespit ettiğimiz dört masalın karşılaştırmasına yer verdik. Çalışmamız, ulaştığımız neticeleri paylaştığımız sonuç bölümüyle sona ermektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK ve KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. FOLKLOR

Folklor; çoğunlukla sözlü kültür içinde var olan, sözlü yollarla kuşaktan kuşağa aktarılan bir toplumun maddi ve manevi değerlerinin tümüdür. Folklorun içinde insanlığı ilgilendiren her şey vardır. Dundes’e göre, ölüm törenleri, bebeğin doğum töreni, bebeğe isim verilmesi, düğün, avcılık, çocukların eğitimi, doğa-insan ilişkisi, selamlaşmak, şakalaşmak, dua ve beddualar, şarkılar, yemin etmeler, çocuk oyunları vb. bunlardan bazılarıdır (Dundes, 2005: 19). Bu insanlık mirası, sadece sözlü kültürü değil maddi kültür ve fiziki çevreyi de içinde barındırmaktadır (Le Utley, 2005).

Folklor sözcüğünü incelediğimiz zaman bu sözcüğün birleşik bir sözcük olduğunu görürüz. “Folk” kelimesinin anlamı “halk”, “lor” kelimesinin anlamı ise “bilim”dir. Folklor terimi “halk bilimi” olarak da bilinmektedir. Folklorun bilimsel olarak incelenme çalışması 171 yıl öncesine dayanmaktadır. W. J. Thoms, 1846 yılında “Athenaeum” dergisinde “Ambrose Merton” takma ismiyle bir makale yayımlamıştır. Bu makalede ilk kez terim olarak “folklor” sözcüğünün kullanılmasını önermiştir. Kısa bir süre sonra bu öneri kabul görür ve 1851 tarihinde folklor sözcüğü ilk kez “The Dialect and Folk-lore of Northamptonshire” (Northamptonshire’nin Folklorü ve Diyalektiği) isimli kitabın kapağında görülür. Yayımlanan bu eserden sonra birçok farklı ülkede “folklor” adında çalışmalar yapılmıştır (Dorson-Thoms, 1997).

Kürtler tarafından folklor bilimi adı altında yapılmasa da ilk derleme çalışmaları 19. yüzyılda başlamıştır. Bu alanda ilk çalışma Mela Mehmûdê Bayezîdî (1797-1863)'ye aittir. Mela Mehmûd, 1853 ve 1856 yılları arasında Erzurum'da Rus elçisi A. Jaba'nın isteği ile folklor ürünlerini derlemiştir.³

Mela Mehmûd'un çalışmaları dışında Hawar, Jîn ve Ronahî gibi dergilerde Kürt folkloruna dair birçok ürün yayımlanmıştır. 20. yüzyılda da devam eden folklor çalışmaları genellikle derleme üzerine yapılmıştır.

Kürt araştırmacılarının çalışmalarına baktığımız zaman birçoğunun “folklor” sözcüğünü kullandığını görmekteyiz. Folklor sözcüğünün yanı sıra “gelinasî” (Farqînî: 2007: 1003) ve “zargotin” (Celîl, Celîl: 2013, Saadallah, 2000:430, Chyet 2003: 682) sözcüklerinin de kullanıldığını görmekteyiz.

Hawar dergisi, 30. sayısında derginin sözlük bölümünde “folklor” sözcüğünü okurlarına şöyle tanıtmaktadır:

“FOLKLOR (m) Bu sözcük köken itibari ile İngilizcedir. Fakat bugün birçok milletin diline bu sözcük girmiştir. Bu nedenle bizler de bu sözcüğü kendi dilimize yerleştiriyoruz. Zaten bizden önce Kafkas Kürtleri bu sözcüğü dillerinde kullanmışlardır. Ve Folkloru Kurdmancî adıyla bir kitap yayımlamışlardır. Folklor; bir milletin örf, adet gelenek görenek, masal ve şarkılarının tümünü kapsar. Bu gelenek görenekler, masallar, şarkılar, nesilden nesile aktarılmış ve bugüne ulaşmıştır. Zaten folklor sözcüğü de birleşik bir sözcüktür ve halkın bilimi manasında kullanılır.” (Hawar, 1998: 759).

1.1.1. Folklorun Özellikleri ve Fonksiyonları

Yazı ile öğrenme, insanlık tarihi göz önüne alındığında yeni sayılabilecek bir dönemde ortaya çıkmıştır. Okuma yazmayı kullanmayan milletler taklit yoluyla,

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mele Mahmudê Beyazîdî, Adat û Rusûmatnameyê Ekradiyye, Haz. Jan Dost, Nûbihar Yay., İstanbul, 2012.

anılarla, tecrübelerini aktararak öğrenimlerini sağlamışlardır. Bu milletler için folklor bir kütüphane görevini görmüştür (Günay, 1975:1).

Folklorik ürünler günümüz yaşamından uzak görünse de eski halklar için folklor, yaşamın devamı için bir elzemdi. İyi bir tarım ve avcılık için uygulanan ritüeller, sürüyü koruma dansları, çiftçilerin ürün toplarken söyledikleri şarkılar sadece keyifli vakit geçirmek veya estetik ihtiyaçlarını gidermek için yapılmıyordu. Aktüel yaşamın sürdürülebilmesi için bunlar birer motivasyondur (Hikmet, 2015: 26). Örneğin; evlilik yaşamın devamı için olmazsa olmazlardandır fakat bu ihtiyacın etrafında birçok gelenek, görenek ve âdetin olduğunu görmekteyiz. Sosyal kurumlarda çok sık görülen bu durum folklorun oluşmasına da katkı sağlamıştır.

William R. Bascom folklorun dört temel fonksiyonunu şöyle açıklar:

1. Folklor güzel vakit geçirmek, eğlenmek ve üzüntülerden kaçmak için kullanılır.
2. Folklor kültür kurumlarının (aile, meslek vb.) ve icracıların onaylanması ve doğrulanması için kullanılır.
3. Folklor okuma yazması olmayan halklar için eğitim görevi üstlenir.
4. Folklor, toplum içinde onaylanan davranışların korunması için kullanılır (Bascom, 2005: 137-143).

William Fox'a göre, folklor kendini dört ana sütundan oluşturur. Bu unsurlar şunlardır: “coğrafi yöre, meslekler, ırkî ve dini özellikler ve yaş.” Bu dört sütun folklorik ürünlerin sınıflandırılmasında folklorcuların işini kolaylaştırmaktadır (Fox, 2005: 37).

Folklorik ürünlerin tarihsel değişimini incelediğimizde toplumun ideolojik, sosyolojik ve yaşamsal değişimlerini, bunların hangi aşamalardan geçtiğini rahatlıkla görebiliriz. Yeni ve eski fikirler, topluluğun geçmiş tecrübeleri, dersler ve öğütler bu ürünlerin içerisinde yer almaktadır. Örneğin, eski Rus efsanelerinde ejderha bir kadını kaçırmaktaydı, bugün ise ejderha bir Rus'u kaçırmaktadır. Kadın ve Rus kişilerinin değişimi değişen yeni ideallerin göstergesidir (Propp, 1998: 88). Kürtçe bir masal olan

“Guharzêrin”i incelediğimizde hem İslamî motifleri hem de, ateşin kutsanması motifini, ikisini bir arada görebilmekteyiz.⁴

Sağ ve sol tüm ideolojiler bugüne kadar politik hedefleri için folkloru bir araç olarak kullanmışlardır (Fox, 2005: 34). Bu nedenle Propp, folklor için “Folklor ideolojik bir disiplindir.” ifadesini kullanmaktadır. Yine bu sebeple folklorun amacı ve yöntemi her döneme göre değişebilmektedir. Alman ekolü, Amerikan ekolü, Sovyet ekolü tüm ekoller kendilerine göre folkloru açıklamışlar ve folklor üzerinde araştırmalar yapmışlardır. Bu bakımdan sosyalizm ve kapitalizmin folklore bakışları birbirinden çok farklıdır. Propp folklorun bu denli ayrıştırılmasına karşı çıkarak “Folklor uluslararası (enternasyonal) bir fenomendir.” demiştir (Propp, 1998: 9-13). Propp’un bu düşüncesi folklor çalışmalarının önünü açmıştır. Propp bu düşüncesi ile coğrafik, etnik sınırları kabul etmeyerek tüm dünyada geçerli olabilecek morfolojik çalışmaları ve kanunları meydana getirmiştir.⁵

Folklor, asimile olmak üzere olan halkın uyanması, millileşme sürecini tamamlamamış halkların milli duygularını geliştirmek için bir araç olabilmıştır. Dünya genelinde folklorla olan ilginin artması milliyetçi hareketlerin de büyümesini hızlandırmıştır. Arzu Ötürkmen, “Türkiye’de Folklor ve Milliyetçilik” isimli kitabında folklorun ve ulus devletlerin çıkışı arasındaki bağlantıya dikkat çeker. Yazara göre ulus devletlerin ortaya çıkış fikri, folklor sayesinde gerçekleşmiştir. Milliyetçiler resmi söylemlerinde folklorla vurgu yaparak, konuşmalarında folklorik öğeleri sürekli kullanarak politikalarını geliştirmişlerdir (Öztürkmen, 2006: 16).

Fin halkı bu konuda güçlü bir örnek teşkil etmektedir. Finli folklor araştırmacıları; Von Becker, Lönnrot, Borenius û Kaarle Krohn’un “Kalevala” destanı üzerine çalışmaları Fin halkının uluslaşma hareketlerini hızlandırmıştır. Hatta denilebilir ki Finlilerin uluslaşabilmesi bu destan sayesinde. Kalevala destanı ile Finlilerin dili ve

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Bilmez Atlı, Di Edebiyata Kurdî ya Gelêrî de Mînakên Çîrokan ên derbarê Ajalan de, (Tezsiz Yüksek Lisans Projesi), Mardin Artuklu Üniversitesi, Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü, Mardin, 2013, s. 19-23. (akt. Tarduş, 2015).

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Richard M. Dorson. Folklor û Teorîyên Folklorê yê Îroyîn. Necat Keskin (Çev.). İstanbul, 2017.

edebiyatı gelişmeye başlamıştır. Kalevala destanından önce Finli aydın ve sanatçılar İsveç dilini kullanıyorlardı. Kalevala destanının yayınlanmasından sonra Fince herkesin dikkatini çekmeye başladı ve sanatçılar İsveç dilinde eser üretmeyi bırakarak uluslaşma hareketlerine destek vermeye başladılar. Bu destanın ortaya çıkmasıyla birlikte Fin dili ve edebiyatı gelişmeye başladı (Ramnarine, 2013).

Celadet Bedirxan da folklorun güzelliğini ve biricikliğini kabul etmekte ve şöyle anlatmaktadır:

“Ülkelerin edebiyatı öyle bir edebiyattır ki milletlerin yaşamlarından, yüreklerinden ve zihinlerinden, tarihinden, masallarından, şarkı ve ağıtlarından oluşmaktadır. Bu edebiyat, kaynağını halkın yüreğinden ve yaşamından almaktadır. Bu edebiyatta bir halkın renkliliğini, sıcaklığını ve aydınlığını görebiliriz. Sadece bu edebiyatta kavalın sesini, dağların şarkısını, yüreklerin atışını duyabilirsiniz.” (Bedirxan, 1932: 27). Böylesi zengin bir içeriğe sahip folklor biliminin diğer bilimlere büyük katkısı olmuştur.

1.1.2. Folklorun Diğer Bilimlerle İlişkisi

Folklor, kendisinden bir şeyler öğrenmeye çalışanlar için zengin ve renkli hazineler sunmaktadır. Folklor alanının geniş olması bu alan içinde birçok bilimin çalışmasına imkân vermiştir. Antropoloji, psikoloji, sosyoloji, coğrafya, ziraat, dil bilimi bu bilimlerden bazılarıdır.

Sosyoloji alanında uzman olan bir araştırmacı, herhangi bir halk hakkında araştırma yaparken folklorik ürünlerden sosyolojik bilgiler alabilir. Folklor, Din Sosyolojisi, Hukuk Sosyolojisi, Dil Sosyolojisi, Ahlak Sosyolojisi, Estetik Sosyolojisi ve sosyolojinin diğer alt başlıklarına katkıda bulunmuştur (Yund, 1962: 75).

Coğrafya alanında çalışma yürüten araştırmacılar da sözlü kültürden yola çıkarak, yörede yetişen meyvelerin, dağların, nehirlerin, ovaların ve göllerin isimlerini öğrenebilirler. Ziraat bilimi ile uğraşan kişiler çiçeklerin isimlerini, tohum bilgisini, endemik bitkilerin isimlerini, tarım yöntemlerini folklor yardımıyla öğrenebilirler.

“Masallarda aşık olunan kızların isimleri Xezal (Ceylan)’dır, Beybûn (Papatya)’dur, Güldür, Binevş (Menekşe)’dir, Qumrî (Kumru)’dır. Tüm kızlar isimlerini doğadan alırlar. Bu kızların betimlemeleri yapılırken yine doğadan faydalanılır. Güvercin gibidirler, göğüsleri Xelat elmaları ve narları gibidir, endamları reyhan çiçeğinin ipi, kavak ağaçları gibidirler... Sözlü edebiyatı dinlediğimiz zaman sanki bir bahçede yaşıyoruz, meyvelerin sokaklarından geçiyoruz gibidir, “teyr” kuşunun kanatlarında uçuyor gibi hissederiz. Tüm doğa unsurları sözlü edebiyatın dilinde yer edinmiştir.” (Cizirî, 2014:33).

Sözlü kültür, dilbilimciler için de büyük bir hazinedir. Folklor; kelime bilgisi, telaffuz, sözlük çalışmaları, ses özellikleri bakımından da klasik bir kaynak durumundadır. Sözlü kültürü inceleme sayesinde dilin değişimlerini görebilir ve öğrenebiliriz (Pertev, 2009: 81-82).

Şüphesiz folklor en önemli ilişkisini edebiyat ile kurmuştur. Propp, bu konuda şöyle demektedir; “Edebiyat folklordan doğmuştur. Folklor, tarih öncesinin edebiyatıdır. Tüm halklar edebiyatlarının temelini folklorda bulabilir, üzerine araştırma yapabilirler. Fakat folklordan olma edebiyat gün gelecek ve mutlaka doğduğu kaynağı terkedecektir.” (Propp, 1998: 26).

Tarih alanında çalışma yapan araştırmacılar da destan ve efsaneler sayesinde bir halkın tarihi hakkında bilgi alabilirler. 1001 gece masallarında geçen Harun Reşid gibi, Mir Bedirhan masalları gibi ve Osmanlı Sultanlarının hikâyeleri gibi konular halk edebiyatının içerisinde yer almıştır (Hikmet, 2014: 54).

Propp’a göre folklor sadece edebi bir fenomen değildir aynı zamanda tarihi bir disiplindir (Propp, 1998: 19). Folklorun içerisinden tarihsel detaylara da ulaşmamız mümkündür. Bir halkın savaşta hangi silahları kullandığı bu detaylardan biridir. Örneğin Kürt destanlarında ismi geçen kimi silah isimleri yapılış süreçleri şöyledir: “Çêkên Duwazdeh Movik, Şûrê Rojkanî, Şûrê Kermanî, Rima Nehrî, Raholê Birqîn...” ve diğer silah isimleri. Hatta kimi eserlerde silahların yapılış süreçleri bile

anlatılır. Bu eserler sayesinde anlıyoruz Şûrê Rojkanî, Rima Nehrî gibi silahlar Kürtler tarafından yapıldığını ve bunlara Kürtler tarafından isim verildiğini görüyoruz (Cizirî, 2014: 32).

Folklor ve psikanaliz arasında da güçlü bir ilişkinin olduğunu görebiliyoruz. Psikanalizme göre ki folklor sadece folklor değildir. Folklor, toplumların ve bireylerin psikolojisini, bilinçaltını bize sunmaktadır. Psikanalistler, folklorik ürünler ve semboller hakkında sık sık araştırmalar yapmışlardır. Psikanalistler, fikirlerini folklor ile somutlaştırmışlardır. Psikanalizmin kurucusu Sigmund Freud; mit, tabu, masallar ve diğer mitolojik unsurlara önem vermiş ve kimi teorilerinin isimlerini mitolojik isimlerden seçmiştir. Örneğin, Oedipus ve Elektra kompleksi gibi.⁶ Jones'e göre ilkel yaşam ile bireylerin yaşamı arasında bir paralellik vardır. Folklorik semboller, bastırılmış duygular hakkında bize birçok bilgi verir. Düğünlerde gelin ve damadın üzerine atılan şeker ve pirinçler, halaylardaki vücut hareketleri bastırılmış cinsel fikirlerin ortaya çıkarılmasıdır (Jones, 2007). Kürt halk edebiyatı araştırmaları yapan Hilmi Akyol'a göre de Kürtçe masal ve fıkralarda seksüel istekler sürekli olarak karşımıza çıkar. Hatta bu istekler öyle bir aşamaya gelir ki toplumsal ahlak sınırlarını zorladığı görülür (akt. Hikmet, 2015: 64).

Yukarıda verdiğimiz örnekler folklorün diğer bilimlerle olan ilişkisini ortaya koymaktadır. Hatta şunu diyebiliriz ki folklor diğer bilimlerin iskeletidir (Günay, 1975:2). Tarih, dil bilimi, edebiyat tarihi, etnografya bilimleri folklor olmadan hiçbir şey yapamazlar (Propp, 1998:9-13).

1.1.3. Folklor ve Masal (Çîrok)

Masallar ilk folklor çalışmalarından bu yana folklor alanının vazgeçilmez en önemli öğeleri arasında yer almıştır. Grimm Kardeşlerin 1812 yılında Alman masallarını

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Richard M. Dorson, Folklor û Teoriyên Folklorê yên Îroyîn, Necat Keskin (Çev.). s. 69-82. 2017, İstanbul.

toplayarak yayınlamaları folklor araştırma tarihinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Aslan, 2014: 12).

Masal da diğer halk edebiyatı ürünleri olan efsane, deyim, atasözü, ninni ve ağıt gibi sözlü kültür ürünlerindendir. Yazılı kültürün gelişmesi ile derlenmiş bazı masalların yazılı hali de karşımıza çıkabilmektedir. Masallarda mutluluk, muradına kavuşma, iyilik, dostluk, cefakârlık gibi olumlu davranış ve duygular yüceltilmektedir. Masalın kişi kadrosunu ise olağanüstü kahramanlar olan; devler, canavarlar, periler, cadılar ve efsanevi karakterler oluşturmaktadır.

Masalların analiz edilmesi bize insanlığın bilinmeyen tarihini öğretir. Dr. Waylan Hand'a göre ilkel insanların zihin ve yaşam dünyalarını ancak anonim nesir anlatılar ile analiz edebiliriz. El ürünleri ve inançlar ile insanların bilgisini, manevi dünyasını açıklayamayız (Günay, 1975: 2).

Folklorun önemli ögesi olmakla beraber her ikisi folklor ve masal birbirine kuvvetli bağlar ile bağlıdır. Derlenen bir masaldan yola çıkarak bir bölgenin folklorik yapısı hakkında da bilgi edinebilmekteyiz. Bir masalda yörenin atasözü ve deyimlerini, dil kullanım özelliklerini, gelenek ve görenekleri bulabiliriz. Masalların ve folklorun bu imkânı vermesi insanoğlunu anlamayı ve tanımayı da mümkün kılar (Günay, 1975: 3).

Her ne kadar masallar olağanüstü dünyaları anlatsalar da bahsettikleri durumlar günümüzden bağımsız değildir. Bugün içinde yaşadığımız imkânlar geçmiş insanlar için birer hayaldi ve ancak masallarda yer edinebilirdi. Cep telefonları, çok katlı binalar, uçaklar, uzaya gitme, ilaçlar tüm bunlar eski insanlar için masaldan başka bir şey değildi. Bugünkü dünyamıza ve masal dünyasına baktığımızda insanlığın kurduğu o hayallerin bir kısmına kavuştuğunu söyleyebiliriz.

1.2. MASAL (ÇÎROK)

Masal terimi ilk kez 1697 yılında Mademe D’aulnoy’un bir çevirisinde karşımıza çıkmaktadır. Bu kavram ilk kez bir peri masalı için kullanılmıştır.⁷ Bilimsel anlamda masal teriminin ilk kullanımı ise Jacob (1785-1863) ve Wilhelm (1786-1859) Grimm kardeşlerin çalışmalarına dayanmaktadır.

Tüm dünyada masala olan ilgi artınca her ulus kendi dilinde masala bir isim vermeye başladı. İngilizcede masal terimine karşılık “folktale”, Fransızcada “conte”, Arapçada “mesel”, Almancada “maarchen”, Kürtçede de “çîrok” sözcükleri kullanılmıştır. Masalın tanımı için ne yurtiçinde ne de yurtdışında ortak bir tanım yapılamamıştır. Bir folklor ansiklopedisi olan “Funk and Wagnalls Standart Dictionary of Folklore” de bu durum şu şekilde yorumlanmıştır:

“Anonim masallar İngilizcede geniş bir kavramdır. Kesin bir tanımı için kimse çaba sarfetmemiştir. Masal, genel bir sözcüktür ve geleneksel tüm sözlü kültürler için kullanıldığından tanımlama dışında bırakılmıştır” (akt. Sakaoğlu, 2010: 3). Lüthi’ye göre, Avrupalı araştırmacılar, birçok kez masalı olağanüstü özelliğiyle; efsaneye (sage), menkıbelere (Legand), mitlere (mythus), fabla, fıkralara (schwank) benzetmişlerdir. (Lüthi, 1997c) Araştırmacılar çoğu zaman masal ile mit, masal ile efsane, masal ile fabl arasında bir ayrım yapmamışlardır. Masalın ne olduğu, nasıl tanımlanması gerektiği konusu Grimm Kardeşlerden (kendileri ilk kez masal hakkında araştırmalar yapmışlardı) günümüze kadar tartışılmaya devam etmektedir (Somoff, ?:1). Örneğin İngilizcede halk masalı, içerisinde masalı da, efsaneyi de miti de barındırmaktadır (Bascom, 2003 a). Bu türler her ne kadar birbirlerine benzeseler de aralarında farklılıklar vardır.

Bunlardan masal ve efsane arasında en önemli fark gerçeklik boyutudur. Max Lüthi masal ve efsane arasındaki farkı şöyle açıklamaktadır: “Efsaneler hem ilahi dünyayı hem insanların dünyasını anlattığı için efsanelerin içinde sürekli bir gerginlik vardır. Efsanenin savaş, göç gibi gerçeklik boyutu vardır. Yenilgiler ölümler sık sık

⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Terri Windling (2000). ["Les Contes de Fées: The Literary Fairy Tales of France"](#) Tübingen ve Basel: A Franke Press, s. 2.)

işlenir. Fakat masalarda baştan sona kadar mutlak bir mutluluk vardır. Efsanelerde tarihsel gerçeklik payı varken masalda gerçekliğe dair ipuçlarını bulamayız, masalların sonu genelde bir fıkra veya bir tekerleme ile biterken efsanelerde bunu göremeyiz.” (Lüthi, 1997 c). Grimm Kardeşler’e göre de efsane gerçekliğe daha yakındır. Masal ise fantastiktir ve gerçeklikten uzaktır. Wilfried Buch da efsaneleri masallara göre daha ciddi bulmakta ve efsaneleri insanlığın ilk üniversitesi olarak kabul etmektedir. Ona göre masal ise sadece güzel vakit geçirmek için kullanılan bir türdür (Buch, 1992).

Masal ve mit arasında da farklılıklar vardır. Io Çokona, masal ve miti nasihat etme yönleriyle birbirine benzetmektedir. Fakat aralarındaki fark için de şunu söyler: “masalların amacı çocuklara güzel vakit geçirtmektir, fakat mitlerde tecrübe vardır, insanlar ve tanrılar bir araya gelirler, mitlerin derin anlamında yöneticilere karşı bir eleştiri ve karşı çıkış vardır.” (Çokona, 2016: v,vi).

Masal ve menkıbe arasındaki farklara gelirsek, iki tür arasındaki en temel fark menkıbelerin dinsel metinler olmasıdır. Ayrıca menkıbeler kendi içlerinde milli ve dini kahramanlıklar barındırır. Menkıbelerin tarih boyunca kitaplarda yer alması onların stabilize kalmalarını sağlamıştır fakat masallar zaman içerisinde kimi değişimlerle beraber her dönem kendilerini yenilemişler ve varlıklarını devam ettirmişlerdir (Lüthi, 1997c: 67).

Masalın fabl türüyle benzer yönü olmakla beraber, Max Lüthi’ye göre, fabl ve masal arasındaki temel fark fablların ders vericiliğidir. Lüthi’ye göre fablların temel amacı öğüt ve mesaj vermektir (Lüthi, 1997c). Bu bakımdan bakarsak Zira Kerê adlı masamız arkadaşlığın gücü ve önemini anlatması ve masal kahramanlarının hayvanlardan oluşması onu fabl yapmaktadır.

Boratav’a göre, masal ve diğer anonim anlatılar arasındaki en temel fark şudur; masal ne kadar gerçekçi olursa olsun insanlar üzerinde bir hayal ürünü etkisi yaratmaktadır (Boratav, 2013: 85). Destan ise halkların tarihindeki önemli olayları ve kahramanlıkları lirik bir üslubla dile getirmektedir. Bu nedenle destanlar milli

ürünlerdir. Masallar destanlar gibi tarihi bir yer ve zamana dayanmaz. Masallın yeri ve zamanı belirsizdir. Karakterleri ise destanda olduğu gibi tarihsel değil tamamen hayal ürünüdür. Masal, destan ve efsane arasındaki temel ortaklık ise tümünde olayların ve kahramanlarının olağanüstü olmasıdır (Boratav, 2013: 111).

R. Bascom ise mit, efsane ve masal için “Nesir Anlatılar” tabirini kullanmaktadır. Onları (masal, efsane ve miti) ninniden, tekerlemeden ve bilmecelerden ayıran en temel fark bu metinlerin nesir halde bulunmasıdır. Bascom, “Folklorun Biçimleri: Nesir Anlatılar” adlı makalesinde bir tablo ile mit, efsane ve masalların farkını anlatmaktadır. Axel Olrik de bu problemi ortadan kaldırmak için “sage” kavramını kullanmaktadır. Sage içinde masalı da efsaneyi de miti de barındırmaktadır (Olrik, 1994 a).

1.2.1. Kürt Edebiyatında “Çîrok” Kelimesi Üzerindeki Tartışmalar

Kürt halk edebiyatında şüphe yoktur ki hem kullanılış yönüyle hem de söyleyiş zenginliği ile en güçlü tür masaldır (Öncü, 2014: 16). Kürtçede masal kavramının karşılığında genellikle “çîrok” sözcüğünün kullanıldığını görüyoruz.

“Çîrok” kelimesi Kürtçe yazılı bir kaynakta geçesi ilk kez 1893 yılında Kürtçe-Arapça isimli bir sözlükte görülmüştür. Orijinal adı “El-Hedîyye el-Hemîdiyye fî'l-Lugat el-Kurdiyye” (Di Zimanê Kurdî de Dîyarî ya Hamîdiye) olan bu sözlük Yusuf Ziyaeddin Paşa tarafından yazılmış ve İstanbul’da basılmıştır. Bu sözlükte çîrok kelimesinin anlamsal karşılığı “hikâye ve masal” olarak belirlenmiştir (Ziyaeddin, 1978: 58).

Mehmet Öncü’ye göre Kürtler, masal benzeri anonim türler için çîrok, çîvanok, ve xewroşk isimlerini kullanmışlardır. Yazar bu kelimelerin köken itibari ile Kürtçe olduğunu iddia ederek masalların milli yönüne dikkat çekmektedir (Öncü, 2014: 19). Michael Chyet Kürtçe-İngilizce sözlüğünde “çîrok” kelimesinin “ç’êr” kökünden türediğini söylemiştir (Chyet, 2003: 115).

Kürtçenin Kurmancî lehçesinde masal kavramı için birçok kelime kullanılmıştır. Salah Selaheddîn, Kürtçe-İngilizce sözlüğünde İngilizcedeki “tale” sözcüğüne karşılık, *çîrok*, *çirçîrok*, *serborî* kelimelerini belirlemiştir. (Saadallah, 2000: 1238) Giwî Mukrîyanî Kürtçe-Kürtçe isimli sözlüğünde ise masal kavramı için şu kelimeleri sıralar: *Çîrok*: *çirçironik*, *dastan*, *xeberoşk*, *çêrçerok*, *çîronk*, *çîvanok*, *qewatî*, *besserhatî*. (Mukrîyanî, 2010:283). Celadet Alî Bedîrxan “*çîvanok*” (Bedîrxan, 2009: 98) ve “*xeberoşk*” (Bedîrxan, 2009:300); M. Emin Bozarslan derlediği masalları yayınladığı kitabında ise “*meselok*” (Bozarslan, 1999) ismini kullanmıştır. Hawar dergisinde *çirçîrok û çîrok*, diğer Kürtçe gazeteler de genel olarak “çîrok” ismi masal kavramını karşılamak üzere kullanılmıştır (Kurmancî, 2010: 266). Ramazan Pertev de Kürtçede masal kavramını karşılayan kelimeleri şu şekilde sıralamaktadır. *Çîrok*, *çîrvanok*, *çirçîrok*, *kurteçîrok*, *xeberoşk*, *xemişok*, *mesel*, *meselok*, *metelok*, *serborî*, *serpêhatî*, *hîkayet û hwd* (Pertev, 2009: 87).

Kürtçe sözlüklerde “masal” kavramının şu anlamlara geldiği ifade edilmiştir: Giwî Mukrîyanî *Çîvanok için zayıf ve çok olaylar* (Mukrîyanî, 2010:283) tanımlaması yapmıştır. Celadet Alî Bedîrxan *Xeberoşk: dinleyicilere anlatılan küçük ve çok olaylar için kullanılır*. (Bedîrxan, 2009:300) demiştir.

Kürtçenin Kurmanci lehçesinde masal sözcüğü için bu kadar çok ismin kullanılması terimsel anlamda bir kargaşayı da beraberinde getirmiştir. Fakat bu karmaşa sadece Kürtçede görülmemekte diğer dillerde de yaşanmaktadır. Örneğin Türkçede masal mı hikâye mi tartışması, İngilizcedeki “folk story”⁸ tartışması halen sürmektedir (Sakaoğlu, 2010: 2, Bascom, 2003 b). Kürt araştırmacılara baktığımızda derleyicilerin ve araştırmacıların büyük büyük bir çoğunluğunun “çîrok” kavramını tercih ettiğini görmekteyiz. Fırat Cewerî bu konuda şunları söylemektedir:” “ ...şöyle bir gerçek vardır ki *çîrok* sözcüğünün Türkçedeki *masal*, İsveç dilindeki *sage* kavramının karşılığı olarak kullanıldığı görülmektedir. Kürdistan’ın birçok yerinde halk da *masala çîrok*

⁸ İngilizce de bu kelime efsane, destan ve masal için de kullanılmaktadır. (Bascom, 2003 b)

demektedir. Her ne kadar çîrok ve çîrçîrok kelimesi kimi bölgelerde aynı anlamda kullanılıyorsa da aralarında temel farklılıklar vardır. Gündelik yaşamda çîrok sözcüğü çok sık kullanılmaktadır. Biri kendi yaşamını anlatırken başkası onu sorduğunda yanındaki ‘çîroka wan dûr û dirêje’ (masalı uzun ve derindir) demektedir (Pertev, 2009: 88).

Bu konuda Rohat Alakom “çîrok” sözcüğünün kullanımındaki karışıklığa dikkat çekerek şunları söylemektedir:

“Kürt sözlü folklorunda şüphesiz en değerli ve bol ürün ‘masal[çîrok]’lardır. ‘Masal[çîrok]’lar, folklorun bir parçasıdır ve yazarları belli değildir. Halk, bunları kendi kendine üretmiştir. Kimi yayınlarda ‘çîrok’un ‘küçük hikâye[serpêhatî]’ anlamında da kullanıldığını görüyoruz. Bu yanlış bir kullanımdır, çünkü ‘hikâyeler’in [kurteçîrok] yazarları bellidir. ‘Hikâyeler’, modern zamanların ürünleridirler, içerik bakımından da çîroklardan farklıdır. Bu durum isimlendirme konusunda büyük karışıklıklar doğurmaktadır. Kimi zaman hem modern hikâyeye hem de masala çîrok denmektedir (Alakom, 2002: 11).

Zeynelabîdîn Zinar, bir makale sunumunda çîrok ile çîrvanok arasındaki farka değinmektedir. Zinar’a göre çîroklarda gerçeklik payı vardır ve uzundurlar. Çîrvanoklarda ise gerçeklik yoktur. Çîrvanoklar hayal ürünüdürler ve eski dönem hayallerinden oluşmaktadırlar ve yazarları da belli değildir (Zinar, 2011). Zinar’ın açıklamasından anladığımıza göre masal kavramı olarak “çîrvanok”u doğru bulmakta modern hikâyelere ise “çîrok” denilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Ramazan Pertev de halk arasında en yaygın kullanımın çîrok olduğunu öne sürerek eserlerinde çîrok kavramını Türkçedeki masal kavramı yerine kullanmıştır (Pertev, 2009: 89).

Bizler de birçok derleme ve araştırma kitaplarında çîrok kavramının kullandığı gördüğümüz için (Örnek; Firat Cewerî -Antolojîya Çîrokên Kurdî, Mehmet Öncü -

Çîrokên Kurdan 1-2; Riza Çolpan - Çîrokên Gelî, Ramazan Pertev - Çîrok û Zarok, Eslîxan Yıldırım-Herdem Cîwanê (Çîrokên Gelerî)) tezimizde Türkçedeki masal, Almandadaki “maachen” ve İngilizcedeki “tale” kavramının yerine zaman zaman çîrok kavramını kullanmayı tercih edeceğiz.

1.2.2. Masalın (Çîrok) Tanımı

Masalın Kürtçe karşılığının “çîrok” olduğu yukarıda belirtildi. Bu nedenle bu çalışmada “masal” tabiri kullanılırken yukarıda da belirtildiği gibi Kürtçedeki “çîrok” tabiri anlaşılmalıdır.

“Masal”ın tam olarak anlaşılabilmesi için tanımını ortaya koymak önemlidir. Fakat ne Kürtler arasında ne de diğer halklar arasında masalın ortak bir tanımı yapılmamıştır. Her araştırmacı kendine göre bir tanım yapmıştır. Bazı araştırmacılar masalın içeriğine göre bazıları biçim ve yapı yönüne göre masalı tanımlamaya çalışmıştır.

Rohat Alakom bu konuda , “*Çîrok, folklorun bir parçasıdır, yazarları belli değildir ve halk bu ürünleri kendi kendilerine oluşturmuştur*” demektedir (Alakom, 2002:11). Ramazan Pertev de çîrok için, “anonim anlatılardır, karakterleri olağanüstüdür ve konuları da hayalidir, bu ürünler sözlü yollarla dağılmışlardır.” Demiştir (Pertev, 2009: 87-89).

Kenneth W. Clarck ve eşi Mary W. Clark “Introducing Folklore” isimli kitabın masal bölümünde masalı şöyle tanımlamaktadırlar:

“Olağanüstü karakterlerin ve yaratıkların gerçeküstü dünyasında şöhret ve talih kazanan sıradan kahramanları ve olağanüstüleri içine alan nesirlerdir (Sakaoğlu, 2010: 3).

Pertev Naili Boratav da masalların gerçek olmadığına vurgu yaparak masalı şöyle tanımlamaktadır: “din ve inançların etkisinde kalmamış, tümüyle hayali ve

gerçeklikten uzak ve inandırmak gibi bir gayret taşımayan kısa nesirli anlatımlara masal denir.” (Boratav, 2013: 85).

Max Lüthi, “Almanya’da Masal: Ad, Kavram ve Önemli Çalışmalar” adlı çalışmasında kendisinin ve diğer araştırmacıların masal tanımını aktarmaktadır. Bunlardan bazıları şöyledir: “Masal tüm dünyayı ilgilendiren maceraları anlatan bir olay anlatımına sahip türdür.” (Max Lüthi). Başka bir tanım da şu şekildedir: “Masal içinde zorluklar olan, ancak sonunda kahramanların mutluluğu yakaladıkları bir sevgi ifadesidir. Masal aynı zamanda sevginin bir ifadesidir.” (Walter A. Berendshon), “Masal ilkel bir romandır.” (Lutz Mackensen), “Dünyayı ve öteki dünyayı bir arada tutan bir dünya anlatısıdır.” (Spiess û E. Mudrak), (akt. Lüthi, 1997 a).

Diğer yanda folklor araştırmacıları dışında da kimi bilim insanları masalı tanımlama çabasına girişmişlerdir. Örneğin, antropolog Franz, masallara psikolojik olarak yaklaşmakta ve masalı şöyle tanımlamaktadır: “Masal, en sade ve kolay ifade tarzıdır, kollektif bir süreçtir ve bilinçdışı bir psişiktir.” (Von Franz 1996:1). Dolayısıyla, masalların belli bir fonksiyonları içerdiği de söylenebilir.

1.2.3. Masalların Fonksiyonu ve Özellikleri

Masal, sözlü kültürün içinden çıkan bir türdür. Genellikle nesilden nesile sözlü olarak aktarılmıştır. Günümüzde ise yazı yoluyla da nesilden nesile aktarılmaktadır. Masal metinleri statik veya ölü metinler değildirler, zamana göre, masal anlatıcısına göre ihtiyaca göre kendini değiştirip geleceğe aktarabilmektedirler.

Masalların sahibi veya yazarı belli değildir. Masalların sahibi ve üreticisi halktır, anonimdir. Modern edebiyatta yazarı belli olan masallar da görmek mümkündür.

Bu şekilde özetleyebileceğimiz masalların diğer özelliklerini dört başlık altında incelemeye çalışacağız. Bu başlıklarımız; “fonksiyonel (işlevsel), biçim, dil ve üslup ve içerik”ten oluşmaktadır.

1.2.3.1. Masalın Fonksiyonu (İşlevi):

Masalın şüphesiz en önemli işlevi güzel vakit geçirmektir. Propp’a göre masalın bu kadar popüler olmasının nedeni de budur (Propp, 1998: 34). Masallar, genel olarak çocukların ilgisini çekmektedir. Çocuklar, masallardan büyük bir keyif almaktadırlar (Çokona, 2016: v,vi, Buch, 1992).

Propp’a göre, masalın anlatım süreci kendi içinde bir çelişkiyi barındırmaktadır. Hem dinleyici hem de anlatıcı masalın hayal ürünü olduğunu bilir. Fakat anlatıcı sanki gerçek bir olay anlatıyormuş gibi jest ve mimiklerini kullanır. Bu masalın mizah boyutunu da ortaya çıkarmaktadır. Her ne kadar kimi masalarda ölüm de olsa dinleyiciler ve anlatıcılar bu mizahı sayesinde masaldan büyük bir keyif alabilmektedirler. Masal aynı zamanda toplumun sosyal, ahlaksal, kültürel özelliklerini geleceğe taşımaktadır (Propp, 1998: 34-35).

Masalların diğer bir önemli işlevi halka öğüt ve ders vermesidir. Dinleyiciler masaldaki mesajları doğrudan almazlar, olayların perde arkasında, alt metinlerinden kahramanların duruşundan mesajları alırlar. Bascom’a göre okula giden bir çocukla her gece masal dinleyen bir çocuk arasında fark yoktur. Masal ve mitoloji bir eğitim sistemidir. Masal dinleyen çocuklar geçmişin davranışlarını ve geleneğini öğrenmektedirler (Bascom, 2005: 141). Erol Yıldır da çocukların masal dinleyerek yaşama hazırlandıklarını ve insanın duygu dünyasını geliştiren daha iyi bir tür olmadığını söylemektedir. Ona göre masallar, gelecek insanlığa biçim vermiştir (akt. Pilancı, 1998).

Masallarda geçen kelimeler ve ifadeler çocukların dil gelişimi için de önemlidir. Masal sayesinde çocuk anadilinin sanatlı inceliklerini öğrenir. Çocuklar dillerinin zenginliğini, ahenkliğini farkederek. Masallar sayesinde çocuklar yaşadıkları toplumun mutluluklarını, dertlerini, üzüntülerini öğrenebilirler (Boratav: 2009: 17). Masallarda kelimeler çoğu zaman tekrar edilir. Çocuk da öğrendiği bir kelimeyi sürekli tekrar etme ihtiyacı duyar. Masalların çocuklara sık sık okunması onların kelime hazinesini

geliştirecektir (Pertev, 2009:131). Yücel'e göre de çocuklara yabancı dilde masal okunması, çocuklarda ikinci dil öğrenme hızını geliştirecektir (Yücel, 2005).

1.2.3.2. Masalın Biçim Özelliği:

Masallar genelde nesirli anlatıma sahiptirler. Az da olsa masalların içinde manzum yapılar da bulunmaktadır. Bu manzum parçalar kimi Kürtçe masallarda da karşımıza çıkmaktadır. Şengê û Pêngê, Zira Kerê, Kêzxatunê masalları bunlara örnektir.

“Şenga min Penga min

Dayik çûye zozanan

Xwariye pelên kizwanan

Şîr ketiye guhanan

Zû bikin, derî vekin

Dayik hatiye danan” (Şengê û Pengê)

“Kêzê kêzê Kêz Xatûnê

bi şimika reqreqînê

ji nav gulan gula bi bêhnê

tu bi kû ve diçî, tu min nagrî?” (Kêz Xatunê)

Masalları incelediğimizde masalların başlangıç, gelişme ve sonuç bölümlerinde formel ifadeler olduğunu görmekteyiz. Kürtçe masallarda kullanılan kimi formeller şunlardır. “Hebû tunebû, rojek ji rojan, çîroka min çû navdara rehmet li dê û bavê guhdaran...(Ayrıntılı bilgi için bkz. Tip, Formel Ve Motif.)

Masallar destan ve efsanelere göre daha kısa olmaları ile bilinirler. Birçok Kürtçe masal da bir gecede bitmektedir. Çok yaygın olmasa da birkaç gece de biten Kürtçe masallar da bulunmaktadır. Örneğin; *Benî Hilalyan* ve *Lawikê Nav Gûlû Rihanan* masalları (Jiyan, 2013).

1.2.3.2.1. Masalın Bölümleri:

1.Giriş Bölümü

2.Gövde Bölümü

3.Sonuç Bölümü

1-Giriş Bölümü: Masallarda asıl konuya girilmeden önce formel olarak tanımlanan girişte kalıplaşmış sözlü ifadeler kullanıldığını görüyoruz. Masalın giriş bölümünde kullanılan bu tür benzer formellere Kürtçe “çîvanok” isminin verildiğini de görüyoruz.⁹ Masalın bu bölümü çocukların en çok ilgisini çeken, en coşkulu söylenen bölümdür ve çocuklar en çok bu bölümü sevmektedirler. Bu bölüm aynı zamanda masal anlatıcısının ustalığını da göstermektedir. Başlangıç formelleri genelde birbiri ile uyumlu, ahengli sözcüklerin bir araya getirilmesiyle oluşmaktadır. Bazı sözcüklerin anlamsal olarak ilişkili olmasa da kullanıldığı görülmektedir. Anlatıcı, sözcüklerle

⁹ Çîvanok: Masalın başlangıcında kullanılan birbirine benzer kelimelerden oluşan yapılardır. “Çîvanok”u oluşturan kelimelerin bazıları anlamlı bazıları anlamsızdır.

Örneğin;

"Hebû tunebû carek ji caran

Rehme li dê û bavên guhdaran

Xeyn ji cendirme û tehsildaran".

Bazı çîvanoklar kendi başlarına bir tekerleme gibi de söylenebilmektedir. Örneğin yılbaşı gecelerinde Kürt köylerinde çocuklar köy evlerini gezip hediyelerini toplarken şu çîvanoku söylemektedirler;

"Serê salê, binê salê

Xwedê bihêle xortê malê,

Donî-monî, malava

Xwedê xortê malê bike zava".

Bu çîvanoku incelediğimizde "Donî" sözcüğü ile kaliteli hediyeler kastedilirken; "Monî" sözcüğünün tek başına bir anlamı bulunmamaktadır. Bu kelimenin kullanılış amacı “donî” sözcüğünün anlamını güçlendirmektir. Kürtçede bu tür ifadeler sıkça kullanılır. "rûn-mûn", "şekir-mekir" vb. (Bozarslan, ? : 43-44).

oyunarak dinleyiciyi etkilemeye ve dikkatleri masalın üzerine çekmeye çalışır. Örnek verecek olursak:

Çîrok çîrok

Mamkê kîrok

Bekrê yarê,

Ket kewarê

Şûjin tê re

Di boçe re

Diya min xatûn

Bavê min axa.

Başlangıç formelinin hemen ardından Türkçede bir varmış bir yokmuş ile ifade edilen Kürtçede karşılığı “çi hebû çi tunebû/ hebû tunebû”, Hebû tunebû, kes ji Xwedê meztir tunebû... rojek ji rojan...”, “Hebû tunebû, car ji caran, rehme li dê û bavê guhdaran, xwelî li serê Bekoewanê li ber dîwaran...” olan ifadeler ile masala geçiş sağlanır (Öncü, 2014: 23, Pertev, 2009: 96-97). Başlangıç formellerinin uzunluğu anlatıcının elindedir. Ustalığı ve tecrübesi ile başlangıç formellerinin uzunluğunu belirleyebilmektedir (Boratav, 2009: 12).

Masallarda asıl olaya geçmek için kahraman genelde ya bulunduğu yeri terk eder ya yaşadığı yerden uzak bir yerde bulur kendini ya da bir yolculuk yapar. Kahramanın yolculuğu masalın merkezini oluşturmaktadır. (Propp,1998:39)

2-Gövde (Serim) Bölümü: Masalın ikinci bölümüne gövde (serim) bölümü denilmektedir. Bu bölüm asıl masalın yer aldığı bölümdür, kahramanın yaşadığı süreçler burada anlatılır (Öncü: 2014: 23). Bu bölüme, masalın esas kısmını oluşturduğu için

“gövde bölümü” denilmiştir. Esas olaylar, kahramanın yolculuğu, maceraları burada gerçekleşir. Kahramanımız bu bölümde varlık ve yokluk savaşı vermektedir (Pertev, 2009: 97).

3- Çözüm Bölümü: Masal anlatıcısının ustalığını gösterdiği diğer bir bölüm masalın çözüm bölümüdür. Masallar bu bölümde mutlu bir son ile bitmektedir. Anlatıcı masalını yine bir formel ile bitirmektedir. Kürtçe masalların bitişi genelde bir dua ile olur. Örneğin: *”Qewlika min li deştê, ez û dê û bavê xwe çûne bihuştê. (Dîwarê Rast Hilnaşe) Çîroka min çû navdara Rehmet li dê û bavê guhdara (Zira Kerê). Çîroka me çû leqatê, rehme li dê û bavê civatê. Çîroka me çû wê hêlê, barek mewîj hat vê hêlê.”* (Öncü: 2014: 23).

1.2.3.3. Masalın İçerik Özelliği:

Masallarda iyilik ve kötülük, olumluluk ve olumsuzluk sürekli savaşm halindedir ve masalların asıl konusunu da bunlar teşkil etmektedir. İyilik, olumluluk, cömertlik vb güzel davranışlar bu savaştan, zafer ile çıkmakta; kötülük, hainlik vb olumsuz davranışlar yenilgi ile çıkmaktadır. İyiler ödüllendirilirken kötüler yaptıklarının cezasını çekmektedirler. Bu nedenle masallar mutlaka mutlu bir son ile bitmektedir.

Masallarda olay, mekân, zaman ve karakterler hayalidir ve olağanüstüdür. Bir varmış bir yokmuş sadece öylesine söylenmiş bir laf değildir. Aynı zamanda içeriğin de bize gerçek olmadığını, anlatılanların hayal olduğunu söylemektedir. V. Propp, bu konuyu şöyle yorumlamaktadır:

“Masallarda ve diğer folklor ürünlerinde doğrudan bir gerçeklik yoktur, gerçekler prizma yoluyla yansıtılır. Gerçekler bizim düşündüğümüz gibi değildir. Sebebi ise ürünlerin ilkel döneme ait olmasıdır. İlk insanlar fikirlerini masallar ve diğer anlatılar yoluyla dışavururlar. İlk insanlar, bizim reel olarak kabul ettiğimiz birçok şeyi kabul etmeyebilirler, onların reel olarak kabul ettiği birçok şeyi de bizler reel olarak kabul edemeyebiliriz. Onların gerçekliği yansıtmak gibi bir amaçları yoktur.” (Propp, 1998: 21).

Masal kahramanlarının özellikleri de tek taraflıdır. Kahramanlar ya çok iyi ya da çok kötüdür. Ara formu yoktur. Bu nedenle her biri birer tiptir. Kürtçe masallarda bazı karakterler vardır ki rolleri asla değişmez. Padişahın kızı ve oğulları, çobanlar, yoksullar, dervişler, periler her zaman iyi kahraman rolünde karşımıza çıkmaktadırlar. Fakat vezir, üvey anne, cadı, dev, cinler olumsuz-kötü kahramanlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. (Pertev, 2009: 99). Masal kahramanlarının isimleri genelde olmaz. İmamın, ağanın, padişahın, çobanın bir adı yoktur. Her biri aslında kendi dönemlerinin, toplumlarının birer temsilcisidirler (Propp, 1998: 46-47). Bazı Kürtçe masallarda isimler görsek de (Mîrza Meheme gibi), bunlar gerçek kişiler değil tiplerdir. Bu tipler de bizim gibi sıradan insanlar değildirler. Hayal dünyasında yaşarlar, yenilmezdirler, acıkmazlar, birçok kez ölmezler, yani yaşamları doğal bir şekilde akmamaktadır (Cizirî, 2014: 31).

Masalda zaman kavramı yoktur, olaylar bilinmeyen bir zamanda meydana gelmektedir. Zaman olağan akışıyla akmamaktadır. Tarih öncesinde insanlar ilkel bir avcıydı, balıkçıydı ve biraz daha ilerleyen zamanlarda bir çiftçiye dönüştü ve bunlar yaşamlarını devam ettirebilmek için sürekli bir göç halindeydiler. Zamanı ve mekânı kendi ihtiyaçlarına göre kullanıyorlardı. Bu nedenle zamanı bölme, zaman üzerine düşünme gibi bir ihtiyaçları yoktu. Zamanın ölçülmesi genelde tarım devrimi ile beraber gerçekleşmiştir. Folklor ise tarım devriminden önceki döneme dayanmaktadır. Bu nedenle zamanın tayini sadece hayalde var olmuştur. Zaman ifadeleri genelde kalıp sözlerle, formellerle ifade edilmektedir. Örneğin; az gittim uz gittim, 40 yıl geçti, 3 gün 3 gece, 40 gün 40 gece... (Propp, 1998: 42-43).

Masallarda geçen mekânlar genelde belirsizdir. Masallar herhangi bir şehirde, köyde, dağda, ya da hayali bir yerde -Kaf Dağı gibi, gökyüzü gibi, yerin altı gibi- geçebilir. Bazı masallarda geçen ülke kavramı ile çoğu zaman büyükşehirler kastedilmektedir. Bu nedenle kendi dönemleri için büyükşehir olan kentler masallarda mekân adı olarak geçebilmektedir. Bağdat, Şam, Diyarbakır, İstanbul bu şehirlerden bazılarıdır. Adı geçen bu şehirlerin ise gerçek şehirlerle bir ilgisi yoktur (Boratav, 2009: 16).

1.2.3.4. Dil ve Üslup Özellikleri:

Masallar, insanlığın hayallerini ve bilinçlerini sembolik bir dille anlatmaktadırlar (Aslan, 2014: 12). Masallar genelde çocuklara anlatıldığı için dili gayet yalın ve akıcıdır. Masallarda birçok deyim, atasözü, dua, beddua gibi yöresel söylenceleri bulmak mümkündür. Dil uzmanları bu yönüyle masallar üzerinde çalışmışlardır. Binlerce yıldır söylenen bu sözlü anlatı kullandığı dili üst aşamalara kadar çıkarmayı başarmıştır. Dilin binlerce yıllık güzelliğini ortaya çıkarmak için masal derleyicileri masallarını kaydederken mutlaka iyi bir anlatıcıdan masalı dinlemeli ve anlatıcıya müdahale etmemelidirler (Boratav, 2009: 12).

Masalın dili ve üslubu anlatıldığı topluluğa göre değişiklik gösterebilmektedir.¹⁰ Eğer dinleyiciler çocuk ise içerik ve dil ona göre şekillenmektedir. Anlatıcı gösterdiği ustalık ile dile zenginlik katabilmektedir. Anlatıcının amacı sadece çocuklara bir şeyler öğretmek olmamalıdır. Çocukların hayal dünyasını geliştirebilmeli, çocukların güzel vakit geçirebilmesini sağlamalıdır (Pertev, 2009: 103).

Maalesef günümüz dünyasında masalı etkili ve güçlü anlatabilecek kişi sayısı azalmaktadır. Televizyonun ortaya çıkışı, kişiler ve toplumlar arası ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Televizyondan önce gönüllü kişiler sözlü kültür ürünlerini aktarabiliyorlardı. Her bir anlatıcı –çirokbêj- bir geleneğin temsil etmekteydiler. Fakat bugün televizyon, masal anlatıcısı haline gelmiştir. Televizyon(lar) ise geleneksel kültür üretimini statik hale getirmekte, yenilerin ortaya çıkarılmasını durdurmakta, ve kültürel anlamda yeni şeyler üretilmesini engellemektedir (Çiftçi, 2012: 8).

¹⁰Ramazan Pertev Zarok û Çîrok adlı eserinde masal anlatma tekniklerini 15 maddede sıralamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkn. Zarok û Çîrok, Ramazan Pertev, Doz Yayınları, 2009, İstanbul. s. 104-105.

1.2.4. Masallarda Tip, Motif ve Formel

Masal alanındaki diğer önemli bir tartışma konusu tip, motif ve formeller hakkındadır. Araştırmacılar arasında bu üç terim için ortak bir tanımlamaya gidilmemiştir. Bizler de bu bölümde folklor araştırmacıları ve masal araştırmacılarına göre bu üç terimi açıklamaya çalışacağız.

1.2.4.1. Tip (Type)

Kürtçe sözlüklerde *type* kelimesinin karşılığı olarak “taklit, yapı, sistem, tip” gibi ifadeler bulunmaktadır (Sadallah, 2000: 1326). Bir masal terimi olan “tip”in tanımı ise anlatılanlardan uzaktır.

Ünlü araştırmacı Stith Thompson, masal tiplerini şöyle tanımlamaktadır: “Varlığını gelenek içinde bağımsız olarak sürdürebilmiş anlamlı her bir masala tip denilmektedir. Masal ne kadar uzun da olsa kısa da olsa kendi başına söylenebiliyorsa birer masal tipi olarak kabul edilmektedir.” (akt. Şimşek, 2001: 70). Bu tanımdan yola çıkarsak her masalı bir tip olarak kabul edebiliriz. Masal tipleri bize esas olayları anlatmaktadırlar.

Masal derleme çalışmalarının artması ve birçok varyantın elde edilmesi bir masal listesi yapma ihtiyacını doğurmuştur. Bu ihtiyacın giderilebilmesi için 20. yy.ın başında Finli folklor araştırmacısı Antti Aarne 540 masallık bir katalog ortaya çıkarmış ve 1910 yılında *Verzeichnis'inde Der Märchentypen* (Masal Çeşitleri) ismiyle bu listeyi yayınlamıştır. Aarne'nin sözkonusu eseri bu alanda yapılan ilk çalışmadır. Antti Aarne bu katalogunu Fin, Alman ve Danimarka masallarına göre hazırlamıştır. Stith Thompson 1928 ve 1961 yıllarında iki kez bu listeyi revize etmiştir ve yaklaşık 1000 masalı bu listeye eklemiştir (Lüthi, 1997 b). Saim Sakaoğlu, bu listede sadece Avrupa ve Batı Asya masallarının yer almasından dolayı bu listenin diğer bölgeler için kullanışlı olmadığını vurgulamıştır (Sakaoğlu, 1973: 71).

Masal tipleri katoloğu birbirine benzeyen masalların araştırma ve sınıflandırma çalışmalarını kolaylaştırmaktadır. Örneğin; cadı gelir ve çocukları kaçıır, çocuklar zekâları ile cadının elinden kurtulurlar. Bu masal konusu Kürtçedeki “Elik û Fatik” masalının konusu ile aynıdır. Kürtçede buna benzer başka masallar da yer alabilir. Masallar için düzenlenmiş katalogda masalların konusu tespit edildikten sonra her bir konu için ayrı bir numara verilmektedir. Aynı konuların farklı varyantları oluştuğu zaman ise bu numaraların altında yeni numaralar açılmaktadır. Antti Aarne ve Stith Thompson kataloğunda “Elik û Fatik” masalına benzer bir masal “The Children and the Ogre” ismiyle kaydedilmiştir. Aynı liste de Hansel ile Gratel masalı da bulunmaktadır. Her iki masal AT327 numarası ile ayrı ayrı kaydedilmiştir (Apo, 1997: 785).

Diğer dillerde yazılmış masallar için böyle bir katalog hazırlanmış olmasına rağmen Kürt masallarına yönelik buna benzer bir çalışma yapılmamıştır. Şüphesiz böyle bir çalışmanın yapılması Kürt masalları hakkında çalışma yapacak araştırmacıların işlerini kolaylaştıracaktır.

1.2.4.1.1. Dünya Masal Tipleri Kategorisinden Bazı Örnekler

Finlandiya: A. **Aarne**, Finnische Marchenvarianten, 1911 [1920] (Fin Masal Varyantları)

Norveç: R. **Th. Christiansen**, The Norveqian Fairytales. 1922 (Norveç Masalları)

Çekoslavya: **V. Tille**, Verzeichnes der publizierten unqarischen Volksmarchen, 1921 (Çekoslavya Masal Katoloğu)

Macarîstan: **Hans Honti**, Verzeichnis der publizierten unqarischen Volksmarchen, 1928 (Macar Masal Katoloğu)

İspanya: R. **S. Boogs**, Index of Spanish Folktales, 1930 (İspanya Masal İndeksi)

Türkiye: **W. Eberhard - P. N. Boratav**, Tyypen türkischer Volksmarchen, 1953
(Türk Halk Masalları Tipleri)

İngiltere ve Amerika: **E. W. Baughman**, A. Comparative Study of the Folktales of England and North America, Microfilm and Ann Arbor, 1954 (Kuzey Amerika ve İngiltere Masallarının Karşılaştırmalı İncelenmesi)

Güney Amerika: **T.L. Hansen**, The Types of the Folktales in Cuba, Puerto Rico, the Dominican republic and Spanish South America, Los Angeles 1957 (Güney Amerika, Dominik Cumhuriyeti, Küba ve Porto Riko'nun Masal İndeksi)

İsrail: **H. Jason**, Types of Oral Tales of Isra el Jerusalem 1975 (İsrail Sözlü Masal Tipleri)

Hindistan: **S. Thompson - W. E. Roberts**, Types of Indic oral tales, 1960 (Sözlü Hint Masal Tipleri)

Endonezya: **J. de Vries**, Typenregister der Indonesische Fabeln und Sprockjes, 1928
(Endonezya Masal ve Fabl Tipleri Katoloğu)

Çin: **W. Eberhard**, Typen chinesischer Volksmarchen, 1937 (Çin Halk Masalları Tip Katoloğu)

Japonya: **Hiroko Ikeda**, A Type and Motif- Index of Japanese Folk-literature, 1971 (Japon Halk Masal Tipleri)

Kore: **In-Hak Choi**, A Type Index of Korean Folktales, Seul 1979 (Kore Halk Masal Tipleri) (Lüthi, 1997b)

1.2.4.2. Motif

Motif sözcüğü Latince kökenli bir sözcüktür ve bölüm, kısım anlamına gelmektedir. Masal dışında sinemada, resimde, mitlerde, destanlarda da bu kelimenin kullanıldığını görmekteyiz. Motif sözcüğü yerine kimi araştırmacılar farklı sözcükler de kullanmışlardır. “Heda Jason, StithThompson “Motif”, Pike “Allomotif” ve “Emik-Etik”, Dundes, “Motifeme” ve “Allomotif” isimlerini kullanmıştır” (Gültekin, 2010: 253).

Folklor alanında motif kavramını ilk kez Veselovski kullanmıştır (Demir, 2016: 12). Veselovskiye göre motifler birbirinden ayrılamaz ve parçalanamazlar. Asıl olan motiftir, konu talidir. Bu nedenle masal araştırmalarımızı konuya göre değil motife göre yapmalıyız. Propp, Veselevski'nin motifler parçalanamaz düşüncesine karşı çıkmaktadır. Propp, bu karşı çıkışını somutlaştırmak için şu örneği vermektedir. “Ejderha kralın kızını kaçıır.” Propp’a göre bu cümle kendi içinde dört motif barındırır ve bu nedenle cümle parçalanabilir (Propp, 1985: 18).

Arthur Christensen, motifi şöyle tanımlamaktadır: “öğeleri ile dinleyicileri etkisi altına alabilen, eski fikirlerden çıkıp yeni fikirlere ulaşabilen parçalara motif denir.” (Sakaoğlu, 1980: 24)

Alman masal araştırmacı Max Luthi'ye göre, geleneğin içinde kendini koruyabilmiş en küçük masal ögesine motif denir (Sakaoglu, 2010: 15). Ali Berat Alptekin, motifi tanımlarken bir ögenin motif olabilmesi için olağanüstü olması gerektiğini kabul etmektedir (Alptekin, 1997:297).

The Motif-Index of Folk Literature yazarı Stith Thomson da motifi şöyle tanımlamaktadır: “Masalın içinde eski zamanlardan bugüne kadar kendini var edebilmiş en küçük öğelere motif denir.” (Thompson, 1946: 415). Thompson’a göre herhangi bir masalın motifi başka bir masalın içinde geçebilir.

Stith Thompson, “Standard Dictionary of Folklore, Mythology and Legend” (Folklor, Efsane ve Mitoloji Sözlüğü) isimli ansiklopedide motif maddesinin karşılığına şunu yazmıştır: “Masalın içindeki her şey motif olabilir. Ona göre motif dinleyicileri etkileyebilmeli ve şaşkına çevirebilmelidir. Bir ögenin motif olabilmesi için kendini

geleneğin içinde sürekli tekrar etmesi gerekmektedir. Örneğin, masallarda geçen her anne motif değildir. Fakat üvey annenin zalimliği bir motiftir. Kahramanın bir şehre gitmesi motif değildir fakat sihirli şapkasını takarak veya uçan halısına binerek şehre gitmesi birer motiftir.” (akt. Gümüş, 2015: 34-35).

Bünyamîn Demir, Kürtçe Masalların Stith Thompson’un Motif İndeksine Göre İncelenmesi (*Çîrokên Kurdî Li Gorî Motîf Îndeksa Stith Thompson*) adlı yüksek lisans tezinde motifin özelliklerini şöyle sıralamaktadır:

- 1) *Motif devamlılık gösterir,*
- 2) *Motif en küçük anlatı birimidir, bu nedenle parçalanamazlar.*
- 3) *Motiflerin bir araya gelmesiyle konu oluşur.*
- 4) *İlginç ve acayip unsurlar ancak motif olabilir.*
- 5) *Motifler içlerinde gizli anlamlar saklarlar.*
- 6) *Aynı motifler farklı kültürlerde aynı anlama da zıt anlama da gelebilir.*
- 7) *Motifler bir bölgede oluşup farklı bölgelere dağılırlar* (Demir, 2016: 8).

Motifleri çok sık kullanan folklor kuramlarının başında Tarihi-Coğrafi Fin kuramı gelmektedir. Tarihi-Coğrafi Fin metodunun amacı ürünlerin ilk haline, ilk biçimine (urform) ulaşmaktır. Bu nedenle bu metoda bağlı araştırmacılar araştırmalarında motifleri sık sık kullanmışlardır. Motifleri sık kullanmaları sonucu olarak da motiflere olan ilgi tüm dünyada artmıştır (Gültekin, 2010: 255). Bugün akademik birçok çalışmada, masal karşılaştırmalarında ve varyant tespitinde Stith Thompson’un motif listesi kullanılmaktadır.

S. Thompson’un **Motif Index of Folk Literature** isimli eseri altı cilttir. Bu eser kısaca Motif Index olarak da bilinmektedir. Stith Thompson, ilk beş ciltte her bir motife bir harf vererek motifleri sıralamıştır, altıncı ciltte de kimi terim ve kaynakçalara yer vermiştir.

1. ciltte: A, B, C.
2. ciltte: D, E
3. ciltte.: F, G, H

4. ciltte: J, K

5. ciltte: L, M, N, P, Q, R, S, Ş, T, U, V, W, X, Z. motiflerine yer vermiştir.

Stith Thompson'un motif listesinin sıralaması şu şekildedir:

A. Mitolojik Motifler

B. Hayvanlar

C. Yasaklama

D. Sihir

E. Ölüm

F. Olağanüstülükler

G. Devler

H. Sınavlar

I. Akıllı ve Aptal

K. Aldatmalar

L. Kaderin Ters Dönmesi

M. Geleceğin Tayini

N. Şans ve Kader

P. Toplum

Q. Ödül ve Ceza

R. Esirler ve Kaçaklar

S. Anormal Zulümler

T. Evlilik

U. Hayatın Doğası

V. Din

W. Karakter Özellikleri

X. Mizah

Z. Çeşitli Motif Grupları (Alptekin, 1997:299-300;

<http://www.ruthenia.ru/folklore/thompson/> erişim: 08.08.2017)

Bu listede her herfin altında ayrı ayrı kategoriler bulunmaktadır. Her kategorinin altında da ayrı ayrı başlıklar yer almaktadır. Örneğin; mitolojik motifler A. harfi ile gösterilmiştir. “A.Mitoloji” de kendi arasında şu başlıklara ayrılmıştır:

A0 - A99.	Yaratıcı
A100 – A499.	Tanrılar
A500-A599.	Yarı Tanrılar ve Kültürel Kahramanlar
A600 – A899.	Kozmogoni ve Kozmoloji
A.900-A999.	Dünyanın Topografik Çizgileri
A1000-A1099.	Dünya Tufanları
A1100-1199.	Doğa Sisteminin Oluşturulması
A1200 - A1699.	İnsan Yaratılışı ve Sistemin Kuruluşu
A1700 - A2199.	Hayvan Hayatının Yaratılması
A2200 - A2599.	Hayvanların Özellikleri
A2600 - A2699.	Bitki ve Ağaçların Kökeni
A2700 - A2799.	Bitkilerin Özelliklerinin Kökenleri
A2800 - A2899.	Çeşitli Açıklamalar

13 maddeden oluşan mitolojik motifler kendi aralarında da çeşitli başlıklara ayrılır. Örneğin A1200-1299 “İnsanın Yaratılması” motifinin alt başlıkları şunlardır:

A1210.	İnsanın Tanrı Tarafından Yaratılması
A1220.	İnsanın Evrimleşerek Yaratılışı
A1230.	Yeryüzünde İlk İnsanın Görüşü
A1240.	Minerallerden Yapılmış İnsan
A1250.	Sebzelerden Yapılmış İnsan
A1260.	Sihirli Ürünlerden Yapılmış İnsan
A1270.	İlk İnsan Çifti
A1290.	İnsanın Yaratılışıyla İlgili Diğer Motifler

Stith Thompson'un listesi incelendiği zaman kimi numaraların boş bırakıldığı görülmektedir. Thompson gelecekte tespit edilebilecek motiflerin listede yer alabilmesi için bazı numaraları boş bırakmıştır. Eğer yeni motiflerin altında da yeni başlık eklenmek istenirse rakamların yanına nokta bırakılarak o motif kolaylıkla listeye dâhil edilebilmektedir. Örneğin, "A1226.1" (Çobanoğlu, 2002: 121-122).

1.2.4.3. Formel

Bu sözcüğün İngilizce hali "formula" şeklindedir ve biçim anlamına gelmektedir. Alman filozof Robert Petsch, formel sözcüğünü kullanan ilk kişidir. Robert Petsch 1910 yılında "Halk Masallarında Bitirme Formelleri" isimli kitabında ve 1923 yılındaki "Motif, Formel ve İçerik" isimli makalesinde ilk kez kavarmasal olarak "formel" sözcüğünü kullanmıştır (Sakaoğlu 1973: 314).

Formeller masalların başlangıcında, olay içerisinde ve masal sonunda kullanılmaktadır. Eğer masal anlatıcısı dinleyicilere masal tadı vermek istiyorsa formelleri kullanması gerekmektedir (Boratav, 2013:90). Formellerin geçtiği yerler dinleyicilerin dikkatini en fazla çeken yerlerdir. Anlatılan masalları unutabiliriz ama formelleri asla unutmayız (Sakaoğlu, 2008: 1354).

Formeller kalıp sözlerdir ve kelime oyunları ile oluşturulur. Pertev Naili Boratav'a göre formeller masalların süsüdürler (Boratav, 2000: 9). Formeller özellikle başlangıç formelleri dinleyicileri masala hazırlamak için söylenir. Giriş formellerinden itibaren dinleyici masal dünyasının hayali, gerçek olmayan bir dünya olduğunu anlamaktadır. Formeller masallarda okuyuculara rehberlik etmektedirler. Aynı zamanda formeller kahramanın yolculuğu ve zamanın belirlenmesi için de kullanılır. Bu nedenle formellerin olayları da birbirlerine bağladıkları görülür. Tüm formeller birbirine yakın şeyler söylemektedirler (Boratav, 2009: 41-42, Boratav, 2000: 9). Örneğin kahramanın kardeşlerinin sayısı 2, 3, ya da 7'dir. Kahramanın bir yerden bir yere gidişi ya 3 gündür ya 3 yıldır ya da az uz sürede gitmektedir. Bu örneklerde gördüğümüz 2, 3, 7 rakamları birer sayı formelleridirler.

Kürtçe masalları incelediğimizde formellerin bazen dizeler halinde veya cümle halinde karşımıza çıktığını görmekteyiz. Kürtçe masalların bitiş formeli de genelde dua şeklindedir.

Stith Thompson, formelleri Motif İndeks’de Çeşitli Motif Grupları adında toplamış ve Z. harfi ile sembolize etmiştir (Thompson, 1955-1958: 2439).

1.3. MASALLARIN KAYNAĞI

Masalların kökeninin nereye dayandığı konusu masal araştırmacılarının ilgisini çeken konuların başında gelir. Araştırmacılar, Grimm Kardeşlerden bu yana “İlk masal nerede ortaya çıktı?”, “İlk masal hangisidir?”, “İlk masalar hangi kültüre aittir?”, “Masallar nasıl göç etmiştir?” sorularına cevap aramışlardır. Fakat bugüne kadar bu sorulara kesin bir cevap bulunamamıştır. Her ne kadar masalların konuları birbirlerine benzeseler de her halkın masalı kendine özgüdür. Masallar, ait oldukları toplumun özelliklerine bürünebilmektedirler. Von Sydow bu konuda şu örneği vermektedir. Nasıl ki bir çiçek farklı iklim ve toprağa uyum sağlayabiliyorsa, masal da hangi bölgede anlatılıyorsa o bölgenin özelliğini kendinde toplayabilmektedir (Sydow, 2005: 109).

Folklor ve masal, tarım öncesi topluma ait göstergeler barındırmaktadır (Propp, 1998: 42). Andrew Lang’a göre de masallarda yer alan fikirler ilkel ve bu ilkelik masalların çok eski dönemlerde oluştuğunu göstermektedir (Günay, 1975: 18). Bu nedenle masalların insanlık tarihi kadar eski olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Masalların kaynağına ilişkin birçok teori ortaya konmuştur. Umay Günay doktora tezinde (1975) “Eski Kaynaklarda Masal” (Kendisi de, S. Thompson’un The Folktale isimli kitabından alıntılarla) konu başlığı altında bu konuyu ele alarak masalların kaynağını tarih öncesi dönemlere kadar götürmektedir. Tarih öncesi dönemi de kendi içinde 5 döneme ayırmaktadır.

Eski Mısır: Mısır’da bulunan papirüslerde ilk masal örnekleriyle karşılaşmaktayız. Nesir yapılı bu masallar genellikle din görevlileri tarafından yazılmış metinlerdir. Bu nedenle halk arasındaki masal anlatımından uzaktır. Ele geçen masal

nüshalarından Mısır'ın tarihi, ekonomisi, toplumsal yapısı, Mısır'ın çevresindeki halkların kültürü hakkında bilgi alabilmekteyiz.

Bu kaynaklar aynı zamanda büyük piramitlerin mimarı, yapıcısı Cheops'un piramitleri yaparken sık sık masal dinlediğini anlatmaktadır. Bu nedenle masal anlatma geleneğini yaklaşık 5000 yıl öncesine götürebiliriz. İlk yazılı masal örneği ise M.Ö. 1250 yılına ait “İki Kardeş” isimli masaldır. Bu masal birçok yönüyle bugünkü masallara benzemektedir. Bu yazılı masal örneği, yazılı masal geleneğinin çok eskilere dayandığını göstermektedir.

Babil ve Asur: Sümerologlar ve tarihçiler ilk hayvan masallarını Nippur'da yaptıkları keşiflerde bulmuşlardır. Bu keşiften önce ilk hayvan masallarının Ezop'a ait olduğu düşünülüyordu. Keşiften sonra hayvan masallarının tarihi 4000 yıl öncesine kadar dayandığı düşünülmektedir (Ural, 2016: 8).

Eski Yunan: Bu döneme ait birçok belge olmasına rağmen doğrudan halktan alınmış bir masal örneğini görememekteyiz. Fakat masal temalarıyla dinsel kitaplarda, şiirlerde, tiyatro metinlerinde karşılaşmaktayız. Ünlü masal yazarı Ezop (M.Ö. VI.), bu dönemde yaşamış ve hayvan masallarını edebi bir forma kavuşturmuştur. Kitap olarak da bu eser M.Ö. 345-280 yıllarında hazırlanmıştır.¹¹

Latin: Apuleis isimli yazar Metamorphoses adlı eserinde “Cupid” ve “Psyche” adlı iki masala yer vermiştir. Her iki masalın içeriği ile günümüz anonim masalları birbirine çok benzemektedir.

Hindistan: Hindistan'da birçok inancın ve halkın yaşaması, zengin bir masal geleneğinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Hint coğrafyasında yazının eski olması ve yöre

¹¹Ayrıntılı bilgi için bkz. Aisopos Masalları, İş Bankası Yayınları, 2016

halkının dinlerini binlerce yıldır değiştirmemesi masal geleneğinin bozulmamasını sağlayan etkenlerdir (Günay, 1975: 4-5).

1.3.1. Masalların Kaynağına Yönelik Kimi Fikirler

Masalların hangi kaynaktan doğduğu fikrine yönelik ilk bilgiler Grimm Kardeşler'in masal kitabı olan *Kinder und Hausmarchen*'de yer almaktadır. Bu kitabın önsözünde iki bakış ortaya konmuştur.

1) Hint –Avrupa Teorisi: Bu bakışa göre, Hint-Avrupa milletlerine ait masallar belirsiz bir dönemde ortaya çıkmışır ve bu masallar Hint-Avrupa medeniyetinin mirasidirlar.

2) Parçalanmış Mitler Teorisi: Bu teoriye göre masallar mitlerin parçalanmış halidir. Grimm Kardeşler, bir masalın hangi mitten çıktığı ortaya konulursa masalların tam olarak anlaşılacığını düşünmektedirler (Günay, 1975: 17).

Grimm Kardeşler'in bu iki teorisi üzerine yeni yeni teoriler gelişti. Bu teoriler üç başlık altında incelenebilir. Gedeon Huet'in bu konudaki sınıflandırması şu şekildedir:

- A. Tarih Öncesi Görüş (Mitoloji Okulu)
- B. Tarihi Görüş (Hindoloji Okulu)
- C. Etnografik Görüş (Antropoloji Okulu) (Sakaoğlu, 2010:5)

1.3.1.1. Tarih Öncesi Görüş (Mitoloji Okulu)

Bu görüşün temsilcileri ve savunucuları; G. Grimm, Dasent (Sakaoğlu, 2010: 5). Max Müller, Angelo de Gubertnatis, John Fiske ve Sir George Cox'tur (Günay, 1975: 17). Grimm Kardeşler'in mitolojiye önem vermeleri onları bu görüşün öncüsü konumuna getirmiştir (Yavuz, 2002: 15). Bu fikre göre masal ve mitler Hint-Avrupa uygarlığının mirasidirlar (Günay, 1975: 17).

G. Huet'e göre, bu ekolün görüşleri şöyledir: Masalların kökeni Hintlilerin mitolojilerinde (Veda'larda) aranmalıdır. Bu görüşün diğer adı da Hint-Avrupa görüşüdür. Bu görüş, Sanskrit dili ile Hint-Avrupa dil ailesi arasındaki akrabalıkların tespit edilmesinden sonra ortaya çıkmıştır.

Bilge Seyidoğlu, Mitoloji okulunun görüşlerini Stith Thompson'un The Folktale isimli kitabından alıntılanarak şöyle özetlemiştir:

Bu görüşün temsilcilerinden Müller, Hint mitolojisine ait olan Veda'lar üzerinde çalışırken "karşılaştırmalı mitoloji bilimini" kurmuştur. Masal ve mitoloji arasındaki benzerliği dikkate alan Müller, masalın mitolojiden çıkmış olabileceği fikrini benimsemiştir. Müller, Avrupa masalları üzerine de çalışmıştır ve Hindistan'ı bu masalların kaynağı olarak göstermiştir. Sir George Cox bu ekolün görüşlerini biraz daha genişleterek masal üzerine araştırmalara devam etmiştir. Aryen halkı kahramanlarının birbirine benzemesi Cox'un dikkatini çekmiştir. Yaptığı araştırmalar sonucunda tüm kahramanların tek bir kaynaktan çıktığını düşünmüştür. Mitolojik kahramanların savaşını güneşin karanlık karşısında yaptığı savaşa benzetmektedir. Bu görüşün üyeleri genellikle "Güneş Tanrısı" üzerinde durdukları için bu görüşü savunanlara "Güneş Mitolojistleri" de denmiştir (Seyidoğlu, 1975: 29-35, akt. Sakaoğlu, 2010: 5).

Andrew Lang tüm bu savunulanları eleştirmiş ve karşı çıkmıştır. Ona göre, masalları mitolojinin bir parçası saymak ve ardından modernizmin etkisinden bahsetmek yanlıştır. Her olay güneşin doğuşu ve batışıyla, fırtına ile açıklanamaz. Bunlar genelde arkaik geleneklerdir. (Günay, 1975: 18).

1.3.1.2. Tarihi Bakış (Hindoloji Okulu)

G. Huet'in değerlendirmesine göre bu ekolün fikri şu şekildedir: Bu fikir de tıpkı birinci fikir gibi masalların kaynağı olarak Hindistan'ı görmektedirler. Masal bu coğrafyada ortaya çıkmış, tarihsel gelişim süreçleri ile bu biçime kavuşmuş ve bütün dünyaya yayılmıştır.

Bu ekolün ilk temsilcisi Sylvestre Sacy'dir. Sacy'a göre, masalların kaynağı Veda'larda değil Pançtantra isimli eserdir (Sakaoğlu, 2010: 7). 1838 yılında Loiseleur Deslongcamps da Avrupa masallarının orjinallerinin Hindistan'da olabileceği fikrini savunmuştur (Günay, 1975: 18). Loiseleur Desloncamps kısa bir süre sonra Arap, Fars ve Orta Çağ Avrupa masallarının da kaynağı olarak aynı yeri göstermiştir (Sakaoğlu, 2010: 7).

Loiseleur Desloncamps'den sonra Theodor Benfey, 1859 yılında Pançtantra'daki masalları Alman diline çevirmiş ve yayınlamıştır. Benfey bu kitabında Hint masalları ile Avrupa masalları arasındaki benzerliğe dikkat çekmiştir. Bu benzerliği de "Masalların ödünç alınması" teorisi üzerinden açıklamıştır. Benfey'e göre Avrupa birçok masalı Doğu'dan ödünç almıştır. Bu görüş oryantalist bakış açısı olarak da kabul edilmektedir ve bu süreç Büyük İskender'den Hellenistik (M.Ö. II.) döneme kadar devam etmiştir (Yıldırım, Pertev ve Aslan, 2013: 61). Benfey, ayrıca Ezop masalları dışında (Ezop masallarını Greklilere dayandırmaktadır.) tüm masalların kaynağı olarak Hindistan'ı işaret etmektedir (Günay: 1975: 18).

Benfey aynı zamanda tüm araştırmalarında Budizmin de etkisini araştırmıştır. Ona göre, Pançtantra yazılı yollarla önce Müslümanlara, M.S. 10 yüzyıldan sonra Müslümanlar aracılığıyla yazılı yollarla, Budist rahiplerinin gayretiyle Çin'e ve Moğolistan'a yayılır; motifler Türkler ve Moğollar aracılığıyla sözlü yollarla Kuzeyden Avrupa'ya yayılmıştır (Sakaoğlu, 2010: 7, Günay, 1975: 18).

F. Liebrecht ve E. Loboulaye de Benfey'in fikrini savundular. Her iki araştırmacı da orta çağ menkıbelerinde Budizm izlerini buldular ve Benfey'i haklı çıkarmaya çalıştılar. Benfey'n fikirleri destek gördüğü kadar eleştiri de görmüştür. Andrew Lang, Henry Gaidoz ve Joseph Bedier tüm masalların yazıya geçirilip dağıldığını kabul etmeyerek Benfey'i eleştirmişlerdir. Benfey'i eleştirenler Budizm'e ait olduğu savunulan kimi motiflerin dünyanın her yerinde kolaylıkla buluncak motifler olduğunu ortaya koydular. Hatta bu motiflerin bazılarının Avrupa ve Hint masallarında da

geçtiğini gördüler. Bu keşif ile masalların Hindistan'dan geldiği fikri güçlü eleştirilere maruz kaldı (Sakaoğlu, 2010: 7).

1.3.1.3. Etnografik Görüş (Antropoloji Okulu)

Hindoloji Okulu üzerine yapılan birçok eleştiriden sonra “Antropoloji Okulu” adında yeni bir fikir ortaya çıkmıştır. Bu görüşün temsilcileri Andrew Lang, Edward Tylor (Günay 1975: 18, Sakaoğlu 2010: 9) ve M.Lennan Tylor (Günay, 1975: 18)’dır. Bu üç araştırmacının ortak özelliği ise etnograf olmalarıdır. Bu görüşe göre masalların kaynağı mitolojik kalıntılar değil gündelik yaşamdır (Sakaoğlu, 2010: 9).

Andrew Long, Hindistan’ı ana kaynak olarak kabul eden fikirlere karşı çıkmaktaydı. Ona göre masallar birbirine ne kadar benzese de onların birbiriyle ilişkileri yoktu. Long, farklı coğrafyalarda aynı kültür seviyesindeki insanların ortak inançlara, adetlere sahip olduğunu gözlemlemiştir. Bundan yola çıkarak aynı kültür seviyesinin birbirinden bağımsız olarak aynı masalı doğurabileceğini savunmuştur (Günay, 1975: 18).

Tylor da gündelik yaşam icatlarının benzerliği gibi şiir ve dinlerin de birbirine benzeyebileceğini savundu. Tylor masalların benzerliğini insanların ortak psikoloji, ortak fikir dünyalarıyla açıklamaktadır. Ona göre insanlığın kültür gelişiminin yolu ortaktır (Yıldırım, Pertev ve Aslan, 2013: 43).

Saim Sakaoğluna göre her üç görüşün de haklı oldukları noktalar vardır. Bazı fikirler zayıf da olsa bazıları güçlü de olsa bir dönem bu fikirler kabul edilmiştir. Bu üç görüşten sonra da yeni uzun bir süre yeni fikir ortaya çıkmamıştır. Goston Paris’de bu konuda yeni bir fikir ortaya atmak istemiş ama başarılı olamamıştır.

Tüm masallar aynı kaynaktan çıkmış olsa dahi yukarıda değindiğimiz gibi her halk masalları kendi dili ve kültürüne göre değiştirebilmektedir. Masallardaki bu değişim köklü bir değişim değildir. Masallardaki temel motifler kendilerini korumaktadırlar.

Saim Sakaoğlu'na göre masallar üç şekilde değişir veya farklılaşır:

1) Olumlu Gelişme: İlk defa anlatılmaya başlanan bir masal mükemmel değildir. Zamanla masal hem ortaya çıktığı yerde hem de yayıldığı bölgede gelişip güzelleşecektir.

2) Yayılan Gelişme: Bir masal ulaşabileceği en güzel yapıya ulaştıktan sonra da yayılmaya ve değişmeye devam eder. Masal yayıldıkça ve geliştikçe aslından bir şeyler kaybetmektedir. Yayıldığı coğrafyanın dininden, kültüründen etkilenecek kahraman isimleri, ünvanlar, yer isimleri bile değişmektedir. Bu değişim masalın ilk ortaya çıktığı yerde de görülebilir.

3) Tersine Gelişme: Masallar artık birçok ülkede anlatılır hatta dönüp dolaşıp yine kendi ülkesine de dönebilir. Ülkesinden ham madde olarak çıkan masal işlenerek ülkesine geri dönebilir. Masal hem içerik hem de biçim olarak ilk halinden tamamen uzaklaşmıştır (Sakaoğlu, 2010: 9). Örneğin; 1001 gece masalında yer alan “uçan halı” motifi ile Kürtçe bir masal olan Hebhinarkê’de yer alan “uçan eşek” arasında bir fark yoktur.

1.4. MASALLARIN SINIFLANDIRILMASI

Sınıflandırma, bilgilerin organize edilmesi, ayrıştırılması için olmazsa olmaz yöntemlerden biridir. Bilimlerin tasnifinde de elde edilen bilgiler/veriler kimi özelliklerine göre sınıflandırılmaktadırlar. Masal sahasında yaşanan gelişme ve büyümeler, sınıflama çalışmalarını da genişletmiştir. Derlenen masallar, benzer konuları, içerikleri ve masalın karakterleri yönüyle kimi sınıflandırmalara tabii tutulmuşlardır. Sınıflandırmalardan sonra her bir masala bir isim ve numara verilmiştir. Bu çalışmaların tümüne motif ve tip indeksi de denilmektedir. Bugün genellikle Tarihi-Coğrafi Fin metodunun kullandığı sınıflandırma tercih edilmektedir.

Masalların sınıflandırılması konusunda ilk çalışma, J. G. Von Hahn tarafından yapılmıştır. Von Hahn, mitoloji ve masal arasında bir bağ kurmuş ve masalları da tıpkı mitler gibi sınıflandırmıştır. J. G. Von Hahn'ın çalışmasından sonra Kaarle Krohn

tarafından sadece masallar için bir katalog oluşturma fikri gündeme gelmiştir (Günay, 1975: 19-20). Finli folklor uzmanı Antti Aarne (Kaarle Krohn'ın öğrencisidir.) 1910 yılında Almanca Masal Tipleri İndeksi'ni yayınlamıştır. Bu çalışma masalların sınıflandırılması konusundaki ilk örnektir (Lüthi, 1997 b). Aarne, yaklaşık 2000 masalı üç başlık etrafında toplamıştır. Aarne, bu katalogda 540 tip masala yer vermiştir. Yeni çıkabilecek masallar için de kimi yerleri boş bırakmıştır (Günay, 1975: 19-20).

Bu üç grup ve numaraları şu şekildedir:

1. Hayvan Masalları: 1-299

- 1-99 Vahşi Hayvanlar
- 100-149 Vahşi ve Evcil Hayvanlar
- 150-199 Vahşi hayvanlar ve insanımsı hayvanlar
- 200-219 Evcil hayvanlar
- 220-249 Kuşlar
- 250-274 Balıklar
- 275-299 Diğer Hayvanlar ve Nesneler

2. Asıl Masallar: 300-1199

A. Sihirli Masallar:(300-749)

- 300-399 Olağanüstü rakipler
- 400-459 Olağanüstü veya sihirli eşler ya da diğer akrabalar
- 460-499 Olağanüstü görevler
- 500-559 Olağanüstü yardımcılar
- 560-649 Olağanüstü araçlar
- 650-699 Olağanüstü güçler ve bilgiler
- 700-749 Diğer olağanüstü masallar

B. Dini Masallar (750-849)

C. Kısa Hikâyeye Benzeyen Masallar (850-999)

D. Aptal Dev Masalları (1000-1199)

3. Fıkralar : 1200-1999

- 1200-1349 Edepsizlik
- 1350-1439 Evli kişiler hakkında anlatılan fıkralar
- 1440-1524 Başkarakterin kadın olduğu fıkralar
- 1525-1874 Başkarakterin erkek olduğu fıkralar
 - 1525-1639 Kurnaz Erkekler
 - 1640-1674 Şansı sayesinde mutlu olanlar
 - 1675-1724 Aptal
 - 1725-1874 Papazlar hakkında fıkralar
- 1875-1999 Yalancı masallar (Aarne, 1910)

Her ne kadar 1. Dünya Savaşı, katalogların yaygınlaşmasını engellese de yaklaşık 10 ülkede bu kataloglar kullanılmıştır. Aarne'nin ölümünde sonra yeni masal tipleri keşfedildi. Aarne'nin öğrencisi olan Stith Thompson, hocasının gruplandırmasına iki başlık daha ekleyerek başlık sayısını beşe çıkardı. Masal tipi sayısını da yaptığı araştırmalar sonucunda 540'dan 2411'e çıkardı. Yaptığı bu sınıflandırmayı 1928 yılında *The Types of the Folktale* ismiyle İngilizce yayınladı (Günay, 1975: 20).

1961 yılında yapılan bu çalışma yine Thompson tarafından masalın asıl biçiminin bulunmasını hedefleyen "urform" çalışmalarında da kullanılmıştır. Thompson'un bu kataloğu kısaca Aa, Th, Ath, AT olarak da adlandırmaktadır (Lüthi, 1997 b). Bugün uluslararası çalışmalarda bu katalog kullanılmaktadır. Thompson'a göre masal grupları şunlardır:

1. Hayvan Masalları 1-299
2. Asıl Halk Masalları 300-1199
3. Nükteli Fıkralar 1200-1999
4. Zincirleme Masallar 2000-2399
5. Sınıflama Dışı Masallar 2400-2499 (Sakaoğlu, 1973: 72).

Propp, Aarne'nin sınıflandırmasını konu başlıklarının birbirine yakın olduğunu öne sürerek eleştirmiştir. Propp'a göre bu sınıflandırmada bir konunun nerede başlayıp nerede bittiği belli değildir. Fin Ekolü, masal öğelerinin değişebileceği konusu üzerinde durmamıştır (Propp, 1985: 17). Max Lüthi'ye göre de Thompson'un sınıflandırması çok doğru olmasa da pratiklik ve hızlı çalışma kolaylığı sağladığından hala kullanılmaktadır (Lüthi, 1997 b).

Fransız folklor uzmanı Gedeon Huet 1923 yılında *Les Contes Populaires* (Halk Masalları) kitabında masalları dört başlık altında sınıflandırmıştır.

- 1.Harikulade Masallar
- 2.Gerçek Masallar
- 3.Acayip Masallar
- 4.Kahramanları Hayvan Olan Masallar (Sakaoğlu, 1973: 72).

Bir diğer sınıflandırma ise W. Wundt'a aittir. W. Wundt *Psychology of Peoples* (Halkların Psikolojisi) adlı kitabında masallar için şu sınıflandırmayı önermektedir:

- 1.Mitolojik Fabl ve Masallar
2. Asıl Sihirli Masallar
- 3.Biyolojik Fabl ve Masallar
- 4.Asıl Hayvan Masalları
- 5.Etnik Masallar
6. Komik Fabllar ve Masallar
- 7.Ahlaki Fabllar (Propp, 1985: 15, Günay, 1975:20).

W. Wundt bu sınıflandırmasında 7 grubun beşinde fabl terimini kullanmıştır. Wundt, çalışmasında “fabl”dan kastının ne olduğunu açıklamamıştır. Propp'a göre bu sınıflandırma kendinden önceki sınıflandırmalardan daha zengindir. Fakat yine de Propp bu sınıflandırmayı da eleştirmiştir. Örneğin; bir masal hem komik olabilir, hem de

kahramanlığı anlatabilir. Gruplar arasında ne fark olduğu anlatılmamıştır (Propp, 1985: 15).

Stith Thompson'un sınıflandırmasına benzeyen diğerk bir sınıflandırma ise Pertev Naili Boratav ve William Eberhard'ın ortak hazırladıkları sınıflandırmadır. Bu çalışmanın adı *Typen Türkischer Volksmarchen* (Türk Masal Tipleri)'dir. Bu sınıflandırma Türkçe masallara göre oluşturulmuştur. Eberhard ve Boratav tespit ettikleri masal tiplerini 23 başlığa ayırmışlar ve her birine bir başlık ve numara tayin etmişlerdir.

- A. Hayvan masalları 1-22 (22 tip)
- B. İnsan ve hayvan 22-33 (11 tip)
- C. İnsanlara yardım eden hayvanlarve ruhlar 34-82 (49 tip)
- D. Olağanüstü bir ruhla veya olağanüstü bir hayvanla evlilik 83-109 (27 tip)
- E. İyi ruhla ve evliyalarla yaşama 110-122 (13 tip)
- F. Kaderin hakimiyeti 123-142 (20 tip)
- G. Rüya 143-145 (3 tip)
- H. Kötü ruhlarla yaşama 146-168 (23 tip)
- İ. Sihirbazlar 169-184 (16 tip)
- J. Bir kız, sevgili bulur 185-196 (12 tip)
- K. Bir erkek, sevgili bulur. 197-222 (25 tip)
- L. Fakir kız, zenginle evlenir 223-238 (16 tip)
- M. Kıskançlık ve iftira 239-255 (17 tip)
- N. Hor görülen koca kahramandır 256-258 (3 tip)
- O. Zina ve baştan çıkarma 259-280 (22 tip)
- P. Acayip icraat ve olaylar 281-289 (8 tip)
- Q. Acayip davalar 290-301 (13 tip)
- R. Realist masallar 302-310 (9 tip)
- S. Acayip tesadüfler 311-316 (6 tip)
- T. Komik hikayeler 317-322 (6 tip)
- U. Aptal ve tembel erkekler ve kadınlar 323-338 (16 tip)

V. Hırsız ve dedektif 339-349 (11 tip)

W. Akıllı, hilekar veya cimri erkek ve kadınlar 350-378 (29 tip) (Sakaoğlu, 2010: 14-15).

Diğer bir sınıflandırma türü ise masalın yazarına göre yapılan sınıflandırmadır. Alman araştırmacı Max Lüthi bu konuda masalları ikiye ayırmaktadır. Yazarları belli olan masallar ve yazarları belli olmayan masallar. Yazarları belli olmayan masal için “halk masalı”, yazarı belli olan masallar için ise “sanatsal masal” kavramını kullanmıştır (Lüthi, 1997 a). Her iki tür arasındaki belli başlı farklar şunlardır: Halk masallarında karakterlerin psikolojileri derinlikli olarak işlenmez. Sanatsal masallarda ise yazar tarafından karakterin psikolojisi (sevinci, üzüntüsü, çevresi vb.) derinlikli olarak tasvir edilir (Kuzu, 2000). Bizim konumuz halk masalları olduğu için sanatsal masalların özellikleri konusuna fazla değinmeyeceğiz.¹²

Kürtçe masalların sınıflandırılmasına ilişkin de birkaç çalışma yapılmıştır.

Zeynel Abidin Zinar bir söyleyişinde¹³ masalları konularına, kahramanlarına, uzunluklarına göre beş gruba ayırmıştır:

- a) Çîrokên Rawilan (fabl)
- b) Çîrokên Mirovan (kahramanı insan olan masallar)
- c) Çîrokên Têkel (karışık masallar)
- d) Çîrokên Kurt (kısa masallar)
- e) Çîrokên Dirêj (uzun masallar) (Zinar, 2015).

¹² Ayrıntılı bilgi için bkz.: Türkan Kuzu, Halk Masalı ve Sanat Masalı, 2000, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 10, Sayı 1, Bahar 2000, ss.155-162.*

¹³ Bu söyleşi Ali Gurdilî tarafından 17.01.2015 tarihinde www.felsefevan.org sitesi için yapılmıştır. <http://www.felsefevan.org/hevpeyvîn-bi-zeynelabidin-zinar-re.html>

Wikipedia ansiklopedisinde ise Kürtçe masallar konularına göre üç grupta tasnif edilmiştir:¹⁴

- a- Gerçek ve olağanüstü kişileri ve olayları anlatan masallar
- b- Hayvanları ve mitolojik kahramanları anlatan masallar
- c- Komik ve öğüt verici masallar

Ramazan Pertev de Kürtçe masalları dört grupta toplamıştır. Bunlar; çîrokên ajalan (fabl), çîrokên neasayî (olağanüstü masallar), çîrokên rasteqîn (realist masallar), ve çîrokên zîncîreyî (zincirleme masallar) (Pertev, 2009: 94).

1.4.1. Masal Türleri

Bu bölümde Ramazan Pertev'in sınıflandırması ile Kürtçe masal türleri incelenecektir.

1.4.1.1. Hayvan Masalları (Çîrokên Ajalan):

Bu tür masalların geneli kısa masallardan oluşmaktadır. Bu türün bir diğer adı da fabldır. Kürtçede bu masallara “cefen” de denilmektedir (Farqînî, 2007:110). Bu tür masalların dünyada bilinen en meşhur örneği Kelile û Dimne'dir. Bu tür masallar genellikle öğüt vermek, örnek göstermek, ders çıkartmak için anlatılan masallardır. Bu tür masallarda yer alan hayvanlar kendi türlerine ait özellikleri kaybederek, insana benzetilerek insani özellikler kazanırlar. Bir tür insan kostümü giymiş gibidirler (Boratav, 2013: 89). Bu tür masallarda hayvanlara insani özellikler kazandırıldığı için intak ve teşhis sanatı sıkça kullanılır.

Bu masallarda geçen hayvanlar birer semboldürler. Tilki kurnazlığı ile masalda yer edinir, aslan gücün sembolüdür vb. Bazı hayvanların özellikleri ise bölgelere göre değişebilmektedir. Örneğin kurt, Türkçe masallarda iyi ve yardımcı bir karakterken,

¹⁴<https://ku.wikipedia.org/wiki/%C3%87%C3%A9rok>, Wikipedia bu bilgileri Zeynel Abidin Zinar'ı kaynak göstererek paylaşmıştır.

Kürtçe masallarda kurda olumsuz özellikler yüklenmiştir. Kürtçe masallarda kurt aç gözlülüğün sembolüdür. Bir sürüye saldırdığı zaman oradaki tüm koyunları öldürür ama sadece bir tanesini yer (Ronahî, 2009).

Bu tür masalların dünyada bilinen en iyi örnekleri şunlardır: Ezop masalları, Pançatantra (Kelile ve Dimne olarak da bilinir.), Mevlana Mesnevisi, La Fontaine, Ezop masalları vb. (Pertev, 2009: 94, Boratav, 2013: 89). Kürt folklor ve sözlü geleneği de bu konuda oldukça zengindir. “Kêzxatûn”, “Mişk û Kêzik”, “Rovî û Pîrê”, “Dîk û Rovî”, “Keftar û Gur û Rovî”, “Şengê û Mengê”, Şêr û Mişk, Pisîk û Şêr, Gayê Cot, Bexika Berşîr û Gurê Devbixwîn, Şêr û Hêstîr, Rovî û Hirç, Zira Kerê û Lotika Dewê bu tür masal örneklerinden bazılarıdır.

1.4.1.2. Olağanüstü Masallar (Çîrokên Neasayî):

Masal konusu açıldığında masalın akla ilk gelen özelliği olağanüstü olmasıdır. Bu tür masallar, mitoslara da benzetilmektedir (Öncü, 2014: 21). Bu tür masalların olay örgüleri karmaşıktır. Ramazan Pertev, olağanüstü masallar hakkında şunları söylemektedir: “Hem olağanüstü karakterler (dev, cadı, peri, ejderha vb.) hem de gerçek insanlar (padişah, vezir, ağa, köylü, çoban vb.) bu masallarda yer alırlar. Bu tür masallarda baştan sona kadar; mucizevi olaylar, çeşitli kerametler ve makul gerçek davranışlar içiçe geçmiştir. Kişilerin ve olayların karşılaştırılması yapıldığında kendi içinde tezatlıklar ortaya çıkmaktadır. Örneğin pîrebok (cadı), sihir yapabiliyor, kıyafet değiştirebiliyor, ama iğneli fiçidan kurtulamıyor (Pertev, 2009: 94). “Hûtê Heft Serî”, “Pîrebokê Nêr”, “Aşê Cinan”, “Bîra Çil Mêrî”, “Qesra Çil Derî” masalları Kürtçe olağanüstü masallara örnektir.

1.4.1.3. Realist Masallar (Çîrokên Rasteqîn):

Gerçek masallar ve olağanüstü masallar arasında çok fazla fark yoktur. Bu tür masallarda kahramanların olağanüstü yetenekleri ve güçleri yoktur. Hem konu olarak, hem de olay örgüsü olarak akıl ve mümkünlük sınırları içerisindedirler. Gündelik yaşamımızda bu tür kişi ve olaylarla karşılaşabiliriz. Olaylar ahlak sınırları içersinde,

toplum kuralları çerçevesinde gerçekleşir. Bu tür masalların dilleri diğer türlere göre biraz daha ağırdır. Ayrıca daha fazla öğüt ve ders vericidirler (Pertev, 2009: 95).

1.4.1.4. Zincirleme Masallar (Çîrokên Zîncîreyî):

Bu tür masallar ise birbiri ardına meydana gelen olaylar üzerine kurulur. Bu tür masalların kahramanları genellikle hayvanlardan oluşur. Bu tür masallarda kısa ve önemsiz olaylar arka arkaya söylenir ve mantıklı bir şekilde birbirine bağlanır. Masal nerede başlamışsa masalın sonu da orada bitmektedir. Aşağıda Kürtçe zincirleme masal türüne bir örnek olan Pîrê û Rovî masalının özetini paylaşacağız.

Rovî, mastê pîrê didize, pîrê duva rovî jê dike. Rovî duva xwe dixwaze, pîrê dibêje şîrê min bîne. Rovî diçe li cem bizin şîr dixwaze, bizin nade çilo dixwaze, rovî diçe li cem darê lê dar jî nade ew jî ji rovî dasê dixwaze. Rovî diçe ba das. Das jî dibêje min bibe hedad. Hedad dibêje ez birçîme hêk bîne. Rovî diçe cem mirîşkê, mirîşkê dibêje ji min re genim bîne. Rovî diçe li cem kewar ew jî dibêje genima erdê kom bike. Rovî genim kom dike xwesteka hemûyan tîne cih û şîr dibe pîrê re pîrê jî duva wî dide (Pîrê û Rovî).

Bu saydığımız türler dışında komik masallar da bulunmaktadır. Komik masalların amacı dinleyenleri eğlendirmek, öğüt vermek ve ders çıkarılmasıdır. Bu tür masallarda insanların düştüğü durum, toplumsal konular ve kurallar, gelenekler, ustalıklarla eleştirilir. Doğal yollarla söylenemeyeni fıkra ile karışık söylenerek toplumsal sansür ustalıklarla delinir (Pertev, 2009: 95).

1.5. MASAL İNCELEME YÖNTEMLERİ

Bu bölümde masal inceleme metodlarından bazılarını sizlerle paylaşacağız.

1.5.1. Tarihî-Coğrafi Fin Metodu

Bu teori, İskandinav ülkelerinden çıktığı için “Fin Folklor Teorisi” olarak da bilinir. Bu ekolün kurucusu Julius Krohn (1835-1888)’dur. Bu teoriye göre masallar

belli bir zamanda, belli bir yerde bilinçli olarak üretilmişlerdir. Bu metodun amacı, masalın ilk biçimi olarak kastetikleri “urform”u bulmaktır. Bunun için “ilk masal nerede ve ne zaman ortaya çıkmıştır?” sorusuna cevap aramaktadırlar (Çobanoğlu, 2002: 122). Bu metoda göre masalın ilk biçim (Ur-form) nasıl ki bir taş suya atıldığı zaman halkalar şeklinde dalgalar oluşturuyorsa ilk masal da dalgalar gibi ticaret ve göçlerle başka yerlere dağılmıştır (Yıldırım, Pertev ve Aslan, 2013: 45). Ticaret dışında yazılı yollarla da masallar geniş bir coğrafyaya yayılmışlardır (Çobanoğlu: 2002:122).

Bu teorinin savunucularına göre bir bölgede bir masalın birçok varyantına ulaşılabilir. Folklor uzmanları, tüm bu varyantları toplayarak bir araya getirmeli ve birini kendilerine temel kabul edip diğer varyantlarla karşılaştırmalıdır. Bu şekilde o masalın ilk haline ulaşılabilceğini, tarihsel değişimlerin gözlemlenebileceğini savunurlar (Çobanoğlu, 2002:123). Kürtçe masal araştırmacıları; Roger Lescot, Qanatê Kurdo, Heciyê Cindî, Emînê Evdal, “Memê Alan, Kerr û Kulîlk ve Siyabend û Xece” gibi ürünlerin üzerinde bu yöntemi uygulamaya çalışmışlardır. Son yıllarda Ahmed Aras da çalışmalarında bu yöntemi uygulamaktadır (Yıldırım, Pertev ve Aslan, 2013: 45).

1.5.2. Antropolojik Metod

İngiliz bilim insanları Sir Edward, Burnett Tylor (1832-1917) ve Andrew Lang (1844-1912) bu teorinin öncülerindendirler. Tylor, genellikle insanlık tarihinin ilk dönemleri ile ilgilenmiştir, bu alanda yazdığı kitabın adı da “Primitive Culture (1871) (İlk Kültür)”dür. Bu eserinde ulusların günlük yaşamda, dinde ve şiirde kullandıkları terimleri karşılaştırmıştır. Andrew Lang (1844-1912)’a göre, eğer köylülerin yaşamı iyi incelenirse insanlık tarihin ilk dönemleri daha iyi anlaşılacak ve yeniden yazılabilecektir (Yıldırım, Pertev ve Aslan, 2013: 43). Bu metoda göre masallar mitolojik kalıntılar değildirler, gündelik yaşamın ürünüdürler.

Antropolojik bakış açısı yöntemlerini genellikle dinleyiciler, masal anlatıcıları ve masal metinleri üzerinde uygulamışlardır. Araştırmalarında meslek, cinsiyet, eğitim düzeyi, çevresel etkenler gibi faktörleri göz önünde bulundurmaktadırlar. Bu yöntem

daha çok “çevrenin masal üzerindeki etkisi nedir?” sorusuna cevap aramaktadır (Bascom, 2003 a).

1.5.3. Psikanalitik Yöntem

Psikanalizm, 19. yüzyılın sonunda Sigmund Freud öncülüğünde kaynağı bilinmeyen hastalıkların kökenin araştırılması sırasında, bilinçaltının bu tür hastalıklara neden olduğu keşfi ile ortaya çıkmıştır. Wilhelm Wundt, Carl Justav Jung buteorinin diğer kurucularındadır.

Bu metod masal motiflerini ve öğelerini psikanalitik yöntemle tahlil etmektedir. Wundt ve arkadaşları masalların kaynaklarını rüya, uyku ve sembollerle açıklamaktadırlar. Aynı zamanda Freud ve arkadaşları masalların analizlerini ve açıklamalarını cinsellik, cinsel organ ve cinsel ilişkiler bağlamında yapmaktadırlar.

Wundt, “Halkların Psikoloji” isimli eserinde farklı toplumların masallarını analiz etmiştir. Bu analizlerden sonra din ve estetik anlayışının rüya gibi insan zihninde oluştuğuna karar vermiştir. Von der Leyen ise tüm folklorik ürünlerin oluşmasını bilinçaltına bağlamıştır.

Freud’a göre insan bilinci id, ego ve süperego’dan oluşmaktadır. Freud, bilinçaltını açıklarken masal, tabu ve mitlerden çokça yararlanmıştır. Freud’a göre istek ve arzularımız toplum tarafından bastırılmıştır. Bastırdığımız bu duygular rüyalarımızda karşımıza çıkmaktadırlar. Freud ve arkadaşları savundukları bu fikri masallar üzerine de uygulamışlardır. K. Abraham bu konuda “rüya inşaların mitidir” yorumunu yapmıştır. Ona göre rüya, mit ve masal aynı mekanizma ile çalışmaktadır.

Erich Fromm, “Kırmızı Başlıklı Kız” masalını psikanalitik yöntemle göre analiz etmiştir. Ona göre kırmızı şapka menstruasyonun (regl) sembolüdür. Kurt da başlangıçta kızı ele geçirmeye çalışan erkeği sembolize eder. Masalın sonunda ise kurt hem kızı hem de ninesini midesine indirmiştir. Bundan kasıt ise hamile olma isteğidir. Kurtun karnının taş ile doldurulması ise kısırlığın sembolüdür (Çobanoğlu, 2002: 152-156). Sigmund Freud’un öğrencilerinden olan, Ernest Jones’a göre birçok folklorik ürün

cinsel sembolün göstergesidir. Cinsellik toplumda tabu olarak görüldüğünden bu tür unsurlar ancak masalarda ve folklor içerisinde kendine yer bulabiliyordu. Jones, bu konuda “Kurbağa Prens” masalını örnek olarak vermektedir. Bu masalda kurbağa prenses ile beraber olmak istemektedir, ancak prenses ile birlikte olduğunda kurbağalıktan kurtulacaktır. Kurbağa burada erkek cinsel organının sembolüdür. Bu masal prensesin yani kadının erkek cinsel organına yaklaşma korkusunu aşmasını anlatmaktadır. Bir başka örnek Grimm Kardeşler’in 12 Kardeş masalında karşımıza çıkmaktadır. Masala göre 12 kardeş, kız kardeşlerinin doğumundan sonra babalarının bedduası ile kargaya dönüşmüşlerdir. Psikanalitik bakışa göre, babanın kızına duyduğu sevginin yarattığı kıskançlık ile çocuklarına bu büyüü yapmıştır. Jones’e göre eğer bir masalda hayvan varsa bu bastırılmış duyguların, fikirlerin temsilcisidir. Halk dillendiremediği fikirlerini hayvanlarla sembolik olarak dile getirmiştir (Jones, 2007).

Psikanalizin kurucularından olan Jung’a göre masallar ortak bilinçdışı (arketip) ile oluşmuştur. Ortak bilinçdışı; insanların ortak duygu, ortak tavır, ortak fikirlerinden oluşmaktadır. Bu arketipler tüm toplumlarda, tüm ailelerde ve tüm bireylerde bulunmakadır ve ortak özelliklere sahiptir. Jung’a göre anonim anlatılar zihinsel birer mirastır ve masalların altyapısında toplumsal bilinçdışı saklıdır (Yıldırım, Pertev ve Aslan, 2013: 45). Jung da Freud gibi düşünerek masal-mit ve rüya-fantezi arasında bir fark olmadığını söyler (Çobanoğlu, 2002: 160).

1.5.4. Propp Metodu

Vladimir Propp, kendinden önceki metodları eleştirerek yeni bir fikir ortaya çıkarmıştır. Propp’a göre masallar ne kadar renkli, ne kadar çeşitli görünürse görünsün biçim olarak tek çeşittir. Propp yaptığı masal karşılaştırmaları¹⁵ ile masalın 31 adet fonksiyonunun¹⁶ olduğunu tespit etmiştir (Propp, 1985:3).

Vladimir Propp, fonksiyonun özelliklerini şöyle açıklamaktadır:

¹⁵ Propp çalışmasını, A.N. Afanasyev’in derlediği Rus masalları üzerine yürütmüştür (Propp, 1985: 26).

¹⁶ Fonksiyondan kasıt olay örgüsü içinde bir kişinin yüklendiği görevlerdir. Masalarda kişilerin değişmeyen görevleri ve işlevleri vardır. Bunların tümüne fonksiyon veya işlev denmektedir (Propp, 1985: 24).

1. Kişi kim olursa olsun ve işlevi ne olursa olsun değişmeyen unsur kişinin fonksiyonudur.
- 2.Fonksiyonların sayısı masalın içinde sınırlıdır.
- 3.Fonksiyonların sıralanması değişmemektedir.
4. Tüm olağanüstü masallar, yapısal olarak aynı tür üzerine kurulmuştur (Propp, 1985: 24-26).

V. Propp'un değişmez masal yasaları şöyledir: Masal bir olumsuzluk üzerine başlar, bu olumsuzluk aileden birinin kaybolması, ortamda bir unsurun eksikliği olabilir. Kahraman bu eksikliği gidermek için bir mücadele yoluna girer. Başka bir masal kişisi ona yardım eder. Kahraman birçok sınavdan geçer ve görevlerine yerine getirerek ödülünü alır (Propp, 1985: 4).

Türkan Kuzu'ya göre Propp bu çalışması ile masalların iskeletini çıkarmıştır. Her halk, her kültür bu iskelete istediği kıyafeti giydirebilir. İskelet ortaktır fakat kıyafetler değişebilir (Kuzu, 2001).

1.5.5. Axel Olrik'in Epik Kanunlar Metodu

Danimarkalı ünlü folklorcu Axel Olrik, "*Epische Gesetze der Volksdichtung*" (Halk Anlatılarının Epik Kanunu) adlı makalesini 1909 yılında *Zeit Schrift für Deutsche Altertum* adlı dergide yayınladı. Olrik bu makalesinde masala ait değişmeyen 13 madde açıklamıştır.

1.Başlangıç ve Bitiş Kanunu: Masal anlatıcısı, masala direkt başlamamaktadır. Masallar birer başlangıç formelleri ile başlar ve biter. Bu kanunu Kürtçe masallarda da görebilmekteyiz. Kürtçe masallar bir formelle –buna çîvanok da deniyor- başlamakta ve bir tür dua ile masal sonlandırılmaktadır.

2.Tekrar Kanunu: Birbirine benzeyen olaylar aynı ifadelerle dile getirilir. Örneğin, Kürtçe masallardan biri olan “Zira Kerê” de eşek karşılaştığı tüm hayvanların sorusuna aynı cevabı vermektedir:

“Bêje -kerê bi kurtanê zer, sêniyeka ceh li ber.”

3. Üçler Kanunu: Masallarda üç sayısı sürekli tekrar edilmektedir. Kahraman, 3 günde bir yere ulaşır, padişahın veya adamının 3 çocuğu vardır vb. Kürtçe masallarda, 3 sayısının yanında 7 rakamının da sürekli kullanıldığını görmekteyiz. Düğünler 7 gün 7 gece sürer, kızın 7 kardeşi vardır gibi.

4. İki Kişi Kanunu: Bu kanunda da tıpkı 3 kanunu gibidir. Bu kanuna göre bir sahnede iki kişiden fazla kimse yer almaz. Örneğin, Kürtçe bir masal olan Çûçika Zêrîn de birçok karakter olmasına rağmen her sahnede sadece iki karakter konuşur. Diğer karakterler bu konuşma sahnelerine katılmazlar.

5.Zıtlık Kanunu: Masallarda birbirine zıt iki insan sürekli karşı karşıya gelir. Örneğin Elik, Fatik ve Manga Belek masalında birbirine zıt iki kişi olan Fatik ve yengesi sürekli karşı karşıya gelirler.

6. İkizler Kanunu: İki kişi aynı rolde sahneye çıkmış ise bunlardan ikisinin de küçük ve zayıf olduğu görülür. Bu iki kişi birbirlerine yakınlaşır ve beraber hareket ederler (Olrik, 1994 a). Örneğin, Elik û Fatik masalında Elik ile Fatik hem küçük hem de zayıftırlar. Masalın sonuna kadar beraber hareket etmişlerdir.

7.Son Kişinin Zaferi Kanunu: Masallarda küçük kardeş veya arkadaşlardan en sonuncusu olaylardan başarı ile çıkmaktadır. Kendilerine kötülük edilen tüm kişiler masalın sonunda başarıya ulaşmaktadır. Örneğin, Çûçika Zêrîn masalında Apê Mistê kişisine kötülük yapılmaktadır. Fakat masalın sonunda Apê Mistê amaçlarına ulaşmaktadır.

8. Tek Çizgi Kanunu: Masallarda olaylar tek bir çizgide ilerler. Resim sanatındaki perspektife masallarda rastlanmaz. Heykeltraşın tarzı vardır. Olaylar tesbih

taneleri gibi yanyana getirilir. Bir olaydan sonra başka bir olay gelir. Masallarda geriye dönüş yoktur. Eğer bir şey unutulmuşsa ya konuşma arasında ya da masalın sonunda dile getirilir.

9. Tek Şema Kanunu: Masallar belirli bir şemaya göre oluşturulur ve söylenir.

10. Büyük Tablo Kanunu: Kahramanların hareketleri dinleyiciler tarafından unutulmaz. Elik ile Fatik masalında çocukların cadıdan kurtulma başarısı akıllardan çıkmamaktadır. Bu eylemleri bir tablo gibi insanın zihninde yer edinir.

11. Efsane Mantığı Kanunu: Masalların en büyük özelliği olağanüstü olmalarıdır. Bu olağanüstülük sihir ile karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, Çûçika Zêrîn masalında eşek, tepsi ve kabak sihirlidir.

12. Tek Olay Kanunu: Masal ne kadar uzun olursa olsun, kaç kişi yer alırsa alsın masal tek bir olayın çevresinde gelişir. Diğer olaylar bu ana olaya bağlıdır.

13. Dikkati Başkahramanın Üzerine Toplama Kanunu: Masallarda tüm olaylar, tüm sorunlar başkahramanın eliyle çözülmektedir. Masal onunla başlar ve onunla biter (Olrik, 1994 b).

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRTÇE MASALLAR ve GRİMM KARDEŞLERİN MASALLARI

2.1. KÜRTÇE MASALLAR

Yazı kültürü ile geç buluşan veya bu kültürün geç olgunlaştığı halklar sözlü kültüre önem vermişler ve tecrübelerini, sözlü kültür ürünlerini yine sözlü olarak nesilden nesile aktarmışlardır. Kürtler de tarihsel, coğrafik, siyasi vb. nedenlerden dolayı yazı kültürünü çok geliştirmemişler ağırlıklarını sözlü kültüre vererek kültürlerini günümüze kadar ulaştırmışlardır.

Kürtlerde sözlü kültürün güçlü olması Avrupalı araştırmacıların da dikkatini çekmiştir. Bazil Nikitin, bu konu ile ilgili olarak, Kürt sözlü edebiyatını araştıran uzmanların en çok şaşırdıkları ve etkilendikleri noktanın folklor bolluğu, çeşitliliği olduğunu söyler (Nikitin, 1986:490, akt. Uzun, 2013: 41). Folklor bolluğu içinde en önemli yer hiç şüphesiz Kürtçe masallara aittir. Minorsky’e göre, Kürtler masallar ve hikâyeler konusunda çok iyi şeyler yaratmışlardır ve bu mükemmellik de Kürtlerin doğal tarihinden gelmektedir (Minorsky, 1988: 125).

İngilizcede “tale”, Almandaki “Märchen”, Türkçedeki “masal” kavramına karşılık Kürtçede yaklaşık 20 isim kullanılmıştır. (Çîrok, çîrçironik, dastan, xebiroşk, çêrçerok, çîronk, çîvanok, qewatî, be ser hat, meselok, xeberoşk, çîrvanok, çîrçîrok, serborî, metalok, kurteçîrok, xemisok, mesel, serpêhatî, xewroşk, hîkaye) Sayının bu kadar fazla olması masalın Kürtler açısından önemini ortaya koymaktadır.

Kullanılan kelimelerden üçünün -çîrok, çîvanok û xewroşk- Kürtçe olduğu tespit edilmiştir. Bu durum masalın ulusal bir yönünün olduğunu da ortaya koymaktadır (Öncü, 2014: 19). Bu sözcüklerin Kürtçe olması masalın çok eski dönemlerden beri Kürtlerin içinde var olduğunu göstermektedir.

Şüphesiz bu kadar çok isim kullanılmasının nedenleri vardır. Bize göre birinci neden yazılı belgelerin az olmasıdır. Yazı Kürtler arasında çok kullanılmadığı için tecrübeler, tarih, kültür vb sözlü yollarla ve masal yardımıyla günümüze ulaştırılmaktaydı. Diğer bir neden ise masalın çocukların eğitimi için kullanılmasıdır. Masalı çocuklara sevdirmek, ilgisini sağlamak için çirçîrok, çîvanok, çêrçerok, çîronk, çîvanok vb. isimler tercih edilmiştir (Kızıl ve Tanrıku, 2015).

2.1.1. Kürtler ve Masal

Masalların konusu her ne kadar hayali olsa da köklerini yaşadıkları toplumdan almaktadırlar. Her masal kendi toplumunun zihniyeti ile yoğrulmakta ve biçim almaktadır. Bu nedenle Kürtçe masalları incelediğimizde Kürtlerin toplumsal zihniyet yolculuğundan bilgiler alabiliriz (Alokmen, 2009).

Masal, her toplumda belli bir rol ve misyona sahiptir. Rohat Alakom, Kürtlerde masalın toplumsal işlevini şöyle açıklamaktadır:

“Kürtçe masallarda hayata dair birçok gelenek, görenek, karakter ve bakış açısı yer almaktadır. Toplum; sanat ve estetik ihtiyacını, masal diliyle isteklerini, binlerce yıllık umutlarını topluma yeniden sunar. Bu sunuş sonunda binlerce masal oluşarak toplumun sanat ve estetik ihtiyacı giderilmeye çalışılmıştır.” (Alakom, 2002: 12).

İzady, “Kürtler” isimli kitabında Kürtçe masalın yaygın olmasının nedenini Kürtlerin yaşadığı coğrafyaya dayandırmakta ve şunları söylemektedir:

“Kürt halk masallarının büyük bir bölümünü “Kurdish winter stories-Kürt Kış Masalları” adı altında toplayabiliriz. Bu masalların tümü uzun, soğuk ve tehlikeli kış

gecelelerinde anlatılır. Bu masallarda kazanan ve yenilen kahramanlar vardır. Masalın sonları, dinleyicilere mevsim tehlikelerinden nasıl korunulacağı, nasıl baş edilebileceğine dair yöntemlerle, çarpıcı sözler ve usta mesajlarla doludur.” (Izady, 1992: 239).

M. Emin Bozarslan da Kürtçe masalların dil özelliğine dikkat çekmektedir. Ona göre klasik edebiyatta her ne kadar birçok Arapça ve Farsça sözcük bulunsa da Kürtçe folklor dilinde yabancı sözcükler bulunmamaktadır. Masal, şarkı, fıkra vb. eserlerde sade ve arı bir Kürtçe kullanılmıştır. Bozarslan, halk edebiyatının dilinin halkın konuştuğu sade dil olduğunu savunmaktadır (Bozarslan, ? : 8).

Kürtçe masalların özgünlüğü günümüzde maalesef tükenme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Yapılan araştırmalar, masal ve diğer anonim anlatıların bilinme oranının tehlikeli sayılara indiğini ortaya koymaktadır. Yapılan bir araştırmaya göre;

Yaşları 46-60 arasında değişen bireylerin iyi düzeyde masal bildikleri,

Yaşları 20-40 arasında olan kişilerin az sayıda masal bildikleri,

Yaşları 10-20 arasında değişen bireylerin ise ya hiç masal bilmediği veya çok az bildikleri tespit edilmiştir (Birgul, 2015: 50).

2.1.2. Kürt Toplumunda Masal Anlatıcıları

Masallar her ne kadar evrensel olsalar da dillerinin Türkçe, Kürtçe, Arapça veya Fransızca oluşu o masalı o milletin ürünü yapar. Bir masal anlatıcısının kullandığı dil o masalı Türklerin, Kürtlerin ve Araplarınki haline getirir (Boratav, 2009: 18).

Von Sydow, masalların doğada kendi kendine oluştuğu fikrine karşı çıkmaktadır. Ona göre şarkılar ve masallar insanların birbirine aktararak geliştirdikleri türlerdir. Bu aktarma sürecinde iki görev vardır, dinleyici ve icraacı. Bunlardan birine aktif taşıyıcı demiştir diğerine de pasif taşıyıcı adını vermiştir. Aktif taşıyıcılar grubunda, masal ve hikâye anlatıcıları, dengbejler yer alırken pasif taşıyıcı grubunda ise dinleyen ancak bunu söylemeyenler yer almaktadır. Eğer icracılardan biri ölürse, ya da topluluktan

uzaklaşırsa dinleyicilerden biri bu görevi alarak aktif taşıyıcı konuma geçebilir. (Sydow, 2005: 111)

Leza Uffer, Von Sydow'un açıklamalarını biraz daha genişleterek masal anlatıcılarını üç grupta incelemiştir:

1.Masalları bilen fakat anlatmayanlar: Bu kişiler çocukluklarından itibaren masal dinlerler fakat masal anlatma konusunda özel bir çabaya girişmezler.

2. Bazen masal anlatanlar: Bu kişiler de masalları çok iyi bilirler fakat her zaman anlatmazlar. Bu kişiler anlattıkları masallara ekleme yapmazlar, nasıl duymuşlarsa o şekilde masalları anlatırlar.

3. Profesyonel masal anlatıcıları: Bu tür kişiler bu işi bilinçli seçen ve uygulayan kişilerdir. Genelde kendilerini ve hafızalarını överler. Bu kişiler masal anlatmayı çok severler (Degh, 2005: 363).

Herkes iyi bir masal anlatıcısı olamaz. Masal anlatıcılığı da tıpkı, şarkı söylemek gibi yetenek isteyen bir alandır. Şu unutulmamalıdır ki masal anlatıcılığı ile masal bilmek birbirinden farklı şeylerdir. Herkes 3-5 masal bilebilir ama masal anlatıcılığı farklıdır (Sakaoğlu, 2010: 130).

Masal anlatıcılığının tıpkı dengbejlilik gibi Kürt kültüründe önemli bir yeri vardır. Mehmet Öncü bu kültürün masal anlatıcılarını şöyle tanımlar:

“Bu sanatçılar halkın değerlerini, onurlu davranışlarını sihirli sözcüklerle süsleyerek nesilden nesile aktarırlar. Masal anlatıcıları herhangi bir eğitim görmemişlerdir, halkın içinde kendi kendilerini eğitmişlerdir. Öğretmenleri ise kendilerinden önce bu işe başlamış usta masal anlatıcılarıdır. Masal anlatıcıları çalışkan ve seçilmiş kişilerdir. Onlar kendileri dışında kimseyi kabul etmezler fakat sanatçılıklarıyla zaten kendiliğinden ön plandadırlar. Kendileri toplumda onurlu ve önemli bir yer edinirler. Masallar, masal anlatıcılarının sesiyle halka ulaşmaktadır. Bu

nedenle masal anlatıcıları ve halk arasında bir yakınlık söz konusudur. Kürt kültür ve geleneğini en iyi onlar bilirler. Onlar halkın tarihi ve beynidirler. Bazen halkın yaşadığı güncel olayları da süsleyerek divanlarda halk odalarında topluma anlatırlardı.” (Öncü, 2014: 16-17). Masal anlatıcısının bu özelliklerinden anlıyoruz ki, masal anlatıcıları hem öğrenen hem öğreten, hem sanatçı hem yaşayan tarih, hem kültür koruyucusu ve aynı zamanda kültür taşıyıcısıdır. Her masal anlatıcısı kendine has üslubuyla masalı değiştirebilir üslubunu masala katabilir.

Masal anlatıcıları her ne kadar fakir köylüler arasından çıksa da Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı her yerde onlara kıymet ve değer verilirdi. Bir şehre veya bir köye gittiklerinde mir veya ağanın evinde misafir olarak kalırlardı. Masal anlatmaya başladıklarında kimse onların sözünü kesmezdi. Masal anlatıcısı da masalına başlamadan önce halkın psikolojisini, değerlerini, geleneğini, hassasiyetlerini göz önüne alarak masalını anlatırdı. Masal anlatıcılarının akıcı bir dili vardır. Bu akıcılıkta çevrelerinde ve dünyada gelişen olayları etrafındaki halka anlatırlardı (Jîyan, 2013). Dili akıcı kullanmaları nedeniyle denilebilir ki masal anlatıcıları dilin anlatım kabiliyetini üst seviyeye çıkarmışlar ve halkın bilgi düzeyini artırmışlardır.

Masal anlatıcısı anlattığı olayın içeriğine göre sesini kontrol eder. Olayın akışına göre bazen sesini alçaltır bazen de coşkuyla, yüksek sesle anlatır. Kahramanın duygusuna göre mimiklerini değiştirir, vücut dilini kullanırdı. Masal anlatıcısının bu davranışları daha çok dinleyenlerin ilgisini masala çekmeye yöneliktir. Anlatıcı giriş formellerinden masalın sonuna kadar dinleyenlerin dikkatinin dağılmaması için çaba harcar.

Araştırmacı Mehmed Öncü’ye göre masal anlatıcılığı (çîrokbêj) ile dengbêjlik arasında farklar vardır. Dengbejlerin anlattığı olaylar gerçek yaşanmış olaylar üzerinedir. Dengbejler kendi eserlerini üretebilirler, toplumun ve doğanın ruhunu kendi estetik anlayışları ile bütünleyip anlatırlar. Masal anlatıcıları ise dengbejler gibi yeni ürün ortaya çıkarmazlar. Halka ait olan, kendinden önceki ürünleri tekrar halkla buluştururlar.

Aralarındaki en önemli fark işte budur, dengbej ihtiyaç duyulduğunda üretirken masal anlatıcıları var olan ürünleri yenileyerek yeniden anlatırlar (Öncü, 2014: 18).

2.1.3. Kürt Masalları Üzerine Çalışmalar

Kürtçe masalların derlenme tarihi 17. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Masal derleme çalışmaları 17. yüzyılda yazılan “Duru’l Mecalîsa Mela Musayê Hekarî” isimli eserle başlatılmaktadır (Pertev, 2015: 17). Bu tarihten de anlaşıldığı gibi Kürtçe masal derleme çalışmaları 400 yıl öncesine kadar dayanmaktadır. 18. yüzyıldan bu yana da yabancı araştırmacılar tarafından Kürtçe masalların derlenmesine devam edilmektedir. Bu alanda yapılmış en önemli çalışma Alexsandir Jaba’ya aittir. Jaba 19. yüzyılda Mela Mehmûdê Bazîdî’nin yardımlarıyla Kürtçe masalları derlemiştir. 19. yüzyıldan bu yana da derleme ve masal yazma çalışmaları gün geçtikçe artmaktadır (Pertev, 2015: 17).

Kürtçe masalların derlenmesi yaklaşık 100 yıldır dergiler ve kişiler üzerinden devam etmektedir. İlk gününden günümüze kadar tüm Kürtçe yayın organlarında,”Rojî Kurd, Hetawî Kurd, Jîn, Zarî Kurmancî, Hawar, Xwençe, Ronahî, Roja Nû, Stêrk, Tîrêj, Hevî, Kurmancî, Sirwe, Nûbihar, Zend, Rewşen, Çira, Vate, War, Bîrnebûn, Nûdem, Gulîstan, Pelîn, Kowara W” vb. dergilerin sayfalarında folklor ürünlerine ve masallara önemli bir yer ayırmışlardır (Pertev, 2015: 18). Bireysel anlamda da tüm zor şartlara rağmen; Celîl ailesi (Zargotina Kurdan isimli eserlerini 9 cilt halinde yayınlamışlardır), Hilmî Akyol (Zargotina Kurdî, Mamê Rovî, Gulê, Kew û Kew, Senem Xanim, Mîrza Mihemed...), Mehmet Öncü (Çîrokên Kurdan I-II, Çîrokên Efsaneyî), Zinarê Xamo (Hebû Tunebû... Antolojiya Çîrokên Zarokan, Hindik û Rindik), Zeynelabidin Zinar (Xwençe 10 cilt), Mehmed Emîn Bozarslan (Kêz Xatûn, Meyro, Mela Kulî...) gibi araştırmacılar köy köy gezerek Kürtçe masalları derlemişlerdir.

Dünyada masal derlemeleri çalışmalarının önde gelen isimlerinden biri de Grimm Kardeşlerdir. Grimm Kardeşler’in başlattığı sistematik çalışmalar Avrupa’da uluslaşma hareketlerinin büyümesine imkân vermiştir. Uluslaşma duyguları Kürtlere

de etki etmiş ve Kürt dergi, gazete ve aydınları da Avrupa'daki gibi sözlü kültürün derlemesine önem vermişlerdir.

Bu amaçla Kürt dernekleri yaklaşık yüzyıl önce bu amaçla masal derleme çalışmaları yapmışlardır. Kürt Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti (Komelaya Kurd ji bo Belavkirina Zanîne û Weşanan) beyannamelerinde folklor çalışmalarının öneminden bahsetmişler ve bir maddeyi de derleme çalışmalarına ayırarak halk masallarını da derleyeceklerini açıklamışlardır.

“Madde 7... Kürtçe masal, hikâye ve halk şarkıları toplanacaktır.” (Yıldırım, Pertev û Aslan, 2013: 61) (Kovara Jîn, 1919, Beyannameya Neşriyatê).

Hawar dergisinin yöneticileri de ilk sayılarından itibaren halka ellerindeki ürünleri kendilerine gönderme çağrısında bulunmuşlardır. Hawar dergisinin yol haritasında da bir madde ile masal ve diğer folklorik türlerin toplanması gerektiği vurgulanmıştır.

“Kürtçe masal, tekerleme, şarkı ve uzun havalar toplanacaktır.” (Bedirxan, 1932).

2.1.4. Kürtçe Masalların Günümüzde Kullanımı

Günümüzde Kürtçe masalların sadece çocuklara anlatılan bir tür olmadığını diğer sanat disiplinleri içerisinde de yer bulduklarını görüyoruz. Kürtlerin yazı kültürü ile geç tanışmaları onlarda masal geleneğinin güçlü kalmasına neden olduğuna daha önce belirtmiştik. Bu ilişkinin güçlü olması bugünkü sanatçılar için de önemlidir. Günümüz roman, modern hikâye, sinema, tiyatro gibi sanat alanlarında masalların güçlü bir şekilde yer aldığını görmekteyiz.

Tiyatro disiplini masaldan yararlanan en önemli sanat dallarından biridir. Bugün oynanan birçok Kürtçe çocuk tiyatro oyunu konusunu Kürtçe masallardan almaktadır. Örneğin; yazar ve yönetmen Çetoyê Zedo, Şengê û Pengê masalını çocuk tiyatrosu

haline getirerek sahnelemiştir (Çetoyê Zedo, 2014). Aynı masal Laleş Kùltür Sanat Merkezi tarafından da tiyatro oyunu haline getirilip oynanmıştır (Laleş, 2014).

Necat Keskin, Performans Teorisi Çerçevesinde Sözlü Kùltür Ürünlerinin Değerlendirilmesi isimli makalesinde masalların günümüz kullanımıyla ilgili şunları söylemektedir:

“Tiyatro oyunu haline getirilen diğér bir masal ise “Pîrê û Rovî”’dir. Mardin’de çalışmalarını sürdüren Zimzim isimli tiyatro grubu 2015 yılında Pîrê û Rovî masalını sahnelemiştir. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi de benzer bir masal olan 'Pîrê û Luvî' masalını Zazaca sahnelemiştir. Masalların son zamanlarda TV yayınlarında da kullanıldığını görmekteyiz. Zarok TV de “Hebû Tune bû” isimli program her akşam saat 21.00’de çocukların karşısına çıkmaktadır.” (Keskin, 2016).

Kürtçe masalların kullanıldığı bir diğér alan ise sinemadır. Pepûk isimli Kürtçe masalı, yönetmen Özkan Küçük filmine konu etmiş ve Pepûk isminde bir film çekmiştir. (Küçük, 2013)

Modernizim ve teknoloji folklor ve masal anlatımına büyük zararlar verse de bu alanda yeni yeni imkânların da oluşmasını sağlamaktadır. Örneğin, bugün teknoloji ve masal birleşerek Kürtçe masal anlatan bebekler tasarlanabilmiştir. Çocuklar, bu bebekler ile hem oynayıp hem de masal öğrenebilmektedirler. Diyarbakır’ın Sur belediyesi çocuklar için bu oyuncakları hazırlayıp çocuklara dağıtmıştır (Oyuncak Dağıtma Haberi, 2013).

Kürtçe masalların müzikal halleri de üreilmeye başlanmıştır. Rotinda Yetkiner, Varto yöresindeki Pîrê û Rovî ve Çîroka Çivîkê masallarını notalı ve CD halinde müzikal olarak hazırlamıştır (Yetkiner, 2016).

Yukarıda saydığımız örnekler masalın halen Kürtler için önemli olduğunu göstermektedir. Bugün öğretmenler ve öğrenciler, gönüllü kişiler, folklorcular,

araştırmacılar, sanatçılar, üniversite ve diğer sivil toplum kuruluşları tarafından Kürtçe masal derleme ve inceleme çalışmaları devam etmektedir.

2.2. GRİMM KARDEŞLER VE DERLEDİKLERİ MASALLAR

2.2.1. Grimm Kardeşler'in Hayatı ve Çalışmaları

Grimm Kardeşlerin derlediği ve yayınladıkları masallar tüm dünyada bilinen masallardandır. Asırlar önce derledikleri masallar günümüzde ayrıca; çizgifilm, animasyon ve oyuncak olarak da yeniden üretilmiştir. Grimm Kardeşler yaşadıkları ülke olan Almanya'da o kadar sevilmektedir ki Eurodan önce Almanya'da kullanılan para birimi olan markın -1000 mark- üzerinde Grimm Kardeşlerin resmini yerleştirilmiştir. Grimm Kardeşler, sadece Alman kültür hayatına değil turizm alanına da değerli katkılar sunmuşlardır. Bugün Almaya'da Grimm Kardeşler'in masal derlemesi yaptıkları bölge ve yollar “masal yolu” adında kültür turizmi için açılmıştır. Genellikle yeni evli çiftler balayılarında bu bölgeyi tercih etmektedirler (Ölçer, 2011).

Grimm Kardeşlerden birinin adı Jacob Ludwing Grimm (1785-1863) diğer kardeşin adı da Wilhelm Karl Grimm (1786-1859)'dir. Her iki kardeş Almanya'nın Hanau kentinde dünyaya gelmişlerdir. Jacob Grimm, kişilik olarak titiz, çalışkan ve ciddi biriydi. Wilhelm Karl Grimm, ise sıcakkanlı ve müziksever bir kişiliği vardı. Her iki kardeşin farklı kişilik özellikleri olmasına rağmen ömür boyu beraber çalışmışlar ve birbirlerinin eksiklerini tamamlamışlardır (Buch, 1992).

Grimm Kardeşler, Kassel'deki öğrenimlerini tamamladıktan sonra kütüphane sekreteri olarak işe başlarlar. Daha sonra 1830 yılında Göttingen Üniversitesi'nde araştırmacı olarak göreve başlarlar (Aytaç, 1983: 251). Her iki kardeş 1812-1815 yılları arasında Almanya'nın köylerini gezmişler (Aykanat, 2013) ve Alman masal, efsane ve menkıbelerini derlemişlerdir.

Grimm Kardeşler'e göre sözlü kültürün yavaş yavaş kaybolmaya başladığı bu dönem derleme ve masal yazmak için ideal bir dönemdi. Kendi bölgeleri olan Hessen ve Main Kinzig'de masal derlemek için “Haxthausen” ve “Droste Hülshoff” ailelerinden yardım almışlardır. Masal derleme çalışmaları için yıllarca halk arasında çalışmışlardır.

Kitaplarının önsözünde masalları halktan dinlediklerini ve bunları hiç değiştirmeden olduğu gibi kitaba aktardıklarını savunmuşlardır. Derledikleri masalları da Kinder und Husmarchen (Aileler ve Çocuklar İçin Masallar) adıyla iki cilt halinde yayınlamışlardır. Bu çalışmalarıyla eski Alman kültürünün canlandırılmasına büyük hizmet etmişlerdir. (Aytaç, 1983: 251).

Her iki kardeş, masal dışında diğer folklorik ürünleri de derlemişler ve yayınlamışlardır. Jacob Grimm, Eski Alman mitolojisi ve kültürü üzerinde çalışan ilk kişilerdendir. Jacob Grimm eserini 1835 yılında *Die Deutsche Mythologie* (Alman Mitolojisi) adında yayınlamıştır (Oğuz, 2010). Grimm Kardeşler eserlerinde mitolojiye önem verdikleri için mitoloji teorisinin öncüleri olarak da kabul edilmişlerdir (Yavuz, 2002: 15). Wilhelm Grimm, masal derleme çalışmaları dışında Alman efsanelerini de araştırmıştır. Yaklaşık on yol boyunca topladığı efsaneleri “*Die Deutsche Heldensage*” (1829) (Alman Kahramanları) adıyla yayınlamışlardır.

Grimm Kardeşler’in bir diğer önemli çalışması Etimolojik Sözlük çalışmasıdır. Her iki kardeş Luther’den Goethe’ye kadar kapsamlı bir sözlük hazırlamak istemişler, bu sözlük için tüm yazarların eserlerini incelemişlerdir. Bu çalışmanın ilk cildini 1854 yılında tamamlamışlar fakat kalanını tamamlamaya ömürleri yetmemiştir. Grimm Kardeşler’in ölümünden sonra bu çalışma Alman Bilimler Akademisi (Deutsche Akademie der Wissenschaften) tarafından 1960 yılında tamamlanabilmiştir (Aytaç: 1983: 251-253).

Grimm Kardeşler’in çalışmaları Avrupa’da yeni bir ekolün kapısını da aralmıştır. Grimm Kardeşler’den önce Almaya’da rasyonalizm ve irrasyonalizm tartışmaları vardı. “Elit Kültürün Bozulması” teorisinin öncülerinden Peter Burke ve N. Numan’a göre kültür toplumun elit sınıfları arasında oluşur ve bu form toplumun alt tabakalarına inene kadar bozulma yaşar ve aşağıda toplanır. Halkın kültür ve folklor üretiminde bir katkısı yoktur. Sıradan halk bu kültürü taklit ederek sadece bozar. Bu taklit de aslından uzak bir taklittir. Örnek verecek olursa “moda” prenses ve kraliçeler arasında ortaya çıkar, buradan bey eşlerine geçer, buradan işçilere oradan da yoksul kızlar üzerinde etkili olur. Bu işleyiş ve akış dansta, atasözlerinde, deyimlerde, masallarda da etkili olur. Grimm

Kardeşler ise bu anlayışa sert biçimde karşı çıktılar ve kültürün kolektif bir üretim ile halkın en alt tabakasından yukarı doğru çıktığını savundular (Çobanoğlu, 2002: 173-175). Y.M. Sokolov'a göre Grimm Kardeşler'in amacı Alman milli kültürünün güzelliğini, eskiliğini ve zenginliğini göstermekti (Çobanoğlu, 2002: 97).

Bu tartışmalardan sonra romantizmden etkilenenler, halk şirine ve özellikle masallara önem vererek onları derlediler (Aykanat, 2013). Grimm Kardeşler'in çalışmaları da Alman romantizm akımının ilhamcıları olarak kabul edildi (Yıldırım, Pertev ve Aslan, 2013: 20). Grimm Kardeşler'in çalışmaları ile halk, Hristiyan topluluğunun şehirli, yazılı kültürüne olan ilgisini azaltmış yönünü köylü ve sözlü kültüre kaydırmıştır. Bu durum, milliyetçilik duygularının artmasına neden olmuştur. Bu ekol, ümmet-devlet, imparatorluk anlayışlarının dağılmasını hızlandırmıştır (Oğuz, 2010).

Grimm Kardeşler'in çalışmaları hakkında birçok tartışma olsa da yaptıkları çalışmalar folklor ve masal alanına damgasını vurmuştur. Sözlü anlatıların tekrar canlandırılmasını sağlamışlardır. Grimm Kardeşler'in çalışmalarından sonra diğer ülkelerdeki aydınlar da kendi ülkelerinin folklorunu araştırmaya başlamışlardır. Walter J. Ong "Yazılı ve Sözlü Kültür" kitabında sözlü kültüre saygınlık kazandıranlar arasında Alman romantikleri ile beraber Grimm Kardeşler'in de isimlerini sayar (Ong, 2014: 29).

Grimm Kardeşlerin Eserleri:

Ortak Çalışmaları: Kinder und Hausmarchen (Aileler ve Çocuklar İçin Masallar) (1812-1815) Die deutschen Sagen (Alman Efsaneleri) (1816-1818), Deutsches Wörterbuch (Almanca'nın Etimolojik Sözlüğü) (1854)

Jacob Grimm: Deutsche Grammatik (Almanca Dilbilgisi) (1819-1837) Die deutschen Rechtsaltertümer (Resmi Almanya Tarihi) (1828), Die Deutsche Mythologie (Alman Mitolojisi) (1833), Die Geschichte der deutschen Sprache (Alman Dilinin Tarihi) (1848)

Wilhelm Grimm: Die deutsche Heldensage (Alman Kahramanları) (1829)
(Aytaç, 1983: 251-253)

2.2.2. Grimm Kardeşler'in Çalışmaları Üzerine Tartışmalar

Grimm Kardeşler'e göre toplanan tüm ürünlerin orijinallliği korunmalı ve o halleriyle yayınlanmalıdırlar. Jacob Grimm kitabının önsözünde derleme çalışmalarının yöntemine ilişkin "Derlenen ürünler kesinlikle değiştirilmemelidir" fikrini savunmuştur. Grimm Kardeşler, 1812 yılında ünlü kitapları *Kinder und Husmarchen*'in önsözünde "elimizden geldiği kadar masalları değiştirmedik ve onlara bir şey eklemedik. Ne onları güzelleştirdik ne de kötü yerlerini çıkardık" demişlerdir. Jacob Grimm, Arnimle'ye gönderdiği mektubunda masalların değiştirilmemesi gerektiği fikrinde ısrar ederek, "Halk masalları edebiyatın özüdür. Bu nedenle sanatsal masallarla halk masallarının birbirinden ayrılması gerekir." demiştir (Aytaç, 1983:252).

Dundes'e göre Grimm Kardeşler savundukları fikirleri uygulamadılar (Dundes, 2006). Kroff gibi kimi edebiyat tarihçileri de Grimm Kardeşlerin sanatsal masallar yazdığını savunmuşlardır (Aytaç: 1983: 252).

Maria Tatar, *The Hard Facts of the Grimm's Fairy Tales* isimli eserinde Dundes ve Kroff'a destek vererek Grim Kardeşler'in masalları değiştirdiği fikrini savunmaktadır. Tatar, Grimm Kardeşler'in basılı kitaplarını karşılaştırarak araştırmalar yapmıştır. Tatar'a göre Grimm Kardeşler, hem kitaplarının önsözlerini değiştirmişler hem de masalların içeriğini değiştirmişlerdir. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi 1812 baskısının önsözünde masalların içeriğini değiştirmediklerini söylüyorlardı. 1819 baskısında ise masalların değiştirilmemesi konusuna değinmemişlerdir. Hatta bu önsözde bazı masallardan çocuklara uygun olmayan yerleri çıkardıklarını söylemişlerdir. Diğer baskılarda da masalları tahrib etmişler, aile ve çocuklara uygun hale getirmişlerdir (Ölçer, 2011).

Ewig, masal derlemelerine ilişkin makalesinde masalları değiştirme suçunu Wilhelm Grimm'de bulmuştur. Ewig'e göre Jacob Grimm masalların değiştirilmemesi

fikirini savunuyordu, bunedenle değişiklikler Wilhelm Grimm eliyle yapılıyordu. Masalın son biçimi Wilhelm Grimm'in elinden çıkıyordu (Ewig, 1990).

Buna benzer araştırma sonuçlarından sonra Dundes, Grimm Krdeşlerin ürünlerini birer "fakelore" olarak tanımlamaktadır.¹⁷ Dundes'e göre Grimm Kardeşler'in asıl amacı halk kültürüne sahip çıkmak değildir. Asıl amaçları halk mirasını aydınlara sunmaktır. Bu çalışmalarıyla Alman aydınlarını mutlu etmek istiyorlardı. Bu amaçla kaba öğeleri masaldan çıkararak, köylülerin dilini kibarlaştırmışlardır. Zipes, *The Brothers Grimm* isimli kitabında aynı şeyleri söylemektedir. Ona göre Grimm Kardeşler sadece birer derleyici değiller aynı zamanda peri masallarının (sanatsal masallar) yazarıdır. Bu çalışmalarında erotik ve cinsel öğeleri çıkardılar, Hristiyan dininin ifadelerini fazlaştırdılar, kadın ve erkek kahramanlarına kendi yaşadıkları döneme uygun görevler verdiler (akt. Sezer, 2005: 15-16).

Dundes, Grimm Kardeşler üzerinde yaptığı araştırmalar sonucunda ilginç bulgulara ulaşmaktadır. Grimm Kardeşler, 3210 numaralı Aschenputtel (Cinderalla) masalının versiyonlarını 1812 ve 1819 yılları arasında yayınlamışlardır. Hessen'de topladıkları diğer varyantlarla beraber bu masalın üç versiyonuna ulaşmışlardır. Yazara göre Grimm Kardeşler özellikle Wilhem Grimm üç versiyonun detaylarını yazarak ve kolaylaştırarak her üç versiyondan tek bir tekst elde etmiştir. Dundes'e göre bu masallar üzerine çalışma yapıldığında çelişkiler ortaya çıkacaktır. Grimm Kardeşler sadece masal içeriklerini değil kaynak kişilerin bilgilerini de değiştirmişlerdir. Örneğin; Grimm Kardeşler, Dorothea Viehmann'ı Hessen'de oturan, okuma yazma bilmeyen, masalları kendi hafızasından söyleyen bir masal anlatıcı olarak tanıtmışlardır. Yapılan araştırmada o kişinin köylü olmadığı, eğitim gördüğü ve Almanca ve Fransızca dillerini bildiği ortaya çıkmıştır. Ellis'e göre de Grimm Kardeşler, masalların içeriğini ve kaynağını değiştirmişlerdir. Ellis, Grimm Kardeşler'in notlara ulaşılabilmesi için de metinlerin

¹⁷ Ünlü folklor uzmanı Dorson, 1950 yılında American Mercury dergisinde "Folklore and Fake Lore" isimli bir makale yayınlamıştır. Dorson bu makalesinde "fakelore" kavramını tartışmaya açmıştır. Derlemeci, alanda kaydettiği esere bir şeyler ekliyor veya eserden bir şeyler çıkarıyorsa o ürünler artık birer sahte folklor ürünleridir yani fakelordur. Bu ürünler folklor özelliğini kaybederler ve edebi ürünlere dönüşürler. Dorson'a göre folklor ürünleri asla değiştirilmemelidir. Dorson, ömrünün sonuna kadar sahte folklor yani fakelore ile mücadele etmiştir (Dundes: 2006).

orijinal hallerini imha ettiklerini söyler. Grimm Kardeşler'in tanınmışlığı bozulmasını diye de kimsenin bu konulara girmek istemediğini yazar. Dundes, tüm bunlardan yola çıkarak Grimm Kardeşlerin masallarını birer Fakelore olarak kabul eder (Dundes, 2006).

Diğer bir tartışmalı konu ise “masal derleme çalışmalarının Grimm Kardeşler ile başlayıp başlamadığı tartışmasıdır. Evrim Ölçer'e göre, Grimm Kardeşler masal derleme konusunda ilk değildirlir. Onlardan önce birçok derleme çalışması yapılmıştır.¹⁸ Evrim Ölçer, masalların değiştirilmesi konusunda da bu suçun Grimm Kardeşler'e ait olmadığını, Kardeşler'in kendilerinden önce masal derleme çalışmaları nasıl yapılyorsa işlerini o şekilde yaptıklarını söyler. Grimm Kardeşlerden sonra da bu çalışma böyle yapılmıştır. Örneğin, Andersen masalları, Oscar Wilde'in masalları vb. onlar da köylülerin masallarını değiştirerek şehirlilere ugun hale getirmişledir. Bundan dolayı Grimm Kardeşler ne gereğinden fazla övülmeli ne de eleştirilmelidir (Ölçer, 2011).

¹⁸ Avrupa'da masalların yazıya geçirilme çalışmaları Giovanni Francesco Strapola ile başlar. Giovanni Strapola 1550-1553 yıllarında “*Le piacevoli notti (Güzel Geceler)*” ismiyle bir eser yayınlamıştır. Yazar bu eseri eğitim görmüş kadın ve erkekler için hazırlamıştır. Eser fabl, erotik fıkralar ve peri masallarından oluşmaktadır. Straopla'nın çalışmasının ardından 1634 yılında Giambattista Basile'nin “*Il Pentameron*” isimli kitabı basılmıştır. Bu kitapta Cinderella, Uyuyan Güzel, Çizmeli Kedi masallarının farklı versiyonları bulunmaktaydı. Charles Perrault da 1696 yılında salonlarda duyduğu masalları yeniden yazarak “*Histoire oucontes du temps passé (Eski Zaman Masalları)*” adlı kitabı yayınlamıştır (Ölçer, 2011).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MASALLARIN KARŞILAŞTIRILMASI

3.1. MASALLARIN BENZERLİĞİ ÜZERİNE

Farklı ülke, coğrafya ve dilelerde anlatılan kimi masalların birbirine benzediği görülmektedir. Bu benzerlikler bazı masalarda o kadar yüksektir ki insanı hayretler içerisinde bırakabilmektedir.

Ewig'e göre benzer masalların tespit edilme çalışmasının tarihi 10. yy.a kadar gitmektedir. Masalların benzerliği ile ilgilenen bir araştırmacı M.S. 10 yüzyılda kendi döneminde anlatılan masal ile Mısır nüshası¹⁹ arasında benzerlikler olduğunu farketmiştir. Yaptığı araştırmalar ile aynı masalın Tevrat'ta da geçtiğini tespit etmiştir. Daha sonra yapılan çalışmalarda da Amor ve Psyche²⁰ adlı masalarda geçen motiflerin başka masalarda da olduğu ortaya çıkmıştır (Ewig, 1990). Buna benzer örnekler günümüzde de tespit edilmektedir. Örneğin Kürtçe Keçelok olarak biline bir masal Türkçe'de Keloğlan, Azeriler arasında Keçel Memed, İran'da Keçel, Gürcüler arasında ise "Kel Kafalı Kaz Çobanı" olarak geçmektedir (Arıcı, 2004). Her kültürde bu masal

¹⁹ En eski yazılı masal örneği M.Ö. 1250 yılına aittir. Bu nüsha Mısır'da bulunmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ewig, U. (1990). Masal, Masal Araştırması ve Masal Derlemesi Üzerine. Z. C. Arda (Çev.). *Milli Folklor Dergisi*. 6, 2-10.

²⁰Bu masallar eski Latin masallarıdır. Apuleius, "Metamorphoses" isimli eserinde bu masallara yer vermiştir.

kahramanının saçı keldir, masal dünyasında sevilen biridir, çok şanslıdır ve yaşadığı birkaç olaydan sonra amaçlarına kavuşmaktadır, tüm kültürlerde bu masal çok sevilmektedir. Korhan Kaya da Hindistan, Türkiye ve Avrupa masallarını inceleyerek birçok masal benzerliğini tespit etmiştir (Kaya, 2010).

Masalların benzer olduğu ortaya çıktıkça karşılaştırma çalışmalarına verilen önem de artmıştır. Propp, masallar karşılaştırılmadan Hint-Mısır, Yunan-Hint fabları arasındaki ilişkinin aydınlatılamayacağını savunur. Eğer masal karşılaştırılması yapılmazsa din ve masal ilişkisinin de öğrenilemeyeceğini savunmaktadır (Propp, 1985: 24-25). Bize göre de masal karşılaştırmaları; birbirinden farklı kültürlerin birbirlerini daha iyi tanınmasını, halklar arasındaki kültür alışverişinin artmasını sağlar.

Masalların bu yönlü benzerliğine dair birçok teori üretilmiştir. Masalların benzerliğini Grimm Kardeşler; masalların benzerliğini göç teorisiyle, antropologlar; dünyanın her yerinde insanlığın geçirdiği aşamaların benzerliğiyle, difüzyonistler kültürlerin birbirlerinden masalları ödünç almalarıyla, açıklamaya çalışmışlardır. (Bascom, 2003 a).

3.1.1. Kürtçe Masallarla Alman Grimm Kardeşlerin Masallarının Karşılaştırılması

Yaklaşık 100 yıl önce, Kürtçe masallar ile diğer ulusların masallarının benzerliği bir Kürt aydını olan Kemal Fewzi'nin ilgisini çekmiştir. Kemal Fewzi, 1918 yılında Jîn dergisinde bu konuda şunları yazmıştır:

“Eski dönemlerden beri Kürtlerin de Kea, Rea, Hira, Apollon, Zeus vb. kahramanları vardır. Önemli olan ise Kürtler'in bu mefhumları bilimsel olarak ortaya koyabilmesidir” (Fewzî, 1918). Kemal Fewzi'nin yaptığı bu tespit doğru bir tespittir. Bu konuya en iyi örnek Kürtçedeki Qedera Xwedê isimli masaldır. Bu masal ile Yunanlılar ait Oedipus miti birbirlerine çok benzemektedir. Bu nedenle Ramazan Pertev bu masalın adını değiştirmiş ve Oedipusa Kurdî yapmıştır (Hikmet, 2015: 62).

Masal karşılaştırması üzerine Veysel Tanrıkulu ve Hayreddin Kızıl, “Berawirdkirina Çîroka Hedlîlik Bedlîlik a bi Kurdî bi Gur û Heft Karikan a Birayên

Grimm re” adında bir makale yayınlamıştır (Bkz: Kızıl ve Tanrıkulu, 2015). Elbette sadece bu masalda değil birçok masalda benzerlikler vardır. Hatta sadece Kurmancî de değil Zazakî lehçesinde de Grimm Kardeşlerin masalına benzer masallar tespit edilebilir. Örneğin Êyşikê û Fatikê masalı Zazaca bir masaldır ve Grimm Kardeşler’in Cinderella masalına benzemektedir (Çakır, 2015: 84-85).

Bu bölümde Kürtçenin Kurmanci lehçesine ait dört masal ile Alman Grimm Kardeşlere ait dört masala yer verilecektir. İleride de görüleceği gibi eğer her sekiz masal da dikkatli bir şekilde okunursa bu masalların birçok yönüyle birbirlerine benzedikleri farkedilecektir.

İki ayrı coğrafyaya ait bu masalların benzerlikleri “masal”ı isimlendirmelerinden başlamaktadır. Alman dilinde masalın karşılığı olarak “märchen” sözcüğü kullanılmaktadır. Bu kelime”mar” sözcüğünden türemiştir, “mar” sözcüğü de Almanca’da haber anlamına gelmektedir (Lüthi, 1997a). Kürtlerin yaşadıkları birçok yerde masal terimi için “xeberoşk” kelimesinin de kullanıldığını görülmektedir (Farqînî, 2007: 737). Bu kelimenin anlam ve kök bakımından “haber” sözcüğü ile ilgili olduğu görülmektedir. Yani her iki dilde de masal kelimesini karşılayan sözcükler arasında anlam bakımından da benzerlik vardır. Almancadaki “mar” sözcüğü 18. Yüzyıldan sonra “märchen” haline dönüşmüştür. Märchen’in kelime anlamı da yalan, uydurma anlamına gelmektedir (Lüthi, 1997 a). Kürtçede masal için kullanılan diğer bir kelime ise “çîvanok” kelimesidir. Mukrîyanî sözlüğünde çîvanok sözcüğü için “küçük sahte olaylar” açıklamasını kullanmıştır (Mukriyanî, 2010: 283). Bu nedenle diyebiliriz ki her iki dilde de masal (“çîrok-marchen”) kavramı için benzer anlamdaki sözcükler kullanılmıştır.

Bu bölümde karşılaştırmalarını yapacağımız masalların isimleri şunlardır:

Kürtçe Masallar: Elik û Fatik, Zira Kerê, Elik Fatik û Manga Belek û Çûçika Zêrîn.

Grimm Kardeşlerin Masalları: Hansel ile Gratel, Bremen Kenti Çalgıcıları, Kurul Sofram Kurul.

Bu bölümde önce masalların Kürtçe özetleri verilecek daha sonra da masallarda bulunan benzer ve farklı motifler tek tek ele alınacaktır.

3.2. MASALLARIN KARŞILAŞTIRILMASI

3.2.1. Elik ve Fatik Masalı ile Grimm Kardeşlerin Hansel ve Gratel Masalının Karşılaştırılması

3.2.1.1. Elik ile Fatik Masalının Özeti:

Ülkenin birinde Elik ve Fatik adında iki kardeş yaşamaktadır. Elik ve Fatik’in ailesi çiftçi bir ailedir. İki kardeşin annesi öldükten sonra babaları başka bir kadınla evlenir. Üvey anne zalim bir kadındır ve çocuklara sürekli kötü davranır, baskı uygular. İki kardeşin babası toprakları kuruyup yeşermeyince türbeye medet ummaya gider. Üvey anne çocuklardan kurtulmak için türbeye babadan önce girerek babaya, “topraklarının yeşermesini istiyorsan çocuklarını kesmelisin” der.

Üvey anne çocukların öldürülmesi için babalarını ikna eder. Çocuklar “kuş”tan öldürülecekleri bilgisi alınca Fatik, Elik’in şapkasını alarak evden kaçmaya başlarlar. Ormanda kaybolunca cadının evini girerler. Cadının evi incir ve kuru üzüm ile doludur. Cadı çocukları yemek üzere esir eder. Elik ve Fatik yaptıkları plan ile cadıyı kaynayan kazanın içine atarak onu öldürürler. Elik ve Fatik bir gün padişahın oğlu ile karşılaşırlar. Fatik padişahın oğlu Elik padişahın kızı ile evlenir (Zaman, 2016: 116-121).

3.2.1.2. Hansel ile Gratel Masalının Özeti:

Bir ülkede Hansel ve Gratel adında iki kardeş yaşamaktadır. İki kardeşin ailesi fakir bir ailedir. Annelerinin ölümünden sonra baba başka bir kadınla evlenir. Üvey anne çocukları evde istemez. Baba, üvey annenin isteğini kabul eder. Çocuklar üvey anne ve babalarının konuşmalarını dinlerler ve ev yolunu bulmak için gece çakıl taşı toplarlar. Üvey anne çocukları odun toplamaya gönderir. Ormanda terk edilen çocuklar yola döktükleri çakıl taşları ile eve geri dönerler.

Üvey anne gece çocuklar taş toplamasın diye kapıları kilitler. Ertesi gün yeniden ormana götürülen çocuklar, akşam vakti evin yolunu bulamazlar. Ormanda yürürken cadının evi ile karşılaşır. Cadının evi çörek, şeker ve ekmekten yapılmıştır. Cadı çocukları yakalar ve yemek üzere esir eder. Hansel ve Gratel bir plan yaparak cadıyı kandırırlar ve cadı yanarak ölür. Çocuklar cadının evinden aldıkları değerli taşlar ile eve evlerine geri dönerler (Grimm ve Grimm, 1999: 38-42).

3.2.1.3. Motiflerin Karşılaştırılması

Yukarıda özetini verdiğimiz ve burada karşılaştırmasını yapacağımız masallardan birinin adı Grimm Kardeşler'in Hansel ve Gratel masalı diğerinin adı ise halk arasında Kürtçe “Elik û Fatik” olarak bilinen masaldır. Elik û Fatik masalının birçok varyantı bulunmaktadır. Biz bu tezde Fedli Zaman'ın “Mînakek ji Çîrokên Kurdan” adlı çalışmasında yer verdiği varyantı kullandık (Zaman, 2016: 116-121). Elik û Fatik masalının başka bir varyantı Ömer Gezgin ve Hayreddin Kızıl tarafından yayınlanmıştır (Gezgin ve Kızıl, 2016: 219-220).

Başka bir Elik û Fatik masalı Cihan Yıldırım tarafından 2009 yılında Kayapınar Belediyesi yayınlarında yayınlamıştır.²¹ Bir diğer Elik û Fatik masalının Horasan bölgesinde bilindiği söylenmektedir. Hîva Yayınlarının grafikeri Ridvan Polat Yeni Özgür Politaka gazetesine verdiği röportajda “Elik û Fatik” masalının bir varyantının Horasan'da da anlatıldığını söylemektedir.²²

Zinarê Xamo da kendi bloğunda benzer isimli iki masal yayınlarsa da onun yayınladığı masal varyantı ile bizim burada incelediğimiz masal arasında farklılıklar mevcuttur. Zinarê Xamo'nun yayınladığı iki masal sadece isim olarak incelediğimiz masala benzemektedir.²³

²¹Cihan Yıldırım'ın kitabı için bkz: (<http://www.kulturname.com/?p=10924/05/08/2016>)

²²Ridwan Polat'ın söyleyişi için

bkz: (<http://www.yeniozgurpolitika.org/index.php?rupel=nuce&id=53259/05/08/2016>)

²³Zinarê Xamo'nun varyantları için bkz: <http://zinarexamo.blogspot.com.tr/2011/03/elik-fatik-u-manga-belek.html/07/08/2016>) http://zinarexamo.blogspot.com.tr/2011/03/elik-fatik-u-manga-belek_16.html/07/08/2016)

Yukarıda özetlerini verdiğimiz her iki masalı incelediğimizde masalların olay akışlarının, başkahramanlarının, olay yerlerinin, hatta masal isimlendirmelerinin bile birbirine benzediğini tespit ettik. Her iki masal da isimlerini başkahramanlarından almıştır.

Almanca masalın adı: **Hansel ile Gratel** / Kurmancî masalın adı: **Elik û Fatik**

Her iki masalda da kahramanlar birbirlerinin kardeşidir. Bunlardan Hansel ve Elik erkek Gratel ve Fatik kızdır.

Her iki masaldaki kötü karakterler de birbirine benzemektedir. Her iki masalda da kötü karakterler üvey anne ve cadıdan oluşmaktadır.

Her iki masalda da iki kardeş merhametli kişiler olarak tasvir edilmişlerdir.

Her iki masalda da çocuklar ormanlık alanda kaybolmuşlar ve cadının evine girmişlerdir.

Bu kısa açıklamadan sonra motiflere geçebiliriz.

B. HAYVANLAR

Her iki masalda da hayvan motifleri ile karşılaşmaktayız. Masalda geçen hayvanlar yardımcı karakterler rolündedirler. Her iki masalda da hayvalar kahramanlara yol göstermektedirler (*B300 – 349. Genel yardımcı hayvanlar*). Hansel ile Gratel, evlerine dönmek için yola çıktıklarında karşılarına nehir çıkmıştır. Karşıya geçmek için de ördek dışında başka bir şey yoktur. Ördek onlara yardım ederek onları karşı kıyıya geçirmiştir. Aynı masalda geçen başka bir hayvan ise kuştur. Ormanda kaybolan iki kardeşe kuş cadının evine giden yolu göstermiştir. Elik ile Fatik masalında iki kardeş üvey annelerinin planını kuşdan öğrenmişlerdir (*B130. Doğruyu söyleyen hayvanlar*). Kuşlar kardeşlere şöyle seslenir:

“*ji bo ku baran bibare û genim şîn bibe dê yekî ji we li serê zeviyê yekî ji we jî li binê zeviyê ser jê kin. Haya we jê hebe.*”

C. YASAKLAMA:

Hansel ve Gratel masalında üvey anne çocukların taş toplamasını engellemek için kapıyı kilitlemiştir. İki kardeşin evden çıkmaları yasaklanmıştır. Elik ile Fatik masalında da cadının onları farketmemesi için gülmek yasaktır. Fatik, kardeşi Elik'i uyararak şöyle söyler:

“Heke tu bikenî û dengê me biçe Pîra sêr dê me bixwe” (C700 – C899. Çeşitli yasaklamalar).

E. ÖLÜM:

Her iki masalda da ölüm motifi karşımıza çıkmaktadır. Her iki masalda da kötülüğün simgesi olan cadının ölümü vardır.

F. OLAĞANÜSTÜLÜKLER:

Her iki masalda da cadının gözleri iyi görmemesine rağmen çocukları yakalayabilmektedir (F600.*Olağanüstü güçlere sahip kişiler*). Hansel ve Gratel masalında cadının kulübesi de olağanüstüdür. Çocukların sığındığı kulübe ekmek, çörek ve şekerden yapılmıştır. Elik ile Fatik masalında ise cadının kulübesinin içi kuru incir ve üzüm doludur. *“Ez ê yekî ji we biavêjim kewara mewîjan yekê ji we jî biavêjim kewara hêjîran.” (F700 – F899.Olağanüstü yerler ve şeyler).*

G. DEVLER:

Her iki masalda da kötü karakter olarak cadı karşımıza çıkmaktadır (G200. *Cadı*). Her iki masalda da cadının amacı çocukları yakalamak ve onları yemektir (G240. *Cadı alışkanlıkları*). Cadı, her iki masalda çocukları yakalamıştır ancak çocuklar cadıyı yenmeyi başarmış, onun elinden kurtulmuşlardır (G270.*Cadılardan kurtulma ve kaçış*).

H. SINAVLAR:

Her iki masalda da babaların sınavı vardır. Üvey anneler, çocuklardan kurtulmak için çocukların babalarının karşısına birer sınav çıkarmışlardır. Bu sınav da çocukların

öldürülmesi ya da terkedilmesidir. Baba her iki masalda da mecbur kalarak üvey annenin dediklerini kabul etmiştir (*H1050– H1089. Paradoks görevler*). Fakat çocuklar bir yolunu bulup kaçmışlardır.

J. AKILLI VE APTAL:

Her iki masalda da çocuklar aklın temsilcisidirler. Çocuklar her ne kadar küçük olsalar da tüm tuzaklardan akıllıca kurtulabilmektedirler. Hansel ve Gratel, üvey annelerinin planını öğrenince, eve dönecekleri yola ilkinde taş, ikincisinde ise ekmek dökmüşlerdir. Elik ile Fatik ise üvey anneleri ve babalarından kurtulmak için birbirlerinin şapkalarını alarak evden uzaklaşmışlardır (*J500– J599.Öngörülü ve İhtiyatlı olmak*).

Her iki masalda da çocuklar cadının eline geçmelerine rağmen akıllıca davranıp cadıdan kurtulmuşlardır. Hansel ile Gratel cadıyı fırına atmayı, Elk ile Fatik da cadıyı kaynayan kazanın içine atmayı başarabilmişlerdir (*J1100–J1249.Akıllı kişiler ve eylemler*) İlginçtir ki her iki masalda da kızkardeş erkek kardeşine akıl vermektedir. Cadının her iki masalda da çocukların parmak yerine gösterdikleri kemik ve fare kuyruğuna inanması, onların tuzağına düşmesi cadının aptallığının göstergesidir (*J1810. Fiziki fenomenlerin yanlış anlaşılması*).

K. KANDIRMA:

Her iki masalda da cadı çocukları kandırarak onları yemek istemektedir (K930. Çocukların hainlikle öldürülmesi). Cadı, her iki masalda da çocukların kilo alıp almadıklarını parmaklarına bakarak anlamaktadır. Çocuklar da cadıyı kandırmak için kemik (Hansel û Gratel) ve fare kuyruğunu (Elik û Fatik) parmaklarının yerine göstermişlerdir.

Yine her iki masalda çocuklar “Biz bilmiyoruz bize göstere” diyerek cadıyı kandırarak öldürmüşlerdir (*K1600. Kandıran kendi tuzağına düşer*). Çocukların kurtuluşu kandırmalar ile mümkün olmuştur (*K500–K699.Kandırma yoluyla kurtuluş*).

Elik ile Fatik masalında üvey anne kendini ziyaretin yerine koyarak çocukların babasını kandırmıştır.

N. ŞANS ve KADER:

Her iki masalda da çocukların şansları ve şanssızlıkları vardır. Ailelerinin fakir oluşu, annelerinin ölmesi, üvey annenin zalimliği, yollarını kaybetmeleri şanssızlıklarının ya da kadersizliklerinin göstergesidir. Her iki çocuk hem cadıdan kurtulabildikleri için, hem de hayvanlar sayesinde birçok şeyi atlattıkları için şansları yaver gitmiştir (N800–N899. *Yardımcı*).

P. TOPLUM:

Her iki masalda yer alan aile ferdlerinin sayısı eşittir. Aileler; üvey anne, baba, bir kız ve bir erkek çocuk olmak üzere dört kişiden oluşmaktadır (P230. *Çocuk, anne ve baba*).

Q. ÖDÜL ve CEZA:

Her iki masal da kahramanların ödüllendirilmesi ve cezalandırılması ile bitmektedir. Her iki masalın sonunda kötü karakterin temsili cadı ölmüştür. Hansel ile Gratel masalının sonunda çocuklar değerli taşlar ile eve dönerler, bu da onların ödülü olmuş olur. Elik ile Fatik masalının sonunda ise Fatik padişahın oğluyla, Elik de padişahın kızı ile evlenir bu da onların ödülü olmuş olur (Q100– Q199. *Ödüllerin doğası*).

R. ESİRLER ve KAÇAKLAR:

Her iki masalda da çocuklar cadı tarafından hapsedilmişlerdir (R0– R99. *Tutsak edilme*).

S. ANORMAL ZULÜM:

Her iki masalda zalim üvey anneler, korkunç öldürme planları, terk edilmiş çocuklar ve korkunç bir ölüm vardır. Her iki masalda da üvey anneler çocuklara kötü davranmaktadırlar, çocuklardan kurtulmak için kocalarını ikna etmişlerdir. Her iki üvey annenin amacı çocukların ölmesini sağlamaktır. Hansel ile Gratel masalında çocukların ormanda terk edilmesi, Elik ile Fatik masalında çocukların kafalarını kesmek istemeleri olağanüstü zulmün göstergesidir (S300–S399. *Terkedilmiş ve öldürülmüş çocuklar*).

Cadının amacı da çocukların etini yemektir. Bu da bir çeşit vahşettir. Cadının fırında yanarak ve kaynayan kazanın içine düşerek ölmesi de korkunç bir ölüm olarak karşımıza çıkmaktadır (S400– S499. *Ağır Zulümler*).

U. HAYATIN DOĞASI:

Hayatın doğası motifi masallarda karşımıza fakirlik ve zenginlik ile çıkmaktadır. Her iki masalda yer alan aileler fakir ailelerdir (U0–U99. *Yaşamın eşitsizliği*). Her iki masalın sonunda da çocuklar zenginleşmiştir.

Z.ÇEŞİTLİ MASAL MOTİFLERİ:

Her iki masalda da formel rakamlar kullanılmıştır. Formel rakamlar 2, 3, 7, 40 olarak bilinir (Alptekin, 1997: 390). Her iki masalda çocukların iki kardeş olması formel rakam motifinin kullanıldığının göstergesidir. Ayrıca Elik ile Fatik masalında çocukların düğünü 3 gün 3 gece sürmüştür. Burada da 3 rakamı formel rakam olarak karşımıza çıkmaktadır (Z0– Z99. *Formel*).

FARKLI MOTİFLER

Bu başlıkta Elik ve Fatik masalında yer alan ama Hansel ve Gratel masalında yer almayan motiflere yer vereceğiz.

T. EVLİLİK

Elik ile Fatik masalının sonunda Fatik padişahın oğlu ile Elik da padişahın kızı ile evlenmiştir (T100– T199. *Evlilik*). Bu kişilerin birbirini sevmesi ilk görüşte âşık olma motifi ile olmuştur (T10. *Aşık olma*). Düğünleri de üç gün üç gece sürmüştür.

V. DİN

Elik ile Fatik ailesinin tarlaları ekin vermeyince çocukların babası dua etmek için türbeye gitmeye karar verir (V100– V199. *Kutsal yapılar ve eşyalar*). İsteklerine ulaşmak için dua etmek dinsel bir motiftir. Ayrıca eski inançlara da dair semboller de vardır. Baba türbede ağaca da dua etmiş kendisinden yardım istemiştir. Bu durum eskiden Kürtlerin tabiatı bu bağlamda tabiatın bir ögesi olan ağacı kutsal kabul etmiş olabileceği fikrini vermektedir. Burada Kürtçe masalda kullanılan iki kardeşin isimleri de –Elik, Fatik- iki sahabenin isminden Hz. Ali ile Hz. Fatma’dan alınmıştır.

X. MİZAH:

Her ne kadar masallarda zalimlikler ve vahşi bir ölüm olsa da masal içinde yer alan mizahi öğelerle bu sertlik yumuşatılmaya çalışılmıştır. Masallarda yer alan güldürü öğeleri çocuklarda oluşabilecek korkuyu hafifletmektedir (Pertev, 2009:117). Kürtçe masalda yer alan argo öğeler, kuşun konuşması masalın mizahi öğelerindendir.

Örnek:

Cadı el değirmenin çevirirken şu şekilde söylenmektedir:

Ez destara xwe dige^{rî}nîm

Tirêⁿ xwe dişe^{rî}nîm

Yên dora xwe diken^{rî}nîm.

Cadı kaynayan kazana düşerken şunları söylemektedir:

-heta min devê bavê we derî, we di devê min derî.

Kuşlar Elik ile Fatik’a şunlar söylemiştir.

Wîçî wîçan, wîçî wiçan

Bidin min parî û piçî nan

Ez ê ji we re bikim xeberdan

Uyaklı söyleyişler çocukların aklında daha rahat kaldığı için masallarda manzum söyleyişlerin kullanıldığı görmekteyiz. Yukarıda örnekleri verilen manzum parçalarda dize sonlarında ve cümle içerisinde ahenkli bir söyleyiş karşımıza çıkmaktadır. Dizelerdeki ahenk kafiye ile sağlanmıştır.

3.2.2. Kürtçe Elik, Fatik û Manga Belek Masalı ile Alman Grimm Kardeşlerin Cinderella Masalının Karşılaştırılması

3.2.2.1. Elik, Fatik û Manga Belek Masalının Özeti

Elik ve Fatik anne ve babalarının ölümü ardından amcalarında kalırlar. Amcaları iyi biri olmasına rağmen yengeleri zalim bir kadındır. Yengeleri evin tüm işlerini onlara yaptırır, karşılığında sadece bir parça ekmek verirdi. Elik ve Fatik her gün ineklerinin yanına gider ve bu hallerinden dolayı ağlardı.

Bir gün inek dile gelerek “Acıktığınızda boynuzlarımı açın, oradan yiyecek ve içecek çıkacak, onlarla karınlarınızı doyurun ama sakın kimseye söylemeyin.” dedi. Elik ve Fatik, Manga Belek sayesinde hergün karınları doydu. Çocukların kilo alması yengelerinin dikkatini çekti ve çocuklarını nedenini öğrenmek için görevlendirdi. Kızı sayesinde çocukların sırrını öğrendi. Eşine hasta taklidi yaparak ineğin kesilmesini istedi. Amca isteksizce söyleneni kabu etti.

Elik ve Fatik ineğe kesileceğini söyledi. İnek: “Etim size helel onlara haramdır, ben öldükten sonra kemiklerimi toprağa gömün” dedi.

Günlerden birgün paşanın oğlunun düğünü olduğu söylendi. Fatik da bu düğüne katılmak istedi fakat yengesi buna izin vermedi. Kendilerinin dönene kadar tencereyi gösyaşı ile doldurması gerektiğini söyleledi. Fatik’in ninnesi tencereye tuzlu su koyarak tencereyi doldurdu. Kemiklerin gömüldüğü yeri açtılar ve oranın altın, mücevher ve

kılık kıyafet ile dolu olduğunu gördüler. Fatik bu kıyafetleri giyip ve mücevherleri takarak düğüne gider. Düğünde paşanın oğlu onu görür ve ona âşık olur. Onunla evlenmek ister. Fatik düğün bitmeden evde olması gerektiği için düğünden kaçar. Kaçarken kuyuya ayakkabısını düşürür.

Paşanın oğlu ayakkabıyı bularak, “ayakkabı kimin ayağına uyarsa onunla evleneceğini” söyler. Ayakkabı her yeri dolaşır sonunda Fatik’in önüne gelir. Ayakkabısı Fatik’a olur. Yedi gün yedi gece düğünleri olur. Fatik’in gelin gideceği gün yenge onun yerine kendi kızını koyar. Horoz dile gelerek gerçeği paşanın oğluna söyler. Fatik esir tutulduğu yerden kurtarılır ve zalim yengesi cezalandırılır (Xamo, 2011).

3.2.2.2. Cinderella Masalının Özeti

Zengin bir adamın Cinderella adında bir kızı vardır. Cinderella’nın annesi ölünce babası başka bir kadınla evlenir. Üvey anne ve iki kızı bu eve yerleşirler. Üvey anne ve kızları Cinderella’ya zulm etmeye başlarlar, evin tüm işlerini ona yaptırırlar ve ona bir lokma ekmek bile vermezler. Babası birgün festivale gideceğini söyleyerek çocuklardan ne istediklerini sorar. Üvey kızlar altın, kılık kıyafetler isterken Cinderella bir fidan ister. Baba çocuklara istediklerini getirir.

Cinderella’nın ektiği fidan büyür ve ne zaman ona kötü davranılsa gelip bu ağacın yanında ağlamaya başlar. Bu ağacın tepesinde iki sihirli güverci varmış ve Cinderella’nın her istediğini yerine getirirlermiş. Günlerden bir gün kral bir şölen düzenler ve herkesi davet eder. Cinderella da bu şölene katılmak ister ama üvey annesi ev işleri yapması gerektiğini söyleyerek katılmasına izin vermez. Cinderella sihirli ağacın yanına giderek ondan elbise ve takılar ister. Güvercinler bu isteği yerine getirirler ve Cinderella şölene katılır. Şölende kralın oğlu Cinderella’yı görür ve ona âşık olur.

Şölen bitmeden eve dönmesi gereken Cinderella prensin yanından ayrılarak eve koşar. Yolda ayakkabısını düşürür. Kralın oğlu da elinde kızın ayakkabısı ile onu aramaya başlar. Üvey anne çocuklarının ayağı ayakkabıya olsun diye kızlarının topuklarını ve

ayak parmaklarını keser. Ayakkabı üvey annenin kızına olur. Yolda dönerken sihirli güvercinler kralın oğluna gerçekleri söylerler.

Prens evde Cinderella'yı bulur ve onunla evlenir. Düğün töreninde güvercinler üvey annenin kızlarının gözlerini kör ederler ve cezalarını çekerler (Grimm ve Grimm, 1999: 30-34).

3.2.2.3. Motiflerin Karşılaştırılması

Cinderella masalı Grimm Kardeşler'in derlediği masalların en ünlülerindendir. Bu masal, dünyanın her yerinde anlatılmakta, çizgifilm ve sinema filmlerine uyarlanmakta ve yayınlanmaktadır. Cinderella, özellikle yetimliğin ve garipliğin sembolü haline gelmiştir.

Karşılaştırmasını yapacağımız Kürtçe masal olan Elik, Fatik û Manga Belek masalı ise Zinarê Xamo tarafından derlenmiştir. Zinarê Xamo kendi internet sayfasında bu masalın iki varyantını yayınlamıştır.²⁴ Aynı masalın bir başka varyantını Reşad Sorgul “Çêleka Zerî” adıyla seslendirmiş ve youtube'de yayınlamıştır.²⁵ Elik û Fatik isimli bir diğer varyant ise Vildan Sevim tarafından Beşiri ilçesinden Sebriya Derweşo ağzından derlenip Folklor Kurdu dergisinde yayınlanmıştır (Sevim, 2016: 86-87). Buna benzer bir masalın Êyşike û Fatike isimli bir Zazaca varyantı da vardır (Çakır, 2015: 84-85).

Her iki masal da okuyucular tarafından okunduğunda masalların birbirlerine ne kadar çok benzediği görülecektir. Her iki masal kahramanının da annesi ölmüş ve yetim kalmışlardır. Annelerinin yerine geçen kişiler onlara zulm ettiği, babalarının görece daha iyi olduğu, prensle tanışacakları şölene davet edildikleri, hayvanların bu iki kahramana yardım ettiği, üvey kardeşlerinin kötü olduğu, üvey annenin gerçek Cinderella-Fatik

²⁴ Masalın ilk varyantı 15 Mayıs 2011 yılında yazarın kendi sayfasında yayınlanmıştır. Bkz <http://zinarexamo.blogspot.com.tr/2011/03/elik-fatik-u-manga-belek.html> Masalın ikinci varyantı 16 Mayıs 2011 tarihinde yazarın kendi sayfasında yayınlanmıştır. Bkz <http://zinarexamo.blogspot.com.tr/2011/03/elik-fatik-u-manga-belek.html>

²⁵ Masalı dinlemek için bkz <https://www.youtube.com/watch?v=vT8gsScYqE>

yerine kızlarını koymak istediği gibi unsurların her iki masalda da ortak olduğu görülecektir. Bölgesel motif farkları dışında her iki masalın birbirinin aynısı olduğu tespit edilmiştir. Örneğin; Cinderella masalındaki üvey anne, Kürtçe masalda yerini yetimlerin yengesine bırakmıştır. Cinderella masalında kral bir şölen düzenlemiş ve Cinderella kralın oğluna âşık olmuşken, Kürtçe masal da paşa (bazen padişah olarak da geçmektedir) herkesi düğüne davet etmiş ve paşanın oğlu Fatik’a âşık olmuştur.

B. HAYVANLAR

Her iki masalda da hayvanların, masalların başkahramanı olan Cinderella ve Fatik’e yardımcı olduğu görülmüştür (B300 – 349. *Yardımcı Hayvanlar*). Hayvanların sayesinde kızlar muradlarına ermişlerdir. Cinderella masalında güvercinler ona yardım etmişler, tüm ihtiyaçlarını gidermişlerdir. Ev işlerinin bitirilmesinde güvercin, kumru ve diğer kuşlar Cinderella’ya yardım etmişlerdir. Elik, Fatik û Manga Bellek masalında yardımcı hayvan inektir. İki kardeş yeme-içme ihtiyaçlarını ineğin boynuzunun içinden karşılamaktadırlar. Her iki masal da hayvanlar sayesinde karakterler şölene katılmışlardır. Cinderella masalında güvercinler kılık-kıyafet, mücevherleri Cinderella’ya getirmişlerdir. Elik, Fatik û Manga Belek masalında ineğin kemikleri Fatik için elbise, ayakkabı ve altınlara dönüşmüştür.

Hayvanlar sadece başkahraman olan kızlara değil, kral-paşa çocuklarına da yardım etmişlerdir. Cinderella masalında, kralın oğlu yanlış kızı saraya götürürken yolda güvercinler prensi uyarmışlar ve gerçeği ona söylemişlerdir. Elik, Fatik û Manga Belek masalında, horoz paşanın oğlunu uyarak yanlış kızı götürdüğünü ona söylemiştir (B130. *Doğruyu söyleyen hayvanlar*). İlginç olan şudur ki her iki masalda da hayvanların uyarısı manzum bir biçimde karşımıza çıkmaktadır. Horoz ve güvercin kralın-paşanın oğlunu yanlış kızı götürdükleri konusunda şu dörtlüklerle uyarmaktadırlar:

“Rucke di guck, rucke di **guck**,
Blut ist im **Schuck**. (= Schuh):

Der Schuck ist zu **klein**,
Die rechte Braut sitzt noch da**heim**.” (Aschenputtel²⁶)

Binêre carek binêre
Sol pir teng e
di bin xwînê de ye
buka rast li malê ye.(Cînderella)

Fatik di tenûrê da sêl li **ser**,
Lêvşeltikê di pişt perdê da carî û xulam li **ber** (Elik, Fatik û Manga Belek).

Bu uyarıcı dizelerde, ahenkli bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Her iki masalın orijinallerinde dize sonlarının kafiyeler ile süslendiği görülmüştür. Almanca masalda, Cinderella, ağaçtan bir şey istediği zaman bu isteğini bir dörtlükle dile getirmektedir. Her iki masalda yer alan hayvanların konuşabilmesi, her iki masalda da teşhis ve intak sanatlarının ortak kullanıldığını göstermektedir (*B210. Konuşan Hayvanlar*).

C. YASAKLAMA

Her iki masalda da yasaklama motifi bulunmaktadır. Her iki masalda da kızların şölene katılması üvey anne-yenge tarafından yasaklanmıştır (*C610. Yasak bir yer*). Her iki masalda da kızlar işlerini ne kadar iyi yapsalar da üvey anne-yenge onları aç bırakmaktadır. İyi yemek yemeleri yasaktır (*C200 – C299. Yeme-İçme Yasağı*). Cinderella ve Fatik’in evlilikleri üvey anne-yenge tarafından yasaklanmıştır (*C160. Evlilik yasağı*). Ayakkabının denenmesi sırasında da kızları saklayarak dışarı çıkmalarını yasaklamışlardır (*C300 – C399. Bakma yasağı, C400 – C499. Konuşma yasağı*).

D. SİHİR

Her iki masalda da geçen hayvanlar sihirlidirler. Cinderella ve Fatik’in tüm istediklerini yerine getirmektedirler. Şölene katılmaları için gerekli olan kılık-kıyafeti,

²⁶ <http://www.grimmstories.com/language.php?grimm=021&l=tr&r=de>

takıları hayvanlar getirmişlerdir (*D2150–D2199. Farklı sihir tezahürleri*). Elik, Fatik û Manga Belek masalında ineğin kemikleri altına dönüşmektedir (*D400–D499. Diğer dönüşüm biçimleri*).

Cinderella masalında da güvercinler ağaçtan aşağıya gerekli olan malzemeleri atmışlardır.

E. ÖLÜM

Her iki masal da ölüm motifi ile başlamaktadır. Cinderella masalında Cinderella'nın annesi, Elik, Fatik û Manga Belek masalında çocukların hem annesi hem babası vefat etmiştir.

H. SINAVLAR

Her iki masalda da tanıma sınavları vardır. Cinderella ve Fatik şölenden erken ayrılmak zorunda kaldıkları için aceleyle çıkmışlar ve ayakkabılarını yolda düşürmüşlerdir. Paşa-kralın oğlu da sevdikleri kızları ayakkabılarıyla tanıma kararı vermişlerdir (*H80.-H149. Belirleyicilere göre tanımlama*).

Masallardaki diğer bir sınav, ev işlerinin yapılmasıdır. Cinderella masalında Cinderella'nın görevi, mercimek ve bezelyeleri yanan közün içinden çıkarmaktır. Cinderella'nın bu sınavdan geçebilmesi için tüm kuşlar ona yardım etmişlerdir. Fatik'in görevi de testiyi göz yaşlarıyla doldurmasıdır. Fatik da ninenin yardımıyla bu sınavdan başarıyla çıkmıştır (*H900– H999. Görevlerin gerçekleştirilmesi*). Bu sınavda aynı zamanda bir paradoks vardır, çünkü yıllar da geçse o şişenin gözyaşı ile dolması mümkün değildir (*H1050–H1089. Paradoks görevler*).

J. AKILLI ve APTAL

Her iki masalda da üvey anne-yenge kurnazca hareket etmeye çalışsalar da amaçlarına ulaşamamışlardır. Cinderella ve Fatik'in yollarını tıkamak için birçok yol denemişler ama başarılı olamamışlardır.

Elik, Fatik û Manga Belek masalında yenge, çocukların sırrını yanlarına gönderdiği kızıyla öğrenmiştir (*J120. Çocuklardan öğrenme*). Aynı masalda bir nine karakteri de Fatik’a yardım etmektedir. Ninenin zekasıyla Fatik şölene katılabilmıştır.

Elik, Fatik û Manga Belek masalında ineğin bir öngörüsü de vardır. İnek, kesilmeden önce çocuklara neler yapmaları gerektiğini söyleyerek çocukların geleceğinin belirlenmesinde büyük faydaları olmuştur (*J600–J799. Öngörü*).

K. KANDIRMALAR

Fatik ile Cinderella karakterleri şölene katılabilmek için yenge-üvey annelerini kandırmaktadırlar. Her ikisi de üvey anne-yengesinden önce eve gelerek şölene gittiklerini saklamaya çalışmışlardır.

Masallardaki diğer bir aldatma motifi ise üvey anne-yenge karakterlerinin yaptığı aldatmadır. Cinderella masalında üvey anne Cinderella’nın şölene gitme şartını közün içerisinde yer alan bezelyelerin, mercimeklerin ayıklanması olarak açıklamaktadır. Cinderella verilen görevi yerine getirirse de üvey anne, Cinderella’yı şölene götürmemiştir. Fatik’ın yengesi de önüne testiyi koyarak onu gözyaşı ile doldurmasını istemiştir. Fatik da testiyi tuzlu su ile doldurarak yengesini kandırmıştır (*K100. Aldatıcı pazarlık*).

Her iki masalda üvey anne-yenge kral-paşanın oğlunu kandırmak için kızlarını Cinderella ve Fatik yerine koymak istemişlerdir. Cinderella’nın üvey annesi, çocuklarının ayaklarını ayakkabıya uydurmak için topuklarını kesmiştir (*K800. Zalimce kandırmalar*). Fatik’ın yengesi de Fatik’ı saklayarak yerine kızını göndermek istemiştir. Elik, Fatik û Manga Belek masalında yenge ineğin kesilmesini sağlamak için eşini kandırmıştır (*K940. Kandırma ile hayvanın ölüdürülmesi*).

L. KADERİN TERS DÖNMESİ

Her iki masalın çocuk karakterleri zayıf da olsalar, zulme de uğrasalar kaderleri ters dönmüş ve zulümlerden kurtularak gelecek hayatlarını mutlu, mesut, zengin bir

biçimde yaşamışlardır (*L100– L199. Umut vermeyen karakterlerin kazanması, L300– L399. Fakirlerin kazanması*). Mutlu sona ulaşmaları da alçak gönüllülükleri, iyilikleri ve sabırlarından kaynaklanmaktadır (*L200– L299. Alçakgönüllülüğün ödüllendirilmesi*).

N. ŞANS ve KADER

Cinderella ve Fatik’e birçok kişi yardım ettiği için çok şanslıdır (N800– N899. *Yardımcılar*). Cinderella masalında kuşlar, Kürtçe masalda da inek, horoz ve nine Fatik’e yardım etmişlerdir.

P. TOPLUM

Her iki masalda da ait oldukları toplumların eski yönetim tarzına ilişkin ipuçları vardır (*P500– P599. Yönetim*). Masaldan anlaşılacağı üzere Almanlarda en yetkili ve dönemin en önemli yöneticisi kraldır. Elik, Fatik û Manga Belek masalında kralın karşılığında eski dönem yerel yöneticilerden olan paşa karakteri karşımıza çıkmaktadır (*P10.Kral*). Kürtçe masalda, masalın bazı yerlerinde paşa sözcüğü yerine padişah sözcüğünün de geçtiğini görmekteyiz. Örneğin: **Lawê padîşê got,**

Pişî demekê, merivên padîşê rojekê bîr vedan.

Her iki masalda da üvey anne-yenge çocuklarını kral-paşanın oğlu ile evlendirmek istemektedirler (*P30.Prens*). Tüm toplumlarda yüksek mevkiden biri veya zengin biri ile evlendirme çabası masalda da karşımıza çıkmaktadır.

Her iki masalda da ailelerin maddi durumu ortaya çıkmaktadır. Cinderella’nın ailesi ve Fatik’in amcasının maddi durumları iyidir (*P150. Zengin kişiler*). Her iki masalda da yetimliğin zorluğu karşımıza çıkmaktadır.

Q. ÖDÜL ve CEZA

Masalın en önemli özelliği iyiliklerin ödüllendirilmesi ve kötülüklerin cezalandırıldığı metinler olmasıdır. Her iki masalın ödül alanları ve ceza alanları aynı görevdeki kişilerdir. Cinderella ve Fatik iyi-yardım sever kişiler oldukları için

ödüllendirilmişler (Q10– Q99. *ödüllendirilme*). Üvey anne-yenge karakterleri de kötülüklerinden dolayı cezalandırılmışlardır. Cinderella masalında üvey kareşler de cezalandırılmıştır (Q450.*Cezalandırmalar*).

R. ESİRLER ve KAÇAKLAR

Üvey anne ve yenge Cinderella ve Fatik'ı paşa-kralın oğluna vermemek için onları saklamışlardır (R0– R99. *Esir tutma*). Cinderella masalında, güvercin, Elik, Fatik û Manga Belek masalında horoz kızların yerini söyleyerek kızların kurtulmasına yardım etmişlerdir (R110. *Esirlerin kurtarılması*).

S. ANORMAL ZULÜMLER

Her iki masalda da üvey anne-yenge kötülüğün sembollerindendirler (S0– S99. *Zalim akrabalar*). Her iki masalda da çocuklar üzerinde anormal zulümler vardır. Cinderella ve Fatik, ağır işler yapsalar da üvey anne-yenge onları aç bırakmaktadır. Her ikisi de açlıktan zayıflamışlardır. Ev işleri yapılacağı zaman da üvey kardeşler hiçbir iş yapmamakta tüm ev işlerini Cinderella ve Fatik'e yaptırmaktadırlar. Her iki masalda da kızlar zor işleri başarsalar da üvey anne-yenge ve üvey kardeşlerini asla memnun edemezler. Cinderella masalında ev temizliği, yemek yapma hatta kardeşlerin saçlarının örülmesi işini Cinderella yapmaktadır. Cinderella'nın üvey kardeşleri onun üzerindeki elbisleri çıkararak eski elbisleri Cinderella'ya giydirmişlerdir. Üvey kardeşler Cinderella'yı kıskandıkları için bezelye ve mercimekleri külün içine atmışlar ve onları ayıklamasını istemişlerdir. Cinderella tüm bu işleri yapmasına rağmen bir lokma ekmek kendisine verilmemekte çoğu akşam aç yatmaktadır. Tüm bu yapılanlar anormal zulmün göstergeleridir. Elik, Fatik û Manga Belek masalında Fatik hem büyükbaş hayvan çobanlığı yapmak hem yün eğirmek hem de kardeşine bakmak zorundadır. Tüm yaptıkları karşısında ancak kuru ekmekle karınlarını doyurmaya çalışmışlardır.

Cinderella masalında üvey anne, ayakkabılar öz çocuklarının ayaklarına uyması için kızlarının ayak parmaklarını kesmiştir. Bu da bir çeşit anormal zulümdür. Cinderella masalının sonunda kargalar üvey kardeşlerin gözlerini de oymuşlardır.

T. EVLİLİK

Her iki masalda da aşk motifi karşımıza çıkmaktadır (*T10. Aşık olma*). Karakterler ilk görüşte birbirlerine aşık olmuşlardır (*T30. Aşıkların birbirini görmesi*). Masalların sonunda Cinderella kralın oğlu ile, Fatik paşanın oğlu ile evlenmiştir (*T100. Evlilik*). Her iki masalda da evlilik törenlerine dair bilgiler yer almaktadır (*T130. Evlilik adetleri ve törenleri*). Cinderella masalında, evlilik kilisede gerçekleşmiştir. Cinderella'nın üvey kız kardeşleri gelinin sağında ve solunda yer almak üzere Cinderella'ya eşlik etmektedirler. Elik, Fatik û Manga Belek masalında iki evlilik yer almaktadır. İlk evlilik töreninde paşanın oğlu Fatik'ı görür ve evleneceği kızıdan vazgeçerek Fatik'ı ister. Fatik'ı istemeye paşa gelir ve Fatik'ı babasından ister. Fatik ve paşanın oğlunun düğünü 7 gün 7 gece sürmüştür. Düğün sonunda bir düğün konvoyu gelip kızı evden almaktadır.

U. HAYATIN DOĞASI

Hayata dair örnekler her iki masalda karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; üvey anneye zulmü, yetimlik, yoksuluk, açlık (*U60. Zenginlik ve fakirlik*) vb. durumlar her iki masalda da ortaktır.

V. DİN

Din motifi Cinderella masalında daha yoğun bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Cinderella'nın annesi ölmeden önce kızına; “Eğer iyi bir insan olursan **Tanrı** her zaman senin yanında olur. Ben de seni bu şekilde **cennetten** izlerim” demiştir. Cinderella ve prensin düğünü kilisede gerçekleşmektedir. Kilise, Tanrı ve cennet masalda geçen dini motiflerden bazılarıdır. Elik, Fatik û Manga Belek masalında geçen; “etim sizlere helal diğerlerine haramdır.” cümlesi, masal sonundaki “dinleyenlerin anne babasına Allah rahmet eylesin –rehme li dê û bavê guhdaran-” bitirme formeli Elik, Fatik û Manga Belek masalının dini motiflerindendir (*V0– V99. Dini hizmetler*).

W. KARAKTER ÖZELLİKLERİ

Her iki masalda yer alan karakterlerin özellikleri ortaktır. Cinderella ve Fatik, baba, kralın ve paşanın oğlu ve hayvanlar iyiliğin sembolü olarak gösterilmiştir (W0– W99. *İyi karakterlerin özellikleri*). Üvey anne, yenge, üvey annenin ve amcanın kızı ise kötü karakterler olarak gösterilmiştir (W100– W199. *Kötü karakter özellikleri*).

Z. ÇEŞİTLİ MOTİF GRUPLARI

Kürtçe masalın varyantlarından biri olan Çêleka Zerî, varyantında renk formeli karşımıza çıkmaktadır. Karakter ormanda yürürken karşısına biri siyah diğeri beyaz olmak üzere iki nehir çıkmaktadır. Fatik beyaza girip güzelleşirken üvey annesinin kızı siyah suya girip çirkinleşmiştir. Cinderella masalında Cinderella'ya yardım eden kuşların rengi de beyazdır. Her iki masalda beyaz bir renk formeli olarak karşımıza çıkmıştır (Z140. *Renklerin Sembolü*).

Her iki masalda formel rakamlarının da kullandığını görmekteyiz. Üvey anne ve yengenin çocuklarının sayısı ikidir, kralın şöleni üç gün üç gece sürmüştür, Fatik ve paşanın oğlunun düğünü yedi gün yedi gece sürmüştür. Masallarda geçen 2, 3, 7 rakamları birer sayı formelleri olarak yer edinmişlerdir (Z0– Z99. *Formel*).

X. MİZAH

Cinderella, masalında üvey annenin çocukları Cinderella ile sürekli dalga geçmişlerdir. Onun kıyafetlerini ve ayakkabılarını çıkarmışlar ve onların yerine eski yamalı kıyafetleri Cinderella'ya giydirip “İşte şimdi tam prensese benzedin” diyerek onunla dalga geçmişlerdir. Elik, Fatik û Manga Belek masalında, horoz ve paşanın oğlu Fatik'ın yerine geçen amca kızının güzelliğinden bahsederken mizahi bir şekilde çirkin olduğunu belirtmişlerdir.

Lawê Paşe: “...tu wek teniya sêlê reş î. Lêvên te wek yê devan mezin û şeltikî ne...”

Dîk: Fatik di tenûrê da sêl li ser,

lêvşeltikê di pişt perdê da carî û xulam li ber,

Qîqileqî qîû...

Masalda ayrıca horoz sesine yer verilmesi bir güldürü ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.3. Kürtçe Zira Kerê Masalı ile Alman Grimm Kardeşlerin Bremen Kenti Çalgıcıları Masalının Karşılaştırılması

3.2.3.1. Zira Kerê Masalının Özeti

Köyün birinde perişan ve yorulmuş bir eşek varmış. Köylülere çalışmaktan artık yorulan eşek köyü terk ederek kendini dağlara atar. Eşek yolda tilkiyle karşılar. Tilkiye başından geçenleri anlatıktan sonra tilki de ona katılmak ister. Eşek tilkinin isteğini kabul eder.

Eşek ve tilki yolda bir koça rastlarlar. Koç onlara sorar: “nereye gidiyorsunuz?” Eşek: “köylülerden artık yorulduğunu ve onlardan uzaklaşmak istediğini söyler.” Koç da onlara katılmak istediğini söyler ve üçü yollarına devam ederler.

Eşek, tilki, ve koç yolda bir horoz ile karşılaşırlar. Horoz da onlara katılmak ister ve katılır. Yolda giderlerken tavşanı görürler ve tavşan da onlara katılır ve dağlara doğru yola koyulurlar.

Yolda eşek anırmak istediğini arkadaşlarına söyler. Arkadaşları eşiği uyararak “anırsan kurtlar seni duyar ve bizi yerler” derler. Tüm uyarılara rağmen eşek anırır. Bu hayvan grubunun yakınlarında yedi kurt bu sesi duyar. Onlardan biri hayvanların olduğu yere gider ve hayvanların sahipsiz olduklarını görür.

Bu duruma sevinen kurt hayvan grubuna saldırır. Saldıran kurda karşı; eşek kurdun boynunu sıkar, koç onu boynuzlar, horoz eşiğin sırtına binerek öter, tilki toprağı eşeler, tavşan tuzak kurar. Kurt güçten düşünce onu bırakırlar. Kurt arkadaşlarının yanına giderek kendisine saldırıyan hayvanları vahşi bir kavime benzeter. Diğer kurtlar da onların eline düşmemek için kaçarlar. Diğer hayvanlarda bulundukları otlaklarda yaşamaya başlarlar (Berbir, 2013).

3.2.3.2. Bremen Kenti Mızıkacıları Masalının Özeti

Bir köyde değirmencinin bir eşiği varmış. Eşek, yıllarca çalıştıktan sonra güçten kuvvetten düşmüş. Eşek artık işe yaramadığı için Bremen kentine gidip müzisyen olmak ister ve Bremen kentine doğru yola çıkar. Yolda bir köpek ile karşılaşır. Köpek de artık yaşlandığını söyler eşek köpeği de Bremen'e davet eder. Köpek de eşiğin müzisyen olma isteğini kabul eder. Eşekle yola çıkar.

Eşek ve köpek yolda bir kedi ile karşılaşır. Kedi de yaşlandığından şikâyet eder. Eşek kediye de "Gel Bremen'e gidelim, müzisyen olalım" der. Kedi de teklifi kabul eder. Yolda bir horoza denk gelirler. Horozun korkusu da kesilme korkusudur. Horoz da onlara katılır.

Yolda bir ev dikkatlerini çeker. İçeride hırsızların oturduğunu görünce onları evden kaçırtmak için bir plan yaparlar. Hep beraber ses çıkartıp eve girerler, seslerden korkan hırsızlar evi bırakıp kaçarlar. Hayvanlar evde kalan yemeği yiyip oraya yerleşirler.

Hırsızlar, akşam vakti evi kontrol etmek için bir arkadaşlarını gönderirler. Hırsız eve girince köpek hırsız ısıtır, kedi yüzünü tırmalar, horoz yüksek sesle öter ve eşek bir çiftte atarak hırsız ısıtır. Hırsız arkadaşlarına yanına dönerek kendisine saldıran hayvanları cadıya benzettiğini söyler. Arkadaşları hırsıza inanarak evden uzaklaşırlar. Eşek ve arkadaşları da Bremen'e gitmekten vazgeçip ölene kadar bu evde kalırlar (Grimm ü Grimm, 1999: 21-23).

3.2.3.3. Motiflerin Karşılaştırılması

Bremen Kenti Çalgıcıları masalı Grimm Kardeşler'in en meşhur masallarından biridir. Zira Kerê masalı da Kürt masalcılığında en çok derlenen masallardan biridir. Bu masalın birçok varyantı mevcuttur. Biz Hogir Berbir'in derlediği varyantı bu tezde kullandık. Hogir Berbir bu masalı Mardin'in Mazıdağı ilçesinin Piran köyünden Adem Daşçı'nın ağzından derlemiştir. Bu varyant bir kitapçık olarak Diyarbakır Kayapınar Belediyesi tarafından da basılmıştır (Berbir, 2013). Elimizde yer alan diğer varyant ise

“candname.com” adlı internet sitesinde yer alan “Ker û Hevalên Wî” isimli masaldır.²⁷ Bu varyant ile Hogir Berbir’in varyantı birbirine çok benzemektedir. Fakat derleyicisi ve yöresine dair bilgiler internet sayfasında yer almamaktadır. “candname.com”da yer alan varyantta başlangıç formeli de bulunmaktadır. Bir diğer varyant ise Tzp-Kurdi (Kürt Dii ve Kültürü Hareketi) tarafından derlenen “Mam Ker” isimli masaldır. Bu varyant Seta Gulgulîskên Zarokan isimli eserde yazılı olarak yer almıştır (Tzp-Kurdî, 2015). Başka bir varyant ise Zeynelabidin Zinar tarafından derlenmiştir. Zinar’ın derlediği masalın adı da Zirra Kerê û Lota Devê’dir (Zinar, 2002).

Her iki masalın kahramanları hayvanlardan oluştuğu için her iki masalı birer fabl örneği olarak da kabul edebiliriz. Hayvanların konuşturulması nedeniyle de her iki masalda da teşhis ve intak sanatlarının kullanıldığını görüyoruz.

Her iki masalın başlangıcı, olayların akışı, kahramanları ve sonuç bölümü birbirine benzemektedir. Her iki masalda da hayvanlar düşmanlarından başarılı bir şekilde kurtulmaktadırlar. Her iki masalında teması arkadaşlık ve birlikteliğin gücüdür.

Bu açıklamalardan sonra masalların motiflerine geçebiliriz.

B. HAYVANLAR

Her iki masalın başkahramanları hayvanlardan oluştuğu için masal boyunca karşımıza çıkan motif hayvan motifidir. Her iki masalın da başkahramanı bir eşektir. Her iki masalın da başlangıcında eşeğin yaptığı işlerden yorulmuş, perişan olmuş hali tasvir edilmektedir. Her iki eşek de artık sahiplerine yaramadıklarını düşünüp sahiplerinin yanından ayrılıp yola çıkmışlardır (B200. – B299. *İnsan davranışlarına sahip hayvanlar*).

Her iki masalın yardımcı karakterleri de hayvanlardan oluşmaktadır. Zira Kerê masalında eşeğin arkadaşları; tilki, koç, horoz ve tavşandır. Bremen Kenti Mızıkacıları masalında eşeğin arkadaşları ise; köpek, kedi ve horozdur. Mam Ker isimli varyantta

²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://candname.com/ciroka-ker-u-hevalen-wi/> (Erişim: 09/10/2017)

eşegin arkadaşları; kedi, köpek, horoz ve koçtur. Mam Ker masalı ile Bremen Kenti Çalgıcıları masallarının karakterlerinin aynı hayvanlardan oluştuğu görülmektedir. Zira Kerê masalında yer alan tilki, koç ve tavşan Grimm Kardeşler'in masalında yer almamaktadır. Kürtçe masalda hayvanların düşmanı olan kurt da karşımıza çıkmaktadır.

C.YASAKLAMA

Zira Kerê masalında eşegin anırması yasaklanmıştır. Eşegin arkadaşları “Eğer anırırsan kurtlar gelir” diyerek eşegin anırmasını yasaklamışlardır. Grimm Kardeşler'in masalında da hayvanların kendi başlarına eve girmeleri yasaklanmıştır (C700 – C899. *Çeşitli yasaklamalar*).

F. OLAĞANÜSTÜLÜKLER

Masal karakterlerinin hayvanlardan oluşması ve bu hayvanların konuşabilmesi, düşünebilmesi ve plan kurabilmeleri kendi başına bir olağanüstülüktür. Masalda yer alan bir diğer olağanüstülük ise doğada yanyana gelemeyen hayvanların birbirlerine dost olarak yaklaşmaları ve biraraya gelmeleridir. Örneğin; kedi ile köpek, tilki ve tavşan doğada birbirlerini yiyen hayvanlardır ama masalda arkadaş olabilmişlerdir (F700 – F899. *Olağanüstü yerler ve şeyler*).

J. AKILLI ve APTAL

Her iki masalda yer alan bir diğer ortak motif “akıllı ve aptal” karakterlerin olmasıdır. Her iki masalda da eşek ve arkadaşları zeki planlar yaparak amaçlarına ulaşmışlardır. Zekiliğin göstergesi olmuşlardır. Düşmanları da çabuk kandıkları için aptallığın temsili olmuşlardır. Düşmanları o kadar aptaldırlar ki onlardan daha güçlü ve kalabalık olmalarına rağmen onları birer canavara benzetip onlardan korkmuşlardır. Her iki masalda da bu hayvanların rakipleri aralarından birini onların yanına göndermiş daha sonra korkmuş bir halde dönmüşlerdir. Arkadaşları onların anlattıklarına inanmış korkudan üzerlerine gitmekten çekinmişlerdir. Bu da onların saflıklarını göstermektedir (J200– J1099. *Akıllı ve aptalca davranışlar*).

K. ALDATMALAR

Her iki masalın hayvanları, kandırma yöntemi ile düşmanlarından kurtulmuşlardır. Grimm Kardeşler'in masalında hırsızlar iki kez kandırılmıştır. Birinci kandırmada tüm hayvanlar beraber ses çıkararak hırsızları korkutup evden kaçırmışlardır. İkinci kandırmada karanlık eve giren hırsızlara hep beraber saldırarak kendilerine canavar süsü vermişlerdir. Zira Kerê masalında da hayvanlar beraber hareket ederek kurda saldırmışlar, bunun sonucunda kurt yaralı bir şekilde kaçmış ve arkadaşlarına yaratıklar gördüğünü söylemiştir. Eşek ve arkadaşları kendilerini büyük bir kavim, farklı yaratıklar gibi göstermeye çalışmışlardır (*K500– K699. Kandırma yoluyla kurtulma*).

L. KADERİN TERS DÖNMESİ:

Her iki masalda da hayvanların rakipleri onlardan güçlüdürler. Kurtlar 7 kişi, hırsızların sayısı da hayvanlardan fazladır. Rakiplerin kuvvetine baktığımızda bir grubun yırtıcı diğer grubun da güçlü olduğunu görmekteyiz. Güçler karşılaştırıldığında kurtlar ve hırsızların bu mücadeleyi kazanması beklenirken kaderin ters dönmesi sonucu kurtlar ve hırsızlar yenilmişlerdir (*L100– L199. Beklenti yaratmayan kahramanlar*).

Q. ÖDÜL ve CEZA:

Her iki masal, kötülerin cezalandırılması ile sona ermektedir Bremen Kenti Çalgıcıları masalında eşek ve arkadaşlarının hırsızları korkutmaları, onları dövmeleri ve kandırmaları onların cezasıdır. Hırsızlar gittikten sonra hayvanların o eve yerleşmeleri onların ödülüdür. Zira Kerê masalında da hayvanları yemeye gelen kurt dayak yemektedir. O da kurdun cezasıdır (*Q300.Karşılıklı Cezalandırma*). Kurtların çayırı terk etmesi ile çayırın eşek ve arkadaşlarına kalması onların ödülüdür (*Q110. Maddi ödüller*).

R. ESİRLER ve KAÇAKLAR:

Her iki masalda da eşek ve arkadaşları düşmanlarından birini esir almışlardır daha sonra onları bırakmışlardır (*R0– R99.Esir alma*).

U. HAYATIN DOĞASI:

“Heger hûn nebin yek, Hûn ê herin yek bi yek” (Cegerxwîn)

Hayatın temel kanunlarından biri de birlikteliktir. Eğer bir araya gelip güçlerimizi birleştirecek yenemeyeceğimiz hiçbir güç, altından kalkamayacağımız hiçbir problemimiz kalmaz. Masalımızda da hayvanlar bireysel olarak zayıf karakterli olmalarına rağmen birliktelikleri onlara güç vermekte ve olumsuzluklarla baş edebilmektedirler (*U130. Alışkanlıkların gücü*).

W.KARAKTERLERİN ÖZELLİKLERİ

Doğal hayatta hayvanların hangi özelliği varsa bunlara her iki masalda da yer verilmiştir. Her iki masalda da eşek anırması ile yer almıştır. Horoz her iki masalda da ötüşünü, tilki yeri kazmasını, köpek ısırmasını, kedi tırnığını, koçboynuzlarını düşmanlarına karşı kullanmıştır. İlginçtir ki her iki masalda horoz eşeğin üzerine çıkarak ötmektedir (*W200– W299. Çeşitli karakter özellikleri*).

Zira Kerê masalında yer alan bir diğer hayvan kurttur. Kurt, Kürt folklorunda kötülüğün ve aç gözlülüğün temsilcisidir. Bu konuda bir Kürtçe atasözü şöyle der: “Çêlikên guran, ji mirovî re nabin bira” (Kurdun yavrusundan bile insana dost olmaz). Bu temsil Zira Kerê masalında da karşımıza çıkmaktadır. Grimm Kardeşler’in masalında yer alan hırsızlar tüm dünyada olduğu gibi bu masalda da kötülük ile sembolize edilmişlerdir.

X. MİZAH

Her iki masalda da hayvanların konuşabilmesi çocukları eğlendirmektedir. Ayrıca masalda zayıflar güçlü gibi, güçlüler zayıf gibi gösterildiği için bu durum kendi içinde bir mizah barındırmaktadır. Masalların sonuç kısmında hırsızların ve kurtların dayak yemesi, arkadaşlarının yanlış anlaması, masalın mizahi öğelerindendir (*X900– X1899. Yalan ve abartma mizahı*).

Zira Kerê masalında mizahi öğeler daha yoğun kullanılmıştır. Bunlardan biri de eşeğin yolculuğu sırasında karşılaştığı her hayvan ile benzer diyalog kurmasıdır. Diyalogların bu şekilde tekrarlanması masala mizahi bir hava katmaktadır.

Diğer Hayvanlar: Ho kero, tu yê biçî ku?

Eşek: Quzulqurta bavê kero!

Diğer Hayvanlar: Lê bêjim çi?

Eşek: “Bêje kerê bi kurtanê zer, sêniyeka ceh li ber”

Diğer Hayvanlar: Kerê bi kurtanê zer, sêniyeka ceh li ber, diçî ku?

Burada geçen “*Ho kero, quzulqurta bavê kero*” cümlesi Kürtçe bir argo içeriği taşımaktadır bunun kullanılması masala mizahi hava katmaktadır.

Eşeğin sorulan sorulara cevap vermesi masaldaki diğer mizahi unsurlardandır. Masalın başında eşek halsiz, bitmiş, işe yaramaz bir şekilde gösterilmişti. Fakat eşek diğer hayvanlardan kendisine seslenirken söylemlerini istediği şeyler tam tersidir. Kendisine “altın semerli, önünde bir tepsi arpa olan eşek” diye seslenmelerini istemiştir. Mam Ker varyantında bu cümlenin benzeri şu şekilde yer almaktadır:

“Bibêje Mam ker!”

Sol û sol cezma zer û her sibe sêniyek ceyê qelandî li ber.” (Mam Ker)

*“Bibêje Mam **ker**!”*

*Sol û sol cezma **zer** û her sibe sêniyek ceyê qelandî li **ber**.” (Mam Ker)*

*“**Bê**je kerê bi kurtanê **zer**, sêniyeka ceh li **ber**.” (Zira Kerê)*

Yukarıda geçen cümlelerin ahenkli bir yapıda oldukları ve masalda dört kez geçtiği görülmüştür. Cümlelerin bu şekilde kafiye örgüsü ile yer alması masalın çocukların hafızasında kalmasını kolaylaştırmaktadır.

Zira Kerê masalında geçen bir diğer mizahi unsur kurdun arkadaşlarının yanına döndüğünde başına gelenleri tıpkı bir cenaze törenine benzeterek anlatmasıdır.

Farklı Motifler

Bu başlıkta Bremen Kenti Çalgıcıları masalında yer almayan ama Zira Kerê masalında yer alan motiflere yer vereceğiz.

V. DİN:

Zira Kerê adlı masalda dini motiflerin de yer aldığını görmekteyiz. Tüm hayvanlar birleşip kurda saldırdığında kurt başından geçen olayları tıpkı İslami bir cenaze törenine benzetmiştir. Bu benzetmeyi şu cümleyle ifade etmiştir:

*“Gava ku ez çûm, hema serê min kirin nava du latan, û bi du mêkuttan li nava pişta min dan. Yekî ji wan **Yasîn** li ser min dixwend, yekî dida xapan li **kefenê** min digeriya. Yekî jî her **gorra min dikola.**”*

Yukarıdaki cümlelerde geçen “kefenin biçilmesi, yasin okunması, mezar kazılması” islam dinindeki cenaze anlayışının özelliğidir. Yine bu cümlelerden Kürt toplumunun İslam inancı çerçevesinde cenaze törenini nasıl yaptıkları bilgisine de ulaşmaktayız (V60.Defin etme adetleri).

Z. ÇEŞİTLİ MOTİF GRUPLARI

Zira Kerê masalının tüm varyantlarında eşek ve arkadaşlarının sayısı beş, kurtların sayısı da yedidir. Bu masallarda 5 ve 7 rakamı sayı formeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir diğer formel ise masalda geçen diyalogların sürekli tekrar edilmesidir.

Ajalên Din: Ho kero, tu yê biçî ku?

Kerê got: Quzulqurta bavê kero!

Ajalên Din: Lê bêjim çi?

Kerê got: “Bêje kerê bi kurtanê zer, sêniyeka ceh li ber”

Ajalên Din: Kerê bi kurtanê zer, sêniyeka ceh li ber, diçî ku?

Mam Ker, varyantında bu formel şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

Bibêje Mam ker!

Sol û sol cezma zer û her sibe sêniyek ceyê qelandî li ber.”

Bu diyalogların masalda dört kez geçmesi bize göre masalın formel özelliğindendir. Benzer formeller Kürtçe masallarda sıkça kullanılmaktadır. Örneğin Kez Xatûnê isimli Kürtçe masalda hayvanların diyalogları sürekli tekrar etmektedir.

“Kêzê kêzê Kêz Xatûnê

te bi şimikan reqreqînê

ji nav gulan gula bi bêhnê

tu bi kû ve diçî,

tu min nagrî?”(https://ku.wikipedia.org/wiki/K%C3%AAz_Xat%C3%BBn)

H. SINAVLAR:

Zira Kerê masalı ve varyantlarında küçük bir sınav bulunmaktadır. Eşek'in yolda karşılaştığı diğer hayvanlar ona “Eşek” diyerek hitap ettiğinde eşek sinirlenmiş ve nereye gittiğini söylememiştir. Eşek ancak istediği gibi kendisine seslenilirse nereye gideceğini anlatacağını söylemiştir. Bu cümle şöyledir:

“*Kerê bi kurtanê zer, sêniyeka ceh li ber, diçî ku*” “Mam Ker” varyantında benzer durum şu cümle ile anlatılır.

“Mam ker!

Sol û sol cezma zer û her sibe sêniyek ceyê qelandî li ber.”

Yukarıda geçen cümleler eşegi öven, var olduğu durumdan daha iyi gösteren cümlelerdir. Eşek bu şekilde övüldükten sonra diğer hayvanlara nereye gittiğini söylemiştir (H1550– H1569. Karakter testleri).

3.2.4. Kürtçe Çûçika Zêrîn Masalı ile Grimm Kardeşler’in Kurul Sofram Kurul Masalının Karşılaştırılması

3.2.4.1. Çûçika Zêrîn Masalının Özeti

Apê Mistê nehirden abdest alırken altın renginde bir kuş görür. Apê Mistê çocukları onunla oynasın diye kuşu kendisiyle eve götürür. Karısı, “Çocuklar bu kuş için kavga ederler bırak onu” der. Apê Mstê de onu bırakmayıp yiyeceğini söyler. Kuş dile gelerek “Beni bırak, bir gün mutlaka sana yardımım dokunur” der. Apê Mistê bunun üzerine kuşu bırakır.

Bir süre sonra Apê Mistê ve ailesinin yiyecek bir şeyleri kalmaz. Apê Mistê de kuşun yanına gitmeye karar verir. Sora sora kuşun evini bulur. Derdini altın renkli kuşa anlatır. Kuş da ona sihirli bir tepsi verir. Apê Mistê çubuğunu tepsiye dokundurunca tepsinin üzeri yiyecek ve içeceklerle dolar. Apê Mistê tepsiyi alarak eve gider, eşi ve çocukları bu sihirli tepsi sayesinde karınlarını doyururlar.

Günlerden birgün Hecî, Fêsik’e bugün misafirlerimiz var git Mistê’den tepsiyi al der. Fêsik tepsiyi alır ve geri getirmez. Apê Mistê tepsiyi istese de geri alamaz. Apê Mistê tekrar altın kuşun yanına gider. Olanları anlatır. Altın kuş ona sihirli bir eşek verir. Eşeye “şoş” dediği zaman eşeğin dışkıları altın olarak çıkmaktadır. Apê Mistê eşeği eve götürür ve “şoş” dedikçe altınları toplar.

Günlerden birgün Apê Mistê değirmene gider. Değirmenci eşeğin sihirli bir eşek olduğunu anlayınca kendi eşeği ile sihirli eşeği değiştirir. Eve gidince eşeğin değiştiğini anlayan Apê Mistê eşeğini istese de geri alamaz. Tekrar altın kuşun yanına gider. Altın kuş ona sihirli bir kabak verir. Kabağa, “sağ eldeki kabak deyince” kabak karşıdakini

dövmeye başlar. Apê Mistê sihirli kabak sayesinde kaybettiği sihirli eşyaları tekrar geri alır. Ve evine döner (Akyol, 2008, akt. Tarduş, 2015: 121-125).

3.2.4.2. Kurul Sofram Kurul Masasının Özeti

Ülkenin birinde terzi, üç oğlu ve bir keçileri varmış. Terzinin oğulları sırayla keçiyi otlatmaya götürüyorlarmış. Yalancı olan keçi hergün otlamasına rağmen terziye bugün doymadım diyormuş. Terzi de keçinin bu söylediklerine inanarak çocuklarını tek tek evden kovmuş.

Terzi, kendisi keçiyi otlatmaya götürünce keçinin yalan söylediğini görmüş ve onu cezalandırmak için tüm tüylerini yolmuş. Terzi yaptıklarından pişman bir şekilde çocuklarının geri dönmesini ister.

Büyük oğlan bir terzinin yanında çalışır, ustası işten ayrıldığında büyük oğlana sihirli bir masa verir. Masaya ne zaman “Kurul sofram kurul” derse masanın üzeri yiyecek ve içecek ile dolar. Büyük oğlan eve dönme kararı alır. Konaklamak için kaldığı handa masayı diğer yolculara gösterir. Han sahibi masanın bu özelliğini görünce gece sihirli masayı alır yerine kendi eski masasını koyar. Büyük oğlan masayı alarak babasının evine gider.

Babası oğluna sorar, “Ne getirdin?” Büyük oğlan sihirli masadan bahseder. Akrabalarını ve tanıdıklarını eve davet ederler. Büyük oğlan masaya “Kurul sofram kurul” dese de masada bir değişiklik olmaz. Misafirlerine karşı yalancı çıktığı için mahcup olurlar.

Ortanca oğlan da bir değirmencinin yanında işe başlar. Değirmenci ortanca oğlana sihirli bir eşek hediye eder. Sahibi “he, hehe” dediğinde; eşek, altın dışkılamaya başlar. Ortanca oğlan da eve dönme kararı alır. O da handa soluklanır, han sahibi gizlice ortanca oğlanın sihirli eşeğinin sırrını öğrenir. Hancı gece sihirli eşek ile kendi eşeğini gizlice değiştirir. Ortanca oğlan da eve döner, babasına sihirli eşekten bahseder.

Misafirler çağrılır. Eşeğe seslenilmesine rağmen bir hareketlilik görülmez. Ortanca oğlan da misafirlere karşı yalancı konumuna düşer ve utanır.

Küçük oğlan da bi tornacının yanında çalışır. Küçük oğlana diğer kardeşler mektup göndererek eve gelmesini, yolda hancıya dikkat etmesi gerektiğini söylerler. Küçük oğlan işten çıkınca ustası ona sihirli bir sopa hediye eder. Küçük oğlan ne zaman sopaya seslense karşısında kim varsa onu dövmeye başlar. Küçük oğlan hana gider. Hancının gizlice odasına gelmesini bekler. Hancı odasına gelince sopaya emreder ve sopa hancıyı döver. Hancı dayak yedikten sonra sihirli masa ve eşeği geri getirir. Küçük oğlanda sihirli eşyaları geri alarak babasının evine döner.

Babaları tekrardan misafirlerini çağırır, herkes kurulan sofrada doyar. Sihirli eşek sayesinde terzi ve çocukları zengin olurlar ve ömürlerinin sonuna kadar mutlu mesut yaşarlar (Grimm ve Grimm, 1999: 4-11).

3.2.4.3. Motiflerin Karşılaştırılması

Karşılaştırmasını yaptığımız diğer Alman masalları gibi bu masalın da derleyicisi Grimm Kardeşlerdir. Kürtçe masalın derleyicisi ise birçok masal derlemeleri olan Hilmi Akyol'dur (Akyol, 2008: 18-21 akt. Tarduş, 2015: 121-126). Çûçika Zêrîn masalı aynı zamanda İbrahim Tarduş'un yüksek lisans tezine konu olmuştur. Tarduş, bu masalı ahlak gelişimi ve masalın zihinsel şemalarda yer edinmesi açısından incelemiştir (Tarduş, 2015: 121-126).

Her iki masalın olay örgüsü birbirine çok yakındır. Her iki masalda yemek sihirli bir şekilde hazırlanmakta, eşek altın dışkılamakta ve sihirli sopa ile kendilerinden çalınan tüm eşyalar geri alınmaktadır. Her iki masalda da başka kişiler eşyaları sahiplerinden kandırarak almaktadırlar. Her iki masalın da teması haksızlık, aç gözlülük ve hırsızlığın cezasıdır.

Bu bilgilerden sonra motiflerin karşılaştırılmasına geçiyoruz.

B. HAYVANLAR

Her iki masalda da hayvan motifleri karşımıza çıkmaktadır. Grimm Kardeşler'in masalında keçi ve eşek, Çûçika Zêrîn masalında ise kuş ve eşek yer almaktadırlar. Masallarda kuş, keçi ve eşeğin konuşabilme özellikleri vardır (*B210. Konuşan hayvanlar*).

“Kurul Sofram Kurul” masalında keçi yalancı kimliğiyle karşımıza çıkmaktadır. Terzi, keçiye “Çocuklarım seni, doyurdu mu?” diye sorduğunda doymuş olmasına rağmen “Doymadım” diyerek çocukların evden kovulmasına neden olmuştur. Kürtçe masalda kuş yardımsever bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Apê Mistê'nın isteklerini yerine getirmektedir (*B450. Yardımcı kuşlar*).

D. SİHİR

Her iki masalda kullanılan sihirli eşyaların ortak olduğunu görüyoruz. Masallarda Masa-tepsi, kabak-sopa ve eşek sihirli eşyalar olarak karşımıza çıkmaktadır. (*D800 – D1699. Sihirli eşyalar*). Eşyaların isimleri farklı olsa da gerçekleştirdikleri eylem ortaktır. Bunun nedeni kültürel farklardan kaynaklanmaktadır. Her iki masalda da kahramanın isteği ile tepsi-masa yiyecek içecek ile dolmaktadır. Bu eşyalardan masa Grimm Kardeşler'in masalında, tepsi Kürtçe masalda kullanılmaktadır. Her iki eşyanın da gerçekleştirdiği görev ortaktır, yemek yeme için kullanılmaktadır. Kürt kültüründe yemeğin yerde yenmesinden dolayı Grimm Kardeşlerde “masa” olarak geçen eşya Kürtçe masalda “tepsi” olarak karşımıza çıkmaktadır. Alman kültüründe ise masada yemek yendiğinden dolayı Kürtçe masaldaki “tepsi” yerine “masa” kullanılmıştır.

Her iki masalda geçen “eşek” sihirli olması ile ön plana çıkmaktadır. Her iki masalda da sahipleri “dur” anlamında bir sözcük söyleyince “eşek” altın dışkılamaya başlamaktadır (*D1300 – D1599. Sihirli eşyaların fonksiyonu*).

Her iki masalda sopa görevini yerine getiren sihirli varlıklar vardır. Kürtçe masalda geçen “kabak” sopa göreviyle kullanılmıştır. Her iki masalda da bu iki unsur

kötü karakterlerin cezalandırılmasında kullanılmıştır. Bu nedenle hem “kabak” hem de “sopa”nın kullanılış amacı aynıdır. Her iki unsur kahramanın emri ile karşısındakine vurmaya başlamakta yine kahramanın söylemi ile eylemini sonlandırmaktadır (*D1300 – D1599. Sihirli eşyaların fonksiyonu*).

F. OLAĞANÜSTÜLÜKLER

Eşeğin altın dışkılaması, masa-tepsinin aniden yemek ile dolması, sopa-kabağın kendi başlarına başkasını dövebilmesi masalda geçen olağanüstülüklerdendir. (*F700 – F899. Olağanüstü yerler ve eşyalar*). Masalda geçen kuşun ve keçinin konuşabilmesi diğer bir olağanüstülüktür.

I. AKILLI ve APTAL

Her iki masalda da aptal görünümlü karakterler karşımıza çıkmıştır. Grimm Kardeşler masalında, büyük oğlan ve ortanca oğlan, Kürtçe masalda geçen Ape Mistê ellerindeki eşyaları kolaylıkla kaybetmişlerdir (*J330– J399.Kazançlar ve kayıplar*). Bu onların saf ve kolay kandırılabilir olduklarını göstermektedir. Apê Mistê karakteri o kadar saf ve siliktir ki tüm eşyalarını kaybetmiş üstüne eşi de onu evden kovmuştur. Erkeklerin evden kovulma motifi Kürtçe masallarda sürekli geçmektedir. Kürtçe bir masal olan “Eliyê Tirsonek” masalında da evden kovulan Ali’nin maceraları anlatılmaktadır (Deniz, ? : 5-14).

Her iki masalda değirmenci ve hancı Apê Mistê ve ortanca oğlanı gizlice takip etmişler ve eşeğin sihrini öğendikten sonra onlardan çalmışlardır. Hancı ve değirmenci kurnazca davranarak sihirli eşeklerin yerine kendi sıradan eşeklerini bırakmışlardır (*J50.Gözlemle elde edilen bilgi*).

K. ALDATMALAR

Her iki masal kahramanı da kazançlarını kandırılma yoluyla kaybetmişlerdir. Grimm Kardeşler masalında hancı, iki kardeşin eşyalarını çalarak onların yerine kendi

eşyalarını koymuş ve onları kandırmıştır (K300– K499. *Hırsızlık ve kandırma*). Aynı masalda keçi de Terzi'ye yalan söyleyerek onu kandırmıştır.

Çûcika Zêrîn masalında da Hecî ve Fêsik evlerine misafir geldiği gerekçesiyle Apê Mistê'nin sihirli eşyalarına el koymuşlardır. Aynı masalda değirmenci de sihirli eşeği kendi eşeği ile değiştirerek Apê Mistê'yi kandırmıştır (K330. *Malın veya evin sahibini kandırma yöntemleri*).

L. KADERİN TERS DÖNMESİ

Her iki masalda da geçen aileler masalın sonunda fakirlikten kurtularak zenginliğe kavuşmuşlardır (L300– L399. *Yoksulların Zaferi*). Grimm Kardeşler'de en küçük kardeş tüm problemleri çözmüştür (L0– L99. *En küçük kardeşin zaferi*). Çûcika Zêrîn masalında ise Apê Mistê merhametli biri olarak gösterilmiş ve masalın sonunda sihirli kuşun yardımıyla tüm sorunlarını çözerek fakirlikten kurtulup zenginliğe ulaşmıştır (L200– L299. *Alçakgönüllülük ödülendirilir*).

N. ŞANS ve KADER

Masalda yer alan kahramanların şanslı yönleri dikkat çekmektedir. Her iki masalın kahramanları da tesaddüfi olarak kendilerine sihirli eşyaları verenlerle tanışmışlardır (N700– N799. *Tesadüfi karşılaşmalar*). Grim Kardeşler'in masalında iki kardeş yanlarında çalıştıkları ustalardan sihirli eşyaları almışlardır. Apê Mistê'ye ise Çûcika Zêrîn sihirli eşyaları vererek yardım etmiştir.

P. TOPLUM

Her iki masalı oluşturan kahramanların aileleri masalda yer almaktadır. Almanca masalda, anne karakteri yer almazken Kürtçe masalda anne karakteri de yer almaktadır. Grimm Kardeşler'in masalında kardeşlerin sayısı belirtilirken Çûcika Zêrîn masalında çocukların sayısı belli değildir. Fakat diyaloglardan anlıyoruz ki Apê Mistê'nin çocuklarının sayısı birden fazladır. "zarok li ser çûçik li hev xin" (P200– P299. *Aile*).

Her iki masalda misafirlerin ağırlanması ve paylaşma duygusu ortaktır. Her iki masalda da kahramanlar hangi sihirli eşyayı eve getirirlerse getirsinler, bunları akraba ve yakın çevreleriyle paylaşmaktadırlar. Bu detaydan her iki kültürde misafirlere verilen değerin yüksek olduğunu anlıyoruz (*P320. Misafirperverlik*).

Her iki masalda kimi meslekler de karşımıza çıkmaktadır. Değirmenci her iki masalda da yer alan ortak mesleklerdendir. Almanca masalda terzi, marangoz, tornacı ve hancı mesleği de geçmektedir (*P400– P499. Ticaret ve meslekler*).

Q. ÖDÜL ve CEZA

Her iki masalda da iyi karakterler ödüllendirilmiş kötü karakterler ise cezalandırılmıştır. Grimm Kardeşler masalında yer alan terzinin oğulları iyinin temsilcisidirler, bu iyiliklerinin karşısında ustaları onları sihirli eşyalar ile ödüllendirmektedir (*Q140. Sihirli ödüller*). Çûçika Zêrîn masalında da Apê Mistê yakaladığı kuşu öldürmemekle, doğaya geri bırakmakla iyiliğini göstermiştir. Yaptığı bu davranıştan dolayı sihirli kuş onu sihirli eşyalar ile ödüllendirmiştir (*Q.10 Ödüllendirilen işler*). Her iki masalda kötü karakterler dayak ile cezalandırılmıştır. Grimm Kardeşler masalında hancı, Kürtçe masalda değirmenci, Hecî ve Fesik masalın sonunda dövülerek cezalandırılmıştır (*Q210. Cezalandırılmış suçlar*).

Grimm Kardeşler'in masalında keçi yalan söyleyerek terzinin oğullarının evden kovulmasına yol açmıştı. Terzi keçinin yalan söylediğini öğrenince keçinin tüylerini makasla keserek onu döver (*Q210. Cezalandırılmış suçlar*).

S. ANORMAL ZULÜMLER

Kurul Sofram Kurul masalında Terzi keçinin söylediklerine inanarak çocuklarını dışarıya atmıştır. Çocukların evden kovulması, dışarı atılması bir zulüm yöntemidir (*S300. Terk edilmiş veya öldürülmüş çocuklar*). Dışarı atma motifi Çûçika Zêrîn masalında da yer alır. Apê Mistê'nin eşi getirilen eşeğin altın yapmaması sonucu kocasını döverek dışarı atmıştır.

U. HAYATIN DOĞASI

Her iki masalda fakir ailelere yer verilmiştir (*U60. Zenginlik ve fakirlik*).

V. DİN

Her iki masalda da dini motifler bulunmaktadır. Grimm Kardeşler'in masalında çocuklar keçileri otlatma için "kilise"nin bahçesine götürmektedirler (*V100. Dini yapılar ve eşyalar*). Çûçika Zêrîn masalında da Apê Mistê abdest alırken sihirli kuşu görmüş ve onu yakalamıştır (*V50. Dua, namaz*).

W. KARAKTERLERİN ÖZELLİKLERİ

Her iki masalda da iyiliği ve kötülüğü simgeleyen karakterler vardır. Her iki masalın da karakter özellikleri ortaktır. Her iki masalda iyiler; merhametli, alçak gönüllü ve misafirperverlerdir (*W0– W99. İyi karakterlerin özellikleri*). Kötü karakterlerin de açgözlü, hilebaz yönleri ortaktır (*W100. Karakterin kötü özellikleri*).

X. MİZAH

Mizah motifi Kurul Sofram Kurul masalına göre Çûçika Zêrîn masalında daha yoğundur. Her iki masalda yer alan hayvanların konuşması çocuklar için bir güldürü ögesidir. Her iki masalda da değiştirilen eşek eve getirildiğinde altın yapması beklenirken tezek dışkılamıştır. Evin tezek ile dolması dinleyicilere eğlenceli gelmektedir.

Çûçika Zêrîn masalında Apê Mistê'nin eşi ona hiçbir zaman inanmamakta ve her zaman onunla dalga geçmektedir. Örneğin:

Rojekê Apê Mistê dibêje:

- Emê, ez ê herim mala Çûçika Zêrîn.

Emik dibêje:

- *Ka li vî Mistoyê dîn. Mala Çûçika Zêrîn heye îcar. Mala çûçik berê sıfıman e. Mala Çûçike heye?*

Apê Mistê eve sihirli tepsiyi getirdiğinde eşi ona inanmayarak şunları söyler:

Ka li vî Mistoyê dînik. Lê ka sênî nan dide me?

Apê Mistê altın yapan eşi eve getirdiğinde eşi Emê ona tekrar inanmayarak şöyle söyler:

- *Mistoye dîn. Ez çawa ciyan daynim. Tu kerê bînî ser ciyan. Yanî kera te ciyên min direxê de bihêle.*

Apê Mistê'nin getirdiği eşek, altın yerine evin ve yatakların içine dışkısını yapınca eşi Emê onu dövmüş ve onu evden kovmuştur. Kocanın karısından dayak yemesi mizahi unsurlardandır.

Z. ÇEŞİTLİ MOTİF GRUPLARI

Grimm Kardeşler'in masalında Terzi'nin üç oğlu vardır, ve üç adet sihirli eşyaları vardır. Benzer motif Çûçika Zêrîn masalında da kullanılmıştır. Apê Mistê sihirli kuşun evini ararken yolda üç kişiye sormuştur ve kendisine de üç tane sihirli eşya verilmiştir. Bu masalda üç rakamı formel sayı olarak karşımıza çıkmıştır (Z0–Z99.Formel).

SONUÇ

Folklor, barındırdığı maddi ve manevi özellikleri nesilden nesile aktararak kendini bugüne ulaştırmıştır. Barındırdığı ürünler ile soyut olan kültürü somutlaştırarak bize sunan folklor, kendi içeriği ile edebiyatı büyütmesi, dini, sosyoloji, tarihi vb barındırması ile bereketli bir tarla gibidir. Folklorun bir diğer önemli özelliği stabil bir durumda olmamasıdır. Folklorun, kendini güncellemesi ve kullanılmadığı zaman kendini ortadan kaldırması, hareketli akışkan bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Diğer ulusların olduğu gibi Kürt folklorunda da binlerce yıllık hazineler saklıdır. Maalesef; statüsüzlük, uğradığı asimilasyon ve göç gibi nedenlerden dolayı özgün durumdaki Kürt folkloru yavaş yavaş bu özelliğini kaybetmektedir. Bu kaybın en çok görüldüğü yer ise sözlü kültür alanıdır.

Kayıpların bu kadar yoğun olmasının bir diğer nedeni modern yaşamın getirdiği global kültürdür. Modern yaşam, yerel kültürleri ortadan kaldırarak tek bir model, önceden planlanmış bir yaşam şekli ile herkesin bu sisteme göre yaşamasını istemektedir. Modern yaşamın bu özelliği Kürtler gibi kurumsallaşmasını ve statüsünü tam gerçekleştirmemiş halkları olumsuz etkilemektedir. Şüphesiz sadece statüsüz halklar değil statü ve kurumsallaşmasını sağlamış diğer halkların kültürleri de modernizm çarkının dişleri arasında ezilmektedir.

Son yıllarda Kürtler birçok kazanıma ve imkâna kavuşmuşlardır. Açılan Kürt dili ve kültürü lisans, yüksek lisans ve doktora programları, sivil toplum örgütlerinin çalışmaları, yayın yapan tv sayısının artması bu imkânlardan bazılarıdır. Kurum ve kuruluşların çalışmaları folklor çalışmalarını da olumlu etkilemektedir. Son yıllarda bu

tür kurumların etkisiyle Kürt folkloru üzerine birçok makale, kitap, yüksek lisans tezi, dergi, yazı, televizyon programı yayınlanmıştır. Yapılan bu tür çalışmalarla hem folklor ürünlerinin kaybolma tehlikesi ortadan kaldırılmakta hem de Kürt kültürünün uluslararası alanda daha iyi tanınmasını sağlamaktadır. Bizler de bu çalışma ile masalların evrensel olduğu gerçeğini ve Kürt masallarının zengin içeriğini araştırmacılara ve gençlere göstermek istedik.

Yaptığımız çalışmada Grimm Kardeşlerin masalları ile Kürtçe masallar arasında birçok benzerlik tespit ettik. Motiflerin kullanım benzerliği bile birbirine benzemekteydi. Örneğin; her iki masalda da ayakkabı ile tanıma, sihirli eşyaların benzerliği, karakter özellikleri çoğu zaman ortaktı. Her ne kadar Grimm Kardeşler üzerinde masalları değiştirdikleri yönünde iddialar bulunsa da her iki halkın masalında birçok benzerlik tespit ettik.

Bugünkü bilgilerimize göre Alman halkı ve Kürt halkı ortak bir coğrafyada yaşamamıştır. Aralarında binlerce kilometre mesafe olan iki millet arasında tarihsel bir ilişki de mevcut değildir. Peki, nasıl oluyor da bu iki halkın masalı birbirine benzeyebiliyor? Bu sorunun cevabı masalların ve insanlığın dağılış teorilerinde verilmeye çalışılmıştır. İşte bu teorilerden bazıları:

1. Kürtçe ve Almanca dilleri Hint- Avrupa dil ailesine mensup olduğu için bu dilleri kullanan halklar ortak bir noktadan ve kültürden doğmuş olabilir ve bu masalları nesilden nesile aktarmış olabilirler. (Hin-Avrupa Bakışı)

2. Kürtlerin yaşadığı coğrafya, dünya ticaret yollarının merkezi durumundaydı. Masallar, Hindistan'dan çıkıp Kürtlerin yaşadığı yerler üzerinden tüm Avrupa'ya dağılmış olabilir. (Tarihi Bakış)

3. İnsanlığın geçirdiği tüm gelişim evreleri ortak olduğundan; tıpkı dünya genelinde gelenek göreneklerin birbirine benzediği gibi masalların da birbirine benzemesi doğaldır. (Etnografik Bakış)

4. Her iki halkın masal anlatıcıları herhangi bir tarihte bir birlerini tanımış olabilir. Bu masal anlatıcıları birbirlerine masalları anlatıp halklarının yanına gelip bu masalları halklarına anlatmış olabilirler (Sydow, 2005: 117-123).

Bize göre bir başka neden ilk insanların yaptığı göç yolculuğudur. Bugünkü kimi bakış açıları insanlığın Afrika'nın kuzeyinden çıktığını ve Mezapotamya üzerinden dünyaya yayıldığını savunmaktadır. İlk devlet, ilk tarım, ilk tapınak, ilk köy, Mezapotamya topraklarında ortaya çıkmıştır. İnsanlığın çıktığı göç yolu Mezapotamya topraklarında ilk köy, ilk tarım devrimi ve ilk tapınak olarak filizlerini verdiği gibi ilk masal örnekleri de bu topraklarda olgunlaşıp tüm dünyaya dağılmış olabilir.

Grimm Kardeşler masallarının karşılaştırılması üzerine dünya genelinde birçok çalışma yapılmıştır. *Grimms Märchen International* adlı kitapta yedi ülkenin masalları ile Grimm masallarının birbirine benzediği tespiti yapılmıştır (Coşan, 2001). Maalesef benzer masallar listesinde Kürtçe masallar yer almamaktadır, yapılacak bu tür çalışmalarla Kürtçe masallar da bu listeye dâhil edilebilir.

Bu tez çalışması bize Kürtçe masalların motif açısından ne kadar zengin olduğunu da gösterdi. Her masalda ortak olan yaklaşık 15 masal motifi ile karşılaştık. Bu motifler mitolojiden, toplumsala, dinselden sihir dünyasına kadar geniş bir yelpazede karşımıza çıkmıştır. Bu nedenle Kürtçe masalların renkli ve zengin bir içeriği olduğunu söyleyebiliriz.

Kürtçe masallarda birçok folklorik öge de karşımıza çıktı. Bunlardan en özgün olanı yiyecekler hakkındaki kelimelerdi. Ele aldığımız masallarda birçok ekmek çeşidi karşımıza çıktı. Örneğin: “Nanê şikeva, nanê hevrişkê, (Elik û Fatik) nanê cehîn, nanê tisî, nanê garisî (Elik, Fatik û Manga Belek).” Ayrıca kötü tat anlamını karşılayan iki sözcük de karşımıza çıkmıştır. “Zelindar, zahferan.” (Elik, Fatik û Manga Belek).

Elik, Fatik û Manga Belek masalında yaşamsal değişimin masallar üzerinde ne kadar etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Örneğin; Kürtçe’de ayakkabı sözcüğü yerine masalın bir bölümünde “sol” sözcüğü kullanılmış kimi bölümlerinde ise “qundira” sözcüğü kullanılmıştır. Bildiğimiz kadarıyla kundura yaklaşık elli yıl önce Kürtlerin hayatına girmiştir. Masalın bir bölümünde “qundira” bir bölümünde “sol” sözcüğünün kullanılması Kürt masallarının dinamizmini ortaya koymaktadır.

Kürtçe masalların bir diğer özgün yanı kadın kahramanlarının güçlü bir şekilde temsilidir. Bu masallarda kadın bazen yenge, üvey anne, cadı karakterleriyle kötülüğün

simgesi, bazen de nine, Fatik ismiyle iynin temsilcisi olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Kürtçe masallarda kadınlar kendilerine özgü ağırlıklarıyla da yer edinmektedirler. Kadınlar bu masallarda o kadar güçlüdürler ki eşlerini dövebilmekte ve hatta evden kovabilmektedirler (Çûçika Zêrîn-Êmê).

Kürtçe masallarda çokça yer alıp Grimm Kardeşlerin masallarında daha az yer bulan motiflerden biri de “mizah” motifiydi. Tüm Kürtçe masallarda bu motif karşımıza çıktı. Bu da bize Kürt masallarının mizah yönünden güçlü olduğunu göstermektedir. Bu motif kimi zaman argo söylemlerle karşımıza çıkmıştır. Örneğin: “Heta min devê bavê we de rî, we di devê min de rî.” (Elik û Fatik) “Quzulqurta bavê kero!” (Zira Kerê).

Kürtçe masallar ile Grimm Kardeşler’in ortak yönlerinden bir tanesi manzum parçaların kullanılmasıdır. Manzum parçalar kafiye örgüsü ile birbirine bağlanmıştı. Kürtçe masallarda kafiyeli yapıların masalın birçok yerinde tekrar ettiğini gördük. Masallarda tekrar yapılarının olması çocukların da ilgisini çekmekte ve kendileri de bu parçaları tekrar etmek istemektedirler. Manzum parçaların bu şekilde tekrar edilmesi çocukların dil gelişimine olumlu katkılar yapmaktadır.

Yaptığımız analiz sonucu Stith Thompson’un Motif İndeksinde kimi motiflerin yer almadığını gördük. Örneğin; “kadının eşi dövmesi veya kadının eşini evden kovması” Stith Thompson’un motif indeksinde yer almamaktadır. Yine bir diğer motif “yenge zulmü”dür. Dünya masallarında ve Kürtçe birçok masalda üvey anne motifi karşımıza sıkça çıkmaktadır. Fakat kimi Kürtçe masallarda zalim üvey annenin yerini zalim yenge alabilmektedir. Bu saydığımız motiflerin de listede yer alması gerektiğini düşünmekteyiz.

Son olarak yaptığımız bu çalışmanın Grimm Kardeşler ve Kürtçe masalları üzerine çalışma yapanlara yardımcı olmasını diliyoruz.

KAYNAKÇA

- Alakom, R. (2002). *Folklor û Jinên Kurd*. Stockholm: Nefel Yayınları.
- Alokmen, A. (2009). Himên Wêjeyê. *Kovara W*. Diyarbakır, 25. 57-60.
- Alptekin, A. B. (1997). *Halk Hikayelerinin Motif Yapısı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Apo, S. (1997). Tale Type. T. A. Green (Ed.). *Folklore an Encyclopedia of Beliefs, Customs, Tales, Music and Art*. İçinden (785-787). California.
- Arıcı, A. F. (2004). Tür Özellikleri ve Tarihlerine Göre Türk ve Dünya Masalları. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum. 26, 159-169.
- Aslan, F. (2014). *İstanbul'un Yüz Masalı*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.
- Aykaç, Y. (2017). Bîbliyografyaya Tezên Beşên Kurdolojiyê yên li Tirkiyeyê (2011-2016). *The Journal of Mesopotamian Studies*, C:2/1, Kış 2017, s. 119-132
- Aykanat, T. (2013). Grimm Masalları ve Klasik Aşk Mesnevileri Üzerine Motiflerarası Bir Karşılaştırma. *TheJournal of Academic Social Science Studies*. 6 (5), 165-198.
- Aytaç, G. (1983). *Yeni Alman Edebiyatı Tarihi*. Ankara: T.C. Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları.

- Bascom, R. W. (2003 a). Halk Bilimi ve Antropoloji. M. Ekici (Çev.). *Milli Folklor Dergisi*. 58, 162-170.
- Bascom, R. W. (2003 b). Folklorun Biçimler: Nesir Anlatılar. R. N. Aktaş ve diğerleri (Çev.). *Milli Folklor Dergisi*. 59, 76-95.
- Bascom, R. W. (2005). Folklorun Dört İşlevi. *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*. F. Çalış (Çev.). Ankara: Geleneksel Yayınları, 125-151.
- Bedirxan, K. (1932). Edebiyata Welatî. Kovara Hawar. J.1, cilt 1. Haz.. Fırat Cewerî (1998/27), Stockholm: Nudem Yayınları.
- Bedirxan, C. A. (2009). *Ferheng, Kurdî-Kurdî*. İstanbul: Avesta Yayınları.
- Berbir, H. (2013). *Zira Kerê*. Diyarbakır: Kayapınar Belediyesi Yayınları.
- Bîrgul, F. (2015). *Dengê Bakur: Bi wêjeya Devkî ya Zarokan Amadekariyên Perwerdeya Pêşdibistanê*. Diyarbakır: DİSA Yayınları.
- Boratav, P. N. (2000). *Tekerleme*. İ. Yerguz (Çev.). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Boratav, P. N. (2009). *Zaman Zaman İçinde*. (2. Baskı). Ankara: İmge Yayınları.
- Boratav, P. N. (2013). *100 Soruda Halk Edebiyatı*. Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Bozarslan, M. E. (1999). *Mîr Zoro, Meselokên Lawiran*, Cilt 1. İstanbul:Deng Yayınları.
- Bozarslan, M. E. (?). Di Edebiyata Klasîk û Folkloru Kurdî de Huner. *Konferansa Zimanê Kurdî* de, İçinden (5-44). Köln: Komkar Yayınları.
- Buch, W. (1992). Masal ve Efsane. A. O. Öztürk (Çev.) *Milli Folklor Dergisi*. 13, 10-15.

- Celîl, O. û Celîl, C. (2013). *Zargotina Kurda 1*. Diyarbakır: Aram Yayınları.
- Chyet, M. F. (2003). *Ferhenga Kurmancî-İnglîzî*. London: Yale University Press
- Cizîrî, Ş. (2011). *Edebîyata Devkî û Sosyalîzasyon*. İstanbul: Aram Yayınları.
- Çakır, N. (2015). Êyşikê û Fatikê. *Folklor Kurdan*. 2, 84-85.
- Çiftçi, T. (2012). *Di Kilamên Evînî yê Dengbêjan de Temaya Jinê*. Yüksek Lisans Tezi. Mardin: Artuklu Üniversitesi Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü.
- Çobanoğlu, Ö. (2002). Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş. (2. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Coşan, L. (2001). Sınırları Aşan Bir Masal. *Ankara Üniversitesi Dil Dergisi. Language Journal*. 103,74-83. Ankara Üniversitesi Matbaası.
- Çokona, İ. (2016). Aisopos ve Eseri. *Ji nava Masallar –Bütün Ezop Masalları-* de (3. Baskı) (v-xiii). İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Degh, L. (2005). Hikaye Anlatıcılar. A. Koç. (Çev.). *Halkbilimde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*. Ankara: Geleneksel Yayınları, 354-375.
- Demir, B. (2016). *Çîrokên Kurdî Li Gorî Motîf Îndeksa Stith Thompson*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi. Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü.
- Deniz, H. Huseyîn (?). *Ji Çîrok û Çîvanokên Kurdan*. Aram Yayınları.
- Develioğlu, F. (2006). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat. (26. Baskı). Ankara: Aydın Yayınları.
- Dorson, R. M. û Thoms, W. J. (1997). William John Thoms ve Folklor Başlıklı Yazısı. S. A. Cengiz (Çev.). *Milli Folklor Dergisi*. 36, 89-92.

- Dorson, R. M. (2017). Folklor û Teoriyên Folklorê yê Îroyîn. N. Keskin (Çev.). İstanbul: Avesta Yayınları.
- Dundes, A. (2005). Folklor Nedir. *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*. G. Aydın (Çev.). Ankara: Geleneksel Yayınları, 16-20.
- Dundes, A. (2006). Fakelore Fabrikasyonu. A. Uçar û S. Gürçayır. (Çev.). *Milli Folklor Dergisi*. 70, 92-101.
- Ekici, M. (2008). Araştırma Yöntemleri. M. Ö. Oğuz (Ed.). *Ji nava Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. (74-77). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ewig, U. (1990). Masal, Masal Araştırması ve Masal Derlemesi Üzerine. Z. C. Arda (Çev.). *Milli Folklor Dergisi*. 6, 2-10.
- Farqînî, Z. (2007). *Ferheng-Sözlük*. (1. Baskı). İstanbul: İstanbul Kürt Enstitüsü Yayınları.
- Fewzî, K. (1988). Kürd Masalları. M. Emîn Bozarslan (Haz.). *Kovara Jîn, Cilt V*. İçinden. 934-935. Uppsala: Deng Yayınları.
- Fox, W. S. (2005). Folklor ve Fakelore: Bazı Sosyolojik Düşünceler. *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*. T. Tanyel (Çev.). Ankara: Geleneksel Yayınları, 33-50.
- Gezgin Ö. û Kızıl H. (2016). Çend Çîrok Bo Zargotinên Kurdan Ji Çavkaniyên Zindî. (Ed. Hasan Karacan). *Kürdoloji Akedemik Çalışmaları* İçinden (113-123). İstanbul: Yargı Yayınları.
- Grimm J. & Grimm W. (1999). *Grimm Masallar (Kinder-Und Hausmarchen)*, c.I. Cumhuriyet Gazatesi, Dünya Klasikleri Dizisi.

- Gültekin, M. (2010). *Tataristan Masalları Üzerine Bir Araştırma*. Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gümüş, M. (2015). *Türk Masallarının Max Lüthi Yaklaşımıyla Çözümlemesi*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Günay, U. (1975). *Elazığ Masalları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.
- Hawar Cilt 2*. (1998). F. Cewerî (Haz.). Kovara Hawar. 30, Stockholm: Nudem Yayınları.
- Hamelink, W.(2016). Dengbêjler ve Sözlü Tarih. M. Yüksel (Çev.). *Kürt Tarihi Dergisi*. 26,10-11.
- Hikmet, B. (2015) Li gorî Teorîyên Nûjen Rewşa Folklorê Kurdî. R. Pertev(Ed.). Edebiyata Kurdî ya Gelêrî Îçinden. (25-111).İstanbul: Avesta Yayınları.
- Izady, M. R. (1992). *The Kurds: A Concise Handbook*. USA: Crane Russak.
- Jones, E. (2007). Psikanaliz ve Folklor. B. Yılmaz (Çev.). *Milli Folklor Dergisi*. 74, 104-115.
- Kaya, K. (2001). *Hint-Türk-Avrupa Masalları*. Ankara: İmge Yayınları.
- Keskin, N. (2016). Di Çarçoveya Teoriya Performansê De Nirxandina Vegotinên Gelêrî. *International Journal of Kurdish Studies* 2 (1), 51 – 66.
- Kızıl, H , Tanrıkulu, V . (2015). Berawirdkirina çîroka Hedlîlik Bedlîlik a bi Kurdî bi Gur û Heft Karikan a Birayên Grimm re. *International Journal of Kurdish Studies*, 1 (2), 70-85. DOI: 10.21600/ijoks.
- Kurmancî. (2009). Rojnameya Taybetî ya Enstîtuya Kurdî ya Parîsê li ser Pirsên Zaravayî Kurmancî. Hejmar 1-40.İstanbul: Avesta Yayınları.

- Kuzu, T. (2000). Halk Masalı ve Sanat Masalı. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 1 (10), 155-162.
- Kuzu, T. (2001). Masalın Değişmez Yasaları-İşlevsel Birimler. *Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 3 (1), 219-229.
- Le Utley, F. (2005). Folklorun Tanımı. T. Saltık Özkan (Çev.). *Milli Folklor Dergisi*. 65, 130-136.
- Lüthi, Max. (1997 a). Almanya’da Masal: Ad, Kavram ve Önemli Çalışmalar. S. Sönmez (Çev.). *Milli Folklor Dergisi*. 35, 88-91.
- Lüthi, M. (1997 b). Avrupa Masal Tipleri ve Kişileri. S. Sönmez (Çev.). *Milli Folklor Dergisi*. 36, 70-73.
- Lüthi, M. (1997 c). Masalın Efsane, Menkıbe, Mit, Fabl ve Fıkra Gibi Türlerden Farkı. S. Karasubaşı (Çev.). *Milli Folklor Dergisi*. 25, 66-68.
- Minorsky. (1988). *Kürtler*. Köln: Helepçe Yayınları.
- Mukriyanî, G. (2010). *Ferhengî Kurdistan, Kurdî-Kurdî*. Diyarbakır: Enstîtuya Kurdî ya Amedê Yayınları.
- Oğuz, Ö. (2010). Türkiye’de Mit ve Masal Çalışmaları veya Bir Olumsuzlama ve Tek Tipleştirme Öyküsü. *Milli Folklor Dergisi*. 85, 36-45.
- Olrik, A. (1994 a). Halk Anlatılarının Epik Kuramları I. M. Ekici (Çev.). *Milli Folklor Dergisi*. 23, 2-5.
- Olrik, A. (1994 b). Halk Anlatılarının Epik Kuramları II. M. Ekici (Çev.). *Milli Folklor Dergisi*. 24, 4-6.
- Ong, W. J. (2014). *Sözlü ve Yazılı Kültür*. S. Postacıoğlu-Banon (Çev.). (5. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.

- Ölçer-Özünel, E. (2011). Yazının İzinde Masal Haritalarını Okuma Denemesi: Masa Tarihine Yeniden Bakmak. *Milli Folklor*. 91, 60-71.
- Öncü, M. (2014). *Çîrokên Efsaneyî Yêî Kurdan*. İstanbul: Nûbihar Yayınları.
- Öztürkmen, A. (2006). *Türkiye’de Folklor ve Milliyetçilik*. (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pertev, R. (2009). *Zarok û Çîrok*. İstanbul: Doz Yayınları.
- Pertev, R. (2015). Danasîn û Rewşa Giştî ya Xebatên li ser Folklor û Edebiyata Kurdî ya Gelerî. *Edebiyata Kurdî ya Gelêrî*’nden. (13-24). İstanbul: Avesta Yayınları.
- Pilancı, H. (1998). Çağdaş Eğitimde Halk Edebiyatının Kullanılması. M. Turan (Ed.). *Halk Edebiyatı*’nden. 2. Ünite (19-30). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Propp, V. (1998). *Folklor Teori ve Tarih*. N. Hasgül ve T. Tanyel (Çev.). İstanbul: Avesta Yayınları.
- Propp, V. (1985). *Masalın Biçimbilimi*. M. Rifat ve S. Rifat (Çev.). İstanbul: Kent Basımevi.
- Ramnarine, T. K. (2013). Finlandiya’da Ulusal Kimliğin Gelişimi ve Halk Bilimi. A. Erdoğan (Çev.). *Bilim ve Kültür - Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*. 2, 226-236.
- Ronahî, M. (2009). Di Wêjeya Kurdan a Devkî De Raz û Sembol. *Kovara W*. 25, 43-44.
- Saadallah, S. (2000). *Ferhenga Înglîzî-Kurdî ya Selahedîn*. (2. Baskı). İstanbul: Avesta Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (1973). *Gümüüşhane Masalları*. Ankara: Erzurum Üniversitesi Yayınları.

- Sakaoğlu, S. (1980). *Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2008). *Türk Dünyası Masallarının Başlangıç Kalıp Sözlerinden 'Bir Varmış Bir Yokmuş' Üzerine Karşılaştırmalı Bir Deneme*. Di nava 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi 10-15 Eylül 2007 Ankara-Türkiye (1351-1364). Ankara.
- Sakaoğlu, S. (2010). *Masal Araştırmaları*. (4. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sevim, V. (2016). Elik û Fatik. *Folklora Kurdan*. 7, 86-87.
- Seyidoğlu, B. (1975). *Erzurum Halk Masalları Üzerine Araştırmalar*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Sezer, S. (2005). *Masal Çevirilerinde Karşılaşılan Sorunlar: Türkçe'de Andersen Masalları*. Yüksek Lisans Tezi. Muğla: Muğla Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sydow, C. W. V. (2005). Coğrafya ve Masal Ekotipler. T. Işıkhani (Çev). *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*, İçinden (s. 108-124). Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Şimşek, E. (2001). *Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tarduş, İ. (2015). *Bikaranîna Çîrokên Kurdî Di Perwerdeya Zarokan De*. Yüksek Lisans Tezi. Mardin: Artukulu Üniversitesi Türkiye'de Yaşayan Diller Üniversitesi.
- Thompson, S. (1946). *The Folktale*. New York: The Dryden Press.
- Thompson, S. (1955-58). *The Motif Index Of Folk Literature*. Indiana: Indiana University Press.
- TZP-KURDÎ. (2015). *Seta Gulgulîskên Zarokan*. Diyarbakır: DÎSA Yayınları.

- Uzun, M. (2013). *Kürt Edebiyatına Giriş*. (8. Baskı). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Ural, Y. (2016). *Sümer Hayvan Masalları, Yabanöküzlü Boynuzlu Tilki*. İstanbul: Yapıkredi Yayınları.
- Von Franz, M. L. (1996). *The Interpretation of Fairy Tales*. Boston: Shambala.
- Yavuz-Helimoğlu, M. (2002). *Masallar ve Eğitsel İşlevleri*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yıldırım, K. Pertev, R. û Aslan, M. (2013). *Ji Destpêkê Heta Niha Folklorê Kurdî*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü Yayınları.
- Yund, K. (1962). Folklor ve Sosyolojiye Yardımları. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi*. 3, 73-81.
- Yücel, F. (2005). Dil Edinimi ve Masal Dili. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*. 12, 105-115.
- Zaman, F. (2016). Mînamek Ji Çîrokên Kurdan. *Kürdoloji Akademik Çalışmalar*(Ed. Hasan Karacan).İstanbul: Yargı Yayınları.
- Zinar, Z. (2002). *Zirra Kerê û Lota Devê*. Stockholm: Pencînar Yayınları.
- Ziyaeddin Y. (1978). *Kürtçe-Türkçe Sözlük*. M. E. Bozarslan (Haz.). İstanbul: Çıra Yayınları.
- Aarne, A. (1910). Verzeichnis der Marchentypen. Helsinki. https://de.wikisource.org/wiki/Verzeichnis_der_M%C3%A4rchentypen Erişim: 01/06/2017

- Çîrokên Birayên Grimm,
<http://www.grimmstories.com/language.php?grimm=021&l=tr&r=de>: Erişim:
05/08/2017
- Çetoyê Zedo. Lîstika Şengê û Pengê. <https://www.youtube.com/watch?v=izoWNbi91Jo>
Erişim: 05/08/2016
- Jiyan, A. (2013). Kürt Edebiyatının En Soylu Ögesi: Çîvanok
<http://www.yeniozgurpolitika.org/index.php?rupel=nuce&id=24473>
Erişim:14/07/2017
- Kaya, H. (2017). Göç ve İnsan. <https://www.gazeteduvar.com.tr/analiz/2017/01/30/goc-ve-insan/> Erişim: 13/10/2017
- Kêz Xatûnê. https://ku.wikipedia.org/wiki/K%C3%AAz_Xat%C3%BBn Erişim:
01/07/2017
- Küçük, Ö. (2013). Pepûk. (<https://vimeo.com/76777700> Erişim:01/08/2016
- Navenda Çand û Hunera Laleşê, lîstika Şengê û Pengê.
<https://www.youtube.com/watch?v=go6e9VwZWFY> Erişim: 05/08/2017
- Oyuncak Dağıtma Haberi, <http://www.memurlar.net/haber/354816/sur-belediyesi-nden-cocuklara-kurtce-masal-anlatan-bebek> Erişim: 22/08/2017
- Polat, R. Hevpeyvîna bi Yeni Özgür Politika re.
<http://www.yeniozgurpolitika.org/index.php?rupel=nuce&id=53259> Erişim:
05/08/2016
- Polînkirina Çîrokên Kurdî. <https://ku.wikipedia.org/wiki/%C3%87%C3%AErok> Erişim:
04/07/2017

- Somoff V. (?). Masalın Meta-tarihsel Kökenleri Hakkında. K. Yılmaz (Çev).
<http://www.turanjeopolitigi.com/felsefe-metinleri/108-masalin-tarihsel-kokenleri.html> Erişim: 21/08/2017
- Sorgul, R. (2013). Çêleka Zerî. https://www.youtube.com/watch?v=_vT8gsScYqE
Erişim:15/08/2017
- Thompson, S. Motîf Îndeks. <http://www.ruthenia.ru/folklore/thompson/> Erişim:
22/08/2017
- Xamo, Z. (2011), Elik, Fatik û Manga Belek Varyanta 1.
<http://zinarexamo.blogspot.com.tr/2011/03/elik-fatik-u-manga-belek.html>,
- Xamo, Z. (2011), Elik, Fatik û Manga Belek Varyanta 2.
<http://zinarexamo.blogspot.com.tr/2011/03/elik-fatik-u-manga-belek.html>
Erişim:15/08/2017
- Yetkiner, R. <http://www.yeniozgurpolitika.com/index.php?rupel=nuce&id=33576>
Erişim: 01/08/2016
- Yıldırım, C. (2009). <http://www.kulturname.com/?p=10924/05/08/2016> Erişim:
02/08/2017
- Zinar, Z. (2011) <https://nucexane.wordpress.com/saziyen-parastina-zimane-kurdi-gotar-lekolin/> Erişim: 15/08/2017
- Zinar, Z. (2015). Hevpeyvîn. <http://www.felsefevan.org/hevpeyvîn-bi-zeynelabidin-zinar-re.html> Erişim: 15/08/2017
- https://ocw.mit.edu/courses/literature/21L-430-popular-culture-and-narrative-use-and-abuse-of-the-fairy-tale-fall-2015/lecture-notes/MIT21L_430F15_Marie.pdf
Erişim: 15/09/2017

